

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**KUİR OKUMA: DİJİTAL DEĞERLERİN MİMARLIK ÜRETİMLERİNDE
POTANSİYELLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Feyza ÇINAR

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi İffet Hülya ARI
Eş Danışman: Dr. Sevgi TÜRKKAN SROKA

ŞUBAT 2024

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**KUİR OKUMA: DİJİTAL DEĞERLERİN MİMARLIK ÜRETİMLERİNDE
POTANSİYELLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Feyza ÇINAR
(502191008)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

**Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi İffet Hülya ARI
Eş Danışman: Dr. Sevgi TÜRKKAN SROKA**

ŞUBAT 2024

ISTANBUL TECHNICAL UNIVERSITY ★ GRADUATE SCHOOL

**QUEER READING: THE POTENTIAL OF DIGITAL VALUES IN
ARCHITECTURAL PRODUCTIONS**

M.Sc. THESIS

**Feyza ÇINAR
(502191008)**

Department of Architecture

Architectural Design Programme

**Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. İffet Hülya ARI
Co Advisor: Dr. Sevgi TÜRKKAN SROKA**

FEBRUARY 2024

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 502191008 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Feyza ÇINAR, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “KUİR OKUMA: DİJİTAL DEĞERLERİN MİMARLIK ÜRETİMLERİNDE POTANSİYELLERİ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Dr. Öğr. Üyesi İffet Hülya ARI**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Eş Danışman : **Dr. Sevgi TÜRKKAN SROKA**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Sibel YARDIMCI YALÇINTAN**.....
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Erdem CEYLAN
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Doç. Dr. Sıdıka Aslıhan ŞENEL
İstanbul Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : 5 Ocak 2024
Savunma Tarihi : 26 Şubat 2024

aileme ve tüm kusurlarıma,

ÖNSÖZ

Hayatın kuir formlarıyla daha yakından yüzleşmemi sağlayan bu süreçte, tez çalışmama en az benim kadar ilgili ve heyecan duyan sevgili danışmanım Sevgi Türkkkan'a, desteği ve katkıları için teşekkür ederim. Öğrencisi olmaktan büyük mutluluk duyduğum danışmanım Hülya Arı'ya, süreçteki pek çok karmaşık ve çetrefilli durumda kolaylaştırıcı ve kucaklayıcı olduğu için teşekkür ederim.

Ufuk açıcı ve yapıcı yorumlarda bulunan sevgili jüri üyelerim Sibel Yardımcı, Aslıhan Şenel ve Erdem Ceylan'a, motivasyonuma ve heyecanıma ortak olarak çalışmanın iyileşmesini sağladıkları için teşekkür ederim.

Yüksek lisansın henüz ilk yılında iken derslerini alarak tez konumun şekillenmesinde heyecanımı artırıcı bir bilgi içeriği sunan hocalarım Ahu Sökmenoğlu ve Ceyhun Burak Akgül'e, tümüyle yabancı olduğum bir dünyayla uzlaşmamı sağladıkları için teşekkür ederim. Süreçte çıkmaza düştüğümde tartışmalarıyla yol almamı kolaylaştıran Çağdaş Kaya'ya ve Aybike Batuk'a, bana vakit ayırarak hem ufuk açıcı hem de motive edici yorumlarda bulundukları için teşekkür ederim. Konuya katkı sağlayabilecek birilerine beni yönlendirmek için her zaman bir telefon uzaklıkta bulunan arkadaşım Hacer Bozkurt'a, kuvvetli iletişim ağını benimle hiç çekinmeden paylaştığı için teşekkür ederim.

Tanıştığımızda bu sürecin başlarında olduğum için benimle ilgili bildiği ilk şeyler tez yazmak ya da kütüphaneye gitmekten ibaret olmasına rağmen, sürecin belki de en yakın şahitlerinden biri olan ev arkadaşım Özge Nisa Eker'e, kucaklayıcı arkadaşlığı için teşekkür ederim. Evimizin uslu olmayan, oyuncu kızı Lena'ya, beni güldürdüğü ve bana sıcaklık sarıldığı için teşekkür ederim.

En tatlı teşekkürler ise sürecin en yakın tanığı, birbirinden renkli arkadaşlarıma; tanışalı çok uzun yıllar olmasa da ilgisi ve düşünceli tavrlarıyla hep yanımda olduğunu hissettiren Tuğba Menşur'a, hem arkadaşlığı hem de yapıcı eleştirileri ve destekleri için, bana bir dosttan bile daha yakın olan Zeynep Akgül'e, yarenliği ve bana güç veren samimi sohbetleri için, heyecanlı paylaşımlarıyla enerjimi yükselten Nazlı Mutlu'ya, beni her zaman can kulağıyla dinlediği ve yüreklendirici olduğu için, en kötü senaryoları yaşadığımızı sanarken bile mizahı elden asla bırakmayan Pınar Kılıç Ataselim'e, bu yolculuktaki ortaklığı ve içtenliği için ve son olarak bilgiye en hızlı erişim kaynağım TEZ 2024 DERDOLAR whatsapp grubuna tüm paylaşımlar için teşekkür ederim.

Kendi küçük dünyamın en kıymetlilerine ayırdığım bu son bölümde ise sanırım en çok bana benden daha çok inandıkları ve güvendikleri için teşekkür etmeliyim. İnatçı ve tezcanlı bir kadın olmamda büyük rolleri olan annem Saime Çınar'a, babam Hüseyin Çınar'a, ağabeyim Muzaffer Çınar'a ve ablam Kübra Çınar'a, anlayışları, sabırları ve sonsuz sevgileri için teşekkür ederim.

Şubat 2024

Feyza Çınar
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
ÖZET.....	xvii
SUMMARY	xx
1. GİRİŞ...	1
1.1. Tezin Kapsamı ve İçeriği	6
1.2. Tezin Yöntemi ve Motivasyonu	11
2. KUİR OKUMA	13
2.1. Kuir Teorinin Doğuşu ve Tarihi.....	14
2.2. Kuir'in Kavramsal Açılımları	21
2.3. Mimarlık Kuram ve Tarihinde Kuir Pratikler ve Kuir Potansiyeller	29
2.4. Kuir Okuma: Kuirin Var Olan Literatürünü Sorunsallaştırmak.....	35
3. DİJİTAL KÜLTÜRÜ KURAN DEĞERLER VE KUİR POTANSİYELLERİ	37
3.1. Dijital Kültür ve DBB (Dijital Beşerî Bilimler).....	39
3.2. Dijital Kültür ve Yeni Bilgi Rejimleri.....	41
3.3. Dijital Kültür ve Kuir	43
3.4. Kuir Okuma: Dijital Değerlerin Yeniden Üretimi	52
4. DİJİTAL DEĞERLERİN KUİRLEŞTİRİLEREK MİMARLIK BAĞLAMINDA YENİDEN ÜRETİMİ	59
4.1. İkilikleri Bozmak.....	61
4.2. Nesnellik İddiasından Vazgeçebilmek	66
4.3. Yabancılaşma Politikası Üretebilmek	71
4.4. Muğlaklık, Kusur, Hata, Kaza, Öngörülemezlik, Şans vb. Durumların Etkinleştirilmesi	74
4.5. Kuir Okuma: Dijitalin Kuirleştirilmiş Değerlerinin Mimarlık Bağlamında Yeniden Üretilmesi	79
5. DİJİTAL KÜLTÜRÜN KUİR DEĞERLERİ VE MİMARLIKTAKİ POTANSİYELLERİ.....	83
5.1. Kuirleştirilmiş Dijital Değerlerin <i>Kuir BIM</i> Örneği Üzerinden Okunması.....	84
5.2. Kuirleştirilmiş Dijital Değerlerin <i>New Massings for New Masses</i> Örneği Üzerinden Okunması.....	92
5.3. Kuirleştirilmiş Dijital Değerlerin <i>A Range Life</i> Örneği Üzerinden Okunması	100
5.4. Kuir Okuma: Kuirleştirilmiş Dijital Değerlerin Seçilen Mimari Üretim Örneklerinin Odağında Tartışılması.....	111
6. KUİR OKUMA: DİJİTAL DEĞERLER VE MİMARLIK ÜRETİMİ ARA KESİTİNDE NORMLARINDAN SIYRILMIŞ ALTERNATİF BİR TARTIŞMA	123

KAYNAKLAR.....	127
ÖZGEÇMİŞ.....	133

KISALTMALAR

DBB	: Dijital Beşeri Bilimler
BB	: Beşeri Bilimler
XF	: Xeno Feminism
BIM	: Building Information Model (Yapı Enformasyon Modellemesi)

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1: Tezin çatkısını gösteren diyagram (Çınar, 2024).Tezin çatkısını gösteren diyagram (Çınar, 2024).....	8
Şekil 2.1: Kuir Okuma bölümü diyagramı (Çınar, 2024).....	15
Şekil 2.1.1: Kuir'in doğuşu ve tarihini temsil eden haritalama (Çınar, 2024)	22
Şekil 2.2.1: Kuirin dilde çoğalan kavramsal açılımlarını gösteren diyagram (Çınar, 2024)	30
Şekil 2.3.1: Colomina'nın 'The Perversions of Modern Architecture' işinden bir kesit. "Bauhaus, cinsiyet belirsizliğini kucaklamak, modernliği ifade etmek ve başka bir dünyaya ait olmak için kullanılan saç kesimleri olmadan düşünülemez (Url-6)	31
Şekil 2.4.1: Kuirin anlamsal çoğalmasına ve bu çoğalımında birbirleriyle diyaloga geçen kavramlara işaret eden haritalama (Çınar, 2024).....	36
Şekil 3.1: Dijital kültürü kuran değerlerin DBB ve yeni bilgi rejimi ve kuir teori odaklarında incelendiğini gösteren bölüm diyagramı (Çınar, 2024)	38
Şekil 3.4.1: Kuir ve dijital olmak üzere iki bilgi alanının kesişiminde üretilmiş ve araştırmada dijital değerlerin yeniden üretilmesi için yararlanılan, 4 farklı politikayı gösteren diyagram (Çınar, 2024).....	54
Şekil 3.4.2: 4 alan tarayan 4 farklı politika ile kuirleştirilen dijital değerlerin haritalaması (Çınar, 2024)	55
Şekil 4.1.1: Le Corbusier'in bir sistem olara mimarlık ile geometriyi ilişkilendirerek yaptığı mimari üretimlerden The Radiant City'e ait diyagram (Agrest,1974)	65
Şekil 4.2.1: Aslıhan Şenel tarafından İTÜ'de yürütülen mimari tasarım stüdyolarında öğrencilerin yaptığı bazı haritalamalar (Şenel, 2019).....	70
Şekil 4.3.1: Mimar Elizabeth Diller'in bir dizi gömleğin tamamen işe yaramaz formlara ütülenerek ürettiği iş (Diller, 2000).....	72
Şekil 4.5.1: Dijital değerleri kuirleştirerek yeniden üretimini sağlayan 4 politikanın mimarlıktaki mevcut ilişkilenebileceği tartışma, üretim ve söylemleri gösteren diyagram (Çınar, 2024)	81
Şekil 5.1.1: Kuir BIM projesi kapsamında öğrencilerin BIM'in verili family modellerine eklediği yeni modelleri gösteren kütüphane (Briscoe, 2019)	86
Şekil 5.1.2: Yere ait bedensel deneyimle gözlemlenen aktörler vve nesnelere ait bilgi veren modeller (Briscoe, 2019)	90
Şekil 5.1.3: Mimar ve tasarımcıların dijital ortamlarda projelerine dahil edebilmesi için toplumda bilgisi örtük kalan, onaylanmayan şeylerin dijital üretimlerini yapan bazı platformlar (yukarıdan aşağıya: Url-10, Url-11, Url-12) ...	91
Şekil 5.2.1: MILLIØNS'ın 2014'te Keller Gallery'de sergilenen New Massings for New Masses üretimi (MILLIØNS, 2014).....	93

Şekil 5.2.2: MILLIØNS ‘in New Massings for New Masses için ürettiği ilk dijital eskizler (MILLIØNS, 2014).	96
Şekil 5.2.3: Ekibin tel kafes yöntemini kullanarak ürettiği çerçevelerden ilk hacim denemeleri (MILLIØNS, 2014)	97
Şekil 5.2.4: Ekibin modern konutun tasarım sürecinde iş akışının merkezi haline gelmiş sirkülasyona dair unsurları yok ettiklerini (çıkarıdıklarını) gösteren dijital eskizler (Url-14).....	97
Şekil 5.2.5: Ekibin ortografi sonrası dijital ortamın sunduğu tekniklerle gelecekteki mimarlıklara yönelik keşfettiği spekülative yatay kütleler (Url-14).....	98
Şekil 5.2.6: Ekibin ortografi sonrası dijital ortamın sunduğu tekniklerle gelecekteki mimarlıklara yönelik keşfettiği spekülative düşey kütleler (Url-14)	98
Şekil 5.2.7: MILLIØNS’ın ortografi sonrası ortama dair okur yazarlık geliştirmek için New Massings for New Masses için ürettiği temsiller (Url-14).	99
Şekil 5.2.8: MILLIØNS’ın, yazılımın, kodun, dijital olabilmenin kültürel ve eleştirel rolünü sorgulayan temsil araştırmaları (bu temsiller New Massings for New Masses projesine aittir.) (MILLIØNS, 2014).	100
Şekil 5.3.1: T+E+A+M’in 2017’de ürettiği A Range Life projesi (URL-15)	101
Şekil 5.3.2: A Range Life projesinin tasarım sürecinde yere ait kayalık, dağ silsilesi, eğri yüzey gibi fiziksel nitelikleri baskın olan unsurların dijital ortamda kazandığı imaj olma, yeniden biçimlenerek farklı bir unsuru tarifleme gibi kazandığı değerlerin farklı biçimlere büründüğünü gösteren imaj (Url-15)	102
Şekil 5.3.3: A Range Life projesinde kullanılan “kaya” ve “dağ” ilhamının, kayanın, ya da dağın çeşitli imajlarından- ki bunlar son derece dijital- fiziksel bir yaratıma dönüştüğünü gösteren iç mekan imajı (Url-15).	104
Şekil 5.3.4: A Range Life projesinin planları (Url-15).....	104
Şekil 5.3.5: A Range Life projesinin kesitleri (Url-15).	105
Şekil 5.3.6: Kullanılmayan malzemelerin kurtarıldığı, yeniden şekillendirildiği ve mimari araçlar ve bağımsız yapılar olarak kullanıldığı Post-Rock materyal denemeleri (Url -18).....	106
Şekil 5.3.7: 2016 yılında üretilen Detroit Reassembly Plant projesine ait maket görselleri (Url-19).	106
Şekil 5.3.8: 2016 yılında üretilen Detroit Reassembly Plant projesine ait maket görselleri (Url-19).	106
Şekil 5.3.9: Ekibin 2017 yılında ürettiği Living Picture projesi (Url-20).....	107
Şekil 5.3.10: İTÜ Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı MTS Proje 1dersi kapsamında Egehan Savgı ve Yusuf Enes Mete ile beraber grup olarak ürettiğimiz “Kurgusal Madde: İmitanyum” projesine ait görsel (Çınar, 2020)	108
Şekil 5.3.11: İmitanyum’un dijital araç ve teknolojinin sunduğu çoğul gerçeklik üzerine ürettiği eleştirel bir projeksiyon örneği (Çınar, 2020).....	109
Şekil 5.3.12: İmitanyum’un dijital araç ve teknolojinin sunduğu çoğul gerçeklik üzerine ürettiği eleştirel bir projeksiyon örneği (Savgı, 2020)	110
Şekil 5.3.13: İmitanyum’un dijital araç ve teknolojinin sunduğu çoğul gerçeklik üzerine ürettiği eleştirel bir projeksiyon örneği (Çınar, 2020).....	110
Şekil 5.4.1: Araştırma kapsamında incelenen 3 proje örnekleri üzerinden hangi dijital değerlerin kullanım yordamının hangi politikayla ilişkilendiğini gösteren diyagram (Çınar, 2024).	115
Şekil 5.4.2: İkilikleri Bozmak politikasının incelenen örneklerde kullanılan dijital değerlerle ilişkisini gösteren diyagram (Çınar, 2024).....	116

Şekil 5.4.3: Yabancılaşma politikasının incelenen örneklerde kullanılan dijital değerlerle ilişkisini gösteren diyagram (Çınar, 2024).	117
Şekil 5.4.4: Hata, Kusur, Muğlaklık, Kaza gibi değerleri etkinleştirme politikasının incelenen örneklerde kullanılan dijital değerlerle ilişkisini gösteren diyagram (Çınar, 2024).	117
Şekil 5.4.5: Nesnellik İddiasından Vazgeçebilmek politikasının incelenen örneklerde kullanılan dijital değerlerle ilişkisini gösteren diyagram (Çınar, 2024).	119

KUIR OKUMA: DİJİTAL DEĞERLERİN MİMARLIK ÜRETİMLERİNDE POTANSİYELLERİ

ÖZET

Bu çalışma, günümüzde gündelik yaşamı, toplumu ve politikayı belirlediği gibi mimarlığın bilgi alanını da yönlendiren dijital kültüre ilişkin değerleri mimarlık kuramı kapsamında tartışmayı amaçlar. Hayatımıza ve dolayısıyla da disiplinimize hızla nüfuz eden dijital teknolojilerin ve bu yapılanıştan edinilen değerlerin mimarlık kuramında nasıl yer bulabileceği, tartışma yaratabileceği ve aynı zamanda mimarlık üretimlerinde (mimarlıktaki temsil, araç, söylem, pratik vb.) nasıl inşa olduğu potansiyelli bir araştırma alanı olarak düşünülmüştür. Bu kapsamda, kuir kuram ile feminist insan sonrası kuramlar arasındaki kendi konumlu nesnelliğim ile tez çalışmada öncelikle dijitalin bir teknolojiden öte bir kültür olduğunu kabul ediyorum ve dijital kültürü kuran ve toplumu, yaşamı ve politikayı belirleyen değerleri inceliyorum. Bu inceleme ile var olan kültürel ve teknolojik değerlerin nasıl bir dünya tahayyülü oluşturduğuna dair bir okuryazarlık geliştirilmeyi amaçlıyorum. Bu noktada, tez çalışmamda kuir, feminist ve insan sonrası kuramların, dijital teknolojilerin (araç, medya, yazılımın, kodun, algoritmanın) kurduğu kültürel ve toplumsal koşullara ilişkin ortaya attığı eleştirel bozumlar, ilkeler, söylemler ile yazılımı, dijital olmayı, teknolojinin kendisini beraber düşünmenin büyük önemi olduğunu iddia ediyorum. Çünkü dijital teknolojiler, kendi kimliğimizin ve topluluğumuzun inşasında dönüştürücü bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla, Dijital Beşerî Bilimlerin, görselleştirme ve üretim teknolojilerine, mühendislik gibi pozitivist bilimlerden gelen dijital teknolojilere ait değerleri nasıl sorunsallaştırdığı, araştırmada güçlü bir odak olur. Bu kapsamda Dijital Beşerî Bilimler'in eleştirel teoriler merceğinden ürettiği soruların, ilkelerin, pratiklerin çağdaş bir mimarlık kuram tartışması oluşturabilmek amacıyla mimari üretimlerde potansiyellerini arıyorum. Dolayısıyla, bu arayışın bir parçası olarak araştırmada ikili olmayan, ara durumların değer gördüğü eleştirel bilgi alanlarından yararlanan Dijital Beşerî Bilimler disiplininin gelen literatür öncelikle kuir bir pozisyonda, norm dışı bir okumaya tabi tutulur. Bu noktada, dijitalite ait değerler denildiğinde neye atıfta bulunulduğunun kritik olması da onları, kuir bir pozisyonda görünür kılmaya teşvik eder.

Dijitalin kendi bilgi alanı toplumda ya da kültürde verili ya da yaratılı olarak farklı gündemlerde dile gelen makro ve mikro ilişkiler açısından tartışılır durur. Araştırma kapsamında ele alınan eleştirel çalışmalarda dijitalin yarattığı değerlere, söylemlere, durumlara atıf çoktur ancak bu konuda üretilmiş eleştirel bir sözlük ya da kılavuz aracılığıyla geliştirilecek okuryazarlıklar yeterince tartışılmamıştır. Araştırma, bu kapsamda tanımlayıcı ya da sınırlayıcı bir eleştirel sözlük üretimi hedeflemese de var olan çalışmalardaki bu eksikliğe de işaret ederek bunu ortaya çıkaran dijital değerleri süzmeye çalışır ve yeniden üretmeyi sorgular. Bu çaba, araştırmaya özgün bir girişim olmakla birlikte, var olan kuramlara ve çalışmalara karşı da alternatif bir okuma iddiası taşır. Bu alternatif okuma ile yeniden görünürlüğe kavuşan dijitalite dair baskın ve örtük değerler, tezin ana amacındaki güncel bir mimarlık kuram tartışması yaratımında, tartışmanın seyrini ve sınırlılıklarını belirleyecek bir zemin hazırlar. Bu zeminde, post modern kuramdan feminist kuramlara, kuir kuramdan post-kuir alana ve insan sonrasını var eden eleştirel çalışmalara yer verilir.

Bugün kuir teori ya da feminist teori odağında eleştirilen “norm”lar sadece cinsiyet ya da toplumsal cinsiyet kavramlarına bağımlı bir beden siyasetine indirgenemez. GÜdülen azınlık politikası sadece cinsiyet ya da beden siyaseti üzerinden temsil edilemez, insan sonrası şeylerin de siyasetinin güdülebilmelerini gerektiren bağlamları, konumları ve söylemleri tekrar düşünerek bir siyaset yapmak önemlidir. Laboria Cuboniks (2018. s.8)’in tabiriyle “günümüzün internetinde gizli olan radikal imkânları baskıcı olanlarından ayırmak, eski güç yapılarının sinsi geri dönüşüne karşı duyarlı fakat onların potansiyelinden de kurnazca faydalanabilecek” bir kuir ya da feminist teorinin gerekliliğini önemişiyorum. Artık beyaz kapitalist patriyarkal düzen tek başına bir norm ya da üzerine gidilmeyi gerektiren bir iktidar vaat edemez, etse de dijitalin kendi değerleriyle yarattığı koşullar göz önünde bulundurulmadan patriyarka ya da sabit bir sistem eleştirisi üretmenin gerçekçiliği olamaz. Bu kapsamda, dijitalin teknoloji dominasyonu ile şekillenen ve bilgi alanını var eden değerlerini, normlarından kurtulmuş bir okumayla-kuir okumayla-yeniden ortaya döküyorum. Dijitale ait materyal değerler, yarattığı kültüre dair değerler, inançlar ve bunların yarattığı durumların dijitale kattığı değerler, var olan eleştirel okumalara dayandırılarak çözümleniyor. Bunun nasıl olacağı sorgulaması ise kuire ait kavramsal ve kuramsal değerlerle – ki bu değerler de çalışmanın başka bir kısmında denenen var olana dair norm dışı bir okuma denemesinden gelir- ilişkilenererek dört alanda yeniden ele alınır: Dijital değerlerin üretimine ya da söz gelimi çözümüne dayanak olan maddi gerçekliklerden ayırt edilebilmeleri ve var olan zıtlıklar hiyerarşilerini kıran *İkilikleri Bozmak* (1), konumun, koşulların, söylemlerin ve bağlamların önemine işaret eden *Nesnellik İddiasından Vazgeçebilmek* (2), egemen olan bilim ve teknoloji ile kurulu sistemin aslında doğal ya da verili olmadığı bilinciyle bu sistemi doğalmış gibi karşılayan tutumu eleştiren *Yabancılaşma Politikası Üretilmek* (3), ara durumların değer gördüğü, kuirin kavramsal açılımlarına da atıfta bulunan değerleri görünür kılmayı ifade eden *Muğlaklık, Kusur, Hata, Kaza, Öngörmezlik, Şans vb. Durumların Etkinleştirilmesi* (4). Bu tartışmaile dört alana yayılarak üretilmesi hedeflenen dijital değerler de çok çeşitlidir ve birbirlerinden farklılaştığı noktalar da yine muğlaktır. Araştırma kapsamında, başlıklara dönüşerek tartışılacak olan bu dört alanın altında dijitale ait materyal değerler (piksel, kod, voksel, algoritma, glitch vs), dijitalin varoluş değerleri ve teknik değerler (sınırsız(mükemmel) hafıza, sınırsız veri kapasitesi, depolanabilmesi, kopyalanabilmesi, çoğaltılabilmesi, taklit edilebilmesi ve kültür ya da inançlarla ilgili değerler (doğru olması, kusursuz olması, mutlak sonuç vermesi, gerçek olması, her yerde olma hali (ubiquitous)) vb. pek çok değer keşfedilir. Dijital değerler olarak bu çalışmada dökümü yapılan kavramlar, dijital teknolojilerin teknik imkanları ve var oluş biçimleri, materyaliteleri kadar, onları bizim kullanımımıza sunan yazılım ve programları üreten firmaların ve serbest piyasanın ekonomik politikalarından ve hedeflerinden bağımsız değildirlir.

Tez çalışmasında, dijital değerlerin yeniden üretimi için kuir, dijital ve mimarlık olmak üzere üç bilgi alanı, mimarlığı ayrıcalıklı konumundan indirerek kesiştirilir. Birbirinin alanını işgal eden yer yer de farklılaşan dört başlık aracılığıyla kuirleştirerek yeniden üretiminde bulunduğum dijital değerlerin bir yandan dijital öncesindeki kartezyen gelenekteki inancın eleştirisinden de tümüyle ayrılamayacağını kabul ediyorum. Tez çalışması dijitale ait bir değer olarak her neyi eleştiriye ve tartışmaya açıyorsa o değer aslında temelde kartezyen geleneğin bir devamı olma olasılığını da inkâr etmez. Ancak bu noktada doğal olanın imkansızlaşması, gündelik yaşamın hızla değişmesi, şeylerin birbiriyle olan makro ve mikro düzeydeki ilişkilimlerinin farklılaşması, bu farklılaşma üzerinden de güdülen politikaların karşı söylemlerin

öznesini dönüştürdüğünü hatırlamanın önemine dikkat çeker. Tez çalışmasında, bu değerlerin çağa uygun bir kuir siyaset üretilebilmesi ve bunun mimarlık alanında pratiğe dökülebilmesi için nasıl bir strateji ile kullanılabileceğini sorguluyorum. Dolayısıyla başlıklaşan dört alan kapsamında dökümü yapılan dijital değerlerin, mimarlık üretimlerindeki potansiyellerini arayabilmek amacıyla, bu başlıkların daha önce mimarlık kuramında nasıl tartışıldığını araştırıyorum, bu mimarlık ile dijital ve kuir bilgi alanları arasında yeni ilişkiler kurmamı sağlıyor. Üç bilgi alanının içeriğindeki normlar arasındaki müzakere ile ortaya dökülen bütün değerleri, tanımı net, evrensel ve tekrar edilen bir şablona dönüştürme endişesiyle, çoğunlukla birbirleri ile potansiyel ilişkileri üzerinden tartışmaya açıyorum. Bu tartışmanın sonucunda kategorileşmeyen lakin uzayda birbiriyle kesişimli dört alan arasında salınan ve sınırları birbirinden muğlaklaşan dijital değerler, tezde tartışılmak üzere seçilmiş üç mimari üretimle kesiştirilir. Burada çalışmanın başlığında ve de kuramsal alt yapısında belirleyici olan *mimari üretim* nosyonunun ne ifade ettiği kritiktir. Çalışmada araştırmacı olarak kendi konumlu nesnelligimi vurguluyorum ve bu konumlu nesnellikle daha önce mimarlık alanında üretim yapmış kuramcılara atıfla da kuram/uygulama ya da tasarım/uygulama ikiliğinden özgürleşen bir ifade olarak *mimari üretim* kavramlarını kullanıyorum. Mimarlıkta *üretim* olarak ifade ettiğimiz şeyin mimarlıktaki algısının da değiştiğine /değişmesinin gerekliliğine dikkat çekmek istiyorum. Mimarlıktaki feminist kuramdaki temel tartışmalara göre, özellikle Agrest ve Rendell'in tartışmalarına dayanarak tezinin uygulamayı destekleyen bir tanıma sahip olmasını sorunlu buluyorum. Dolayısıyla mimarlıkta bir söylemin, bir temsil edişin, temsil ediş tekniğinin, tartışmanın da bir bina inşa etmekle eş değer olduğunu düşünüyorum ve araştırmaya tartışılmak üzere dahil ettiğim ve hiçbirini inşa edilmiş ya da inşa etme motivasyonu taşımayan üç mimari çalışmayı da *mimari üretim* olarak ele alıyorum. Tartıştığım her bir çalışmanın söylemi, iddiası, temsille, araçla ve kurgu ile kurduğu ilişki üzerinden mimarlık üretimlerinde araçla olan ilişki, gerçeklik ya da materyalle olan ilişki, söylem ya da kurgu ile ilişkide, dijitalin kuir değerlerinin farklı potansiyeller vaat edebileceğine ulaşıyorum. Ortografik çizim, mimarlık bilgisinin üretimi, mimar figürünün kendisi, müelliflik vb. pek çok mimari gelenek dijital, kuir ve mimarlık ara kesitinde yeniden eleştiriyeye açılıyor.

İçinde halihazırda *kuir* kelimesi dahi geçmeyen şeylerin *kuirleştirilebildiği* iddiasıyla tezin kuramsal çerçevesini inşa eden çalışmada, iddianın dayandığı temeller de yeniden müzakereye her zaman açık olarak ele alınır. Bu yeniden müzakereye açık olma tavrı da çalışmanın mevcut literatüre katkılarından birisidir. Var olana karşı normlarından sıyrılmış alternatif bir okuma olarak ele alınan kuir pozisyon ile, mimarlık dışı çalışmaların dijital kültüre yönelik sorduğu soruları mimarlık alanına çekerek güncel bir mimarlık kuram tartışması açmayı hedefliyorum. Bu noktada kuir, üzerine hem kavramsal hem de kuramsal bir düşünce üretilirken, kuirleştirilen dijital değerlerin keşfi ve bu değerlerin mimarlıkta karşılık bulabileceği potansiyellerine bir yöntem sunuyor. Bu sayede, mimarlığın kendi kanonundan gelen değerler ile dijitalde ait olan değerlerin de ayrımı çözülmeye başlıyor, speküle ediliyor. Mimarlıkta öğrenilen kalıplaşmış bilgiler -ortografik çizim geleneği, materyal vb- gelenekler de eleştiriyeye yeniden açılır. Sonuç olarak halihazırda üzerine pek çok eleştiri üretilen mimarlık geleneğine, kartezyen bilgi sistemine, bilimsel bilginin ne olduğuna, kuir kuramın yeniden üretimine yönelik kuir, mimarlık ve dijital olmak üzere üç bilgi alanının arakesitinde yeni bir perspektif yakalanır.

QUEER READING: THE POTENTIAL OF DIGITAL VALUES IN ARCHITECTURAL PRODUCTIONS

SUMMARY

This study aims to discuss the values, rules and norms created by the digital culture which today determines everyday life practices, society and politics and guides the architectural epistemology within the frame of architectural theory. How digital technologies, which are rapidly influencing our lives and our discipline, and the values acquired from this configuration can find a place in architectural theory, create discussion, and at the same time how they are constructed in architectural productions (representation, tools, discourse, practice, etc. in architecture) has been considered as a potential research area. In this context, with my own situated objectivity between queer theory and feminist posthuman theories, I first accept that digital is a culture more than a technology, and I examine the values that establish digital culture and determine society, life and politics in the thesis study. With this review, I aim to develop a literacy about what kind of world imagination existing cultural and technological values create. At this point, I claim that the importance of thinking software, becoming digital and technology together with the critical disruptions, principles and discourses that are mooted in the context of the cultural and social conditions by queer, feminist and post-human theories. The importance arise from the transformative effect of digital technologies on the construction of our own identity and community. For these reasons, how Digital Humanities problematizes the values of digital technologies from visualization and production technologies, from positivist sciences such as engineering, becomes a strong focus in research. In this context, I am looking for the potential of the questions, principles and practices produced by Digital Humanities through the lens of critical theories in architectural productions in order to create a contemporary architectural theory discussion. Therefore, as part of this search, literature from the Digital Humanities discipline, which draws on critical epistemologies in which non-binary and intermediate states are valued, such as queer and feminist theories, is primarily subjected to a non-normative reading from a queer position. At this point, being critical about what is referred to when talking about digital values encourages them to be reproduced in a queer position.

The digital's own information field remains debatable in terms of macro and micro relations expressed in different agendas, given or created in society or culture. In the critical studies covered within the scope of the research, there are many references to the values, discourses and situations created by the digital, but the literacies to be developed through a critical terminology or guide produced on this subject have not been discussed sufficiently. Although the research does not aim to produce a descriptive or limiting critical dictionary in this context, it tries to filter the concepts that make deficiency visible by pointing out them in existing texts and tries to reproduce values related to digital. As this effort is an original attempt to the research, it also claims an alternative reading against existing theories and studies. The dominant and implicit values of the digital, which become visible again with this alternative reading, prepare the ground that will determine the course and limitations of the discussion in the main purpose of the thesis: the creation of a current architectural theory debate. On this basis, from post-modern theory to feminist theories, from queer theory to post-queer field and critical studies that create the post-human are included in the research.

The "norms" criticized today with the focus on queer theory or feminist theory cannot be reduced to a body politics that is just based on the concepts of sex or gender. Minority politics cannot be represented only through gender or body politics; it is important to make a politics by rethinking the contexts, positions and discourses that require the politics of post-human things to be pursued. as Laboria Cuboniks (2018. p.8), puts it I care about the necessity of a queer or feminist theory that " separating the radical possibilities from the oppressive ones hidden in today's internet, sensitive to the insidious return of old power structures, but can also subtly exploit their potential." Now, the white capitalist patriarchal order cannot promise a norm or a power that requires action on its own, and even if it does, there is no realism in producing a critique of patriarchy or a fixed system without taking into account the conditions created by the digital with its own values. In this context, I re-expose the values of the digital, shaped by technology dominance and creating the field of knowledge, with a reading freed from its norms - queer reading. The material values of the digital, the cultural values and beliefs it creates, and the values added to the digital by the situations they create are analyzed based on existing critical readings. The question of how this will happen is reconsidered in four areas by relating it to the conceptual and theoretical values of queer - which come from an attempt at another non-normative reading of what exists in another part of the study: *Unmaking the Binaries* (1) distinguishing them from the material realities that are the basis for their production or their solution, and disrupting the dualities that break the existing hierarchies of opposites, *Abandoning the Claim of Objectivity* (2) points to the importance of situations, conditions, discourses and contexts, *Producing Policy of Alienation* (3) criticizing the attitude that regards this system as natural, with the awareness that the established system created with the dominant science and technology are not actually natural or given and *Embracing Ambiguity, Defect, Error, Accident, Unpredictability, Chance, etc.* (4) meaning that making visible the values in which intermediate states are valued and which also refers to the conceptual expansions of queer. In the light of all these discussions, the values of digital, which are aimed to be reproduced by spreading over 4 area, are also very diverse and the points where they differ from each other are also ambiguous. Within the scope of the research, under these 4 main areas, which will be discussed title by title, many values have been identified such as material values of the digital (pixel, code, voxel, algorithm, glitch, etc.), existential and technical values (unlimited (perfect) memory, unlimited data capacity, ability to be stored, copied, reproduced and imitated (especially related to the educating-teaching parts) of the digital and cultural or belief-related values (being correct, being perfect, giving absolute results, being real, being everywhere (ubiquitous) etc.). The notions explored in this study as digital values, the technical possibilities and forms of existence of digital technologies, as well as their materiality, are not independent of the economic policies and goals of the free market and the companies that produce the software and programs that make them available to us.

In the thesis study, three fields of knowledge; queer, digital and architecture, are intersected for the reproduction of digital values, removing architecture from its privileged position. I accept that the digital values that I queering and reproduce through four titles that occupy each other's space and sometimes differ from each other, cannot be completely separated from the criticism of belief in the pre-digital Cartesian tradition. Whatever the thesis study opens up to criticism and discussion as a digital value, it does not deny the possibility that value is actually a continuation of the Cartesian tradition. However, at this point, it draws attention to the importance of

remembering that now becoming natural is impossible, the rapid change of daily life, the differentiation of macro and micro level relationships of things with each other, and the policies pursued through this differentiation transform the subject of counter discourses. In my thesis, I question what kind of strategy can be implemented in order to produce a contemporary queer politics and put it into practice in the field of architecture using these values. Therefore, in order to search for the potential of digital values, which are explored within the scope of the four titled areas I mentioned before, in architectural productions, I am researching how these topics were previously discussed in architectural theory, which allows me to establish new relationships between architecture and digital and queer knowledge fields. I discuss all the values revealed through the negotiation between the norms within the three fields of knowledge, mostly in terms of their potential relationships with each other, with the concern of transforming the definition into a straight, universal and repeatable template. As a result of this discussion, digital values, which are not categorized but oscillate between four intersecting areas in space and whose boundaries become blurred, are intersected with three architectural productions selected to be discussed in the thesis. It is critical here what the notion of *architectural production*, which was decisive in the title and theoretical background of the study, means. In the study, I emphasize my own situated objectivity as a researcher, and with this situated objectivity, I use the notion of *architectural production* as an expression that liberates from the duality of theory/practice or design/practice, with reference to theorists who have previously produced in the field of architectural theory. I would like to draw attention to the fact that the perception of what we call *production* in architecture has changed/needed to change. Based on the main discussions in feminist theory in architecture, especially the discussions of Agrest and Rendell, I find it problematic that theory has a definition that supports practice. Therefore, I think that a discourse, a representation, a representation technique, and a discussion in architecture are equivalent to construct a building, and I consider the three architectural works that I included in the research for discussion, none of which were built or had the motivation to build, as architectural production. Through the discourse, claim, and relationship established with representation, tool, and fiction of each work I discuss, I arrive at the fact that the queer values of the digital can promise different potentials in terms of the relationship with the tool, the relationship with reality or material, and the relationship with discourse or fiction in architectural productions. In this way orthographic drawing, production of architectural knowledge, the architect figure itself, authorship, etc. many architectural traditions are being re-opened to criticism at the intersection of digital, queer and architecture.

In the study, which builds the theoretical framework of the thesis with the claim that things that do not even contain the word "*queer*" can be "*queering*", the foundations on which the claim is based are always considered as open to renegotiation. This awareness of being open to renegotiation is one of the contributions of the study to the existing literature. With the queer position, which is considered as an alternative reading that is stripped of its norms against the existing one, I aim to open a current architectural theory debate by drawing the questions asked by non-architectural studies about digital culture into the field of architecture. At this point, while queer is reproduced both conceptually and theoretically, it offers a method for the discovery of queer values of the digital and the potential of these values to be found in architecture. In this way, the distinction between values coming from architecture's own canon and values belonging to the digital begins to dissolve, and it is speculated. Stereotypes of knowledge learned in architecture - the tradition of orthographic drawing, materials,

etc. - are also reopened to criticism. As a result, a new perspective is captured at the intersection of three fields of knowledge: queer, architecture and digital, towards the architectural tradition on which many criticisms have already been produced, the Cartesian knowledge system, what scientific knowledge is, and the reproduction of queer theory.

1. GİRİŞ

Her şey mimarlık lisans serüvenimi noktaladığım bir süreç olan bitirme projemle başladı galiba. 2018 yılında “İyi Bir Komşu / Komşun Kim?” temasıyla kurgulanan stüdyoda uzunca bir süre komşumun kim olduğunu düşündüm durdum. O yıllarda Ankara gündemi oldukça yoğundu. Aklımın Ankara Yüksel Caddesi’ndeki İnsan Hakları Anıtı önünde yapılan bir eylemle meşgul olduğunu hatırlıyorum. Sosyal medyada atılan bir tweet mi yoksa Ankara’nın kent belleğinde yer edinmiş bir protesto mekânı olan İnsan Hakları Anıtı önünde yapılan bir eylem mi cezalandırılmıştı, kafamda döndürüp duruyordum. Daha sonra içinde yaşadığımız toplumsal ve kültürel değerlerin, dijital teknoloji ve araçların etkisiyle dönüşebileceği yönünde farkındalıklar gelişmeye başladı kendi kendime. Bu, bitirme projem kapsamında kendime sorup durduğum “komşu kime denir?” sorusunun cevabını da değiştirdi. Aynı apartmanda yaşadığım insandan, hayatı hakkından daha fazla bilgi sahibi olduğum sanal bir ağ ortamının içerisinde karşılaştığım avatarlar, bana bitirme projemde işlenen tema aracılığıyla ilk defa dijitalin, kodun, algoritmanın ve ekranların, içinde yaşadığımız toplum ve kültür kapsamında eleştirel rolünü sorgulatmıştı. Bu rolde insan iradesinin payını da tabii... Sonrasında geçirilen uzun bir pandemi dönemi ile ekranlara indirgenen tüm sosyal etkileşimler, İspanya’da düzenlenen hologram protestosu haberinin önüme düşmesi (Url- 1), Trip Advisor isimli uygulamada Londra’daki sahte bir restoranın kullanıcılardan gelen puanlamayla şehrin en iyi restoranı seçilmesi (Url-2), Clement Valla isimli bir sanatçının “Postcards From Google Earth” isimli sanal sergisi, Simon Weckert ve Moritz Ahlert’in “Google Maps Hacks” isimli performansı gibi birbiriyle alakalı-alakasız pek çok karşılaşma (Url-3), bugün bu tez araştırmasının yüksek lisans öncesinde atılan ilk nüvelerini oluşturdu. Tüm bu kişisel merak, karşılaşmalar, keşif ve deneyler tez süreciyle mimarlık, kuir ve dijital olmak üzere üç bilgi alanının kesişiminde bir araştırmaya evrildi. Etrafımızda olup biten ve hızlıca da alıştığımız gündelik hayat pratiklerimize dair değişimlerde dijitalle dair pek çok katmanın nasıl bir rolü olduğuna yönelik ilgimi tez araştırmamda mimarlık bağlamına taşımak istedim. Mimarlıkta verili olan jestlerin dijitalleşen kültürün

etkisiyle neye dönüştüğü ya da neye dönüşebileceğine dair bir okuryazarlık geliştirme arzusu içerisindeyim.

*

Temsilinden ayrılmaz bir disiplin olarak mimarlık, yüzyıllarca çizimi, bilgisini üretmek, dağıtmak ve de tarihsel olarak aktarmak için bir araç olarak kullanmıştır. Çizime yüklenen bu bilgi değeri, onu zaman zaman mimari pratikte ve teoride baskın bir otorite haline getirmiştir. Çizimin mimarlık bilgisi üzerindeki iktidarı bugünkü dijitalleşen kültür ve toplumun etkisiyle farklı araçlara aktarılmıştır. Mimarlığın temsilinde kullandığı araç seti genişlemiş, tartışılmayı gerekli kılan yeni dönüşümlere kapı aralamıştır.

Stephen Parcell (2012), mimarlık tarihini tanımlayan dört dönemden ilki olan antik Yunan'daki *techne* (yapma bilgisi olarak çevrilebilecek) ile Rönesans'taki *disegno* (tasarım ve çizim anlamına gelen) kavramlarının ortaya çıkışına kadar mimarlık bilgisini çoğunlukla sözel yollarla paylaşılan, yaparak öğrenme aracılığıyla bir önceki nesillerden aktarılan, deneyimsel yani tecrübeye dayalı iletilen bilgi olarak tarif eder. Ancak mimari çizim yalnızca iki boyutlu bir yüzey üzerinde yapılan ve mimari bir tasarımın veya mevcut bir binanın bir yönünü grafik forma dönüştürmenin bilgisi ile sınırlı değildir. Çizim aynı zamanda tasarımın özel amacını vurgulayacak şekilde izleyiciye sunmak, bakan kişiye mekân üzerinde mimarın projekte ettiği senaryoları göstermek bir nevi onu buna ikna etmek üzere de kullanılır. Bu yüzden temsilin içeriğindeki mimarlık oldukça katmanlıdır. Temsilin bu bilgilendirici işlevi, işçiler, ustalar, mühendisler ile mimar arasında bir ilişkiye işaret eder. Bu ilişkenmelerdeki bilgi katmanlarının nasıl yayıldığı, iletildiği ya da tartışıldığı ise teknolojiyle beraber yenilenmiştir. Ackerman (2002), bir mimari araç olan çizim ya da temsilde, onu üretmeye aracı olan materyallerin de bu ilişkiyi yönlendirdiğini ifade eder. Örneğin on dördüncü yüzyılda kâğıdın Batı'ya tanıtılması ile ilk kez hızlı izlenimleri belgeleme ve eskiz yapma olanağı ortaya çıktı (Ackerman, 2002). Parşömen, kâğıdın icadından önce onun işlevini gören bir araçtı. Çok pahalı olduğu için eskize elverişli değildi bu yüzden kesin görüntüler dışında, eskiz ya da deney için kullanımı söz konusu olmamıştır (Ackerman, 2002). Bununla birlikte çizmek için kullanılan aracın politik bir yanı olduğunu da söylemek mümkündür. Ackerman (2002), kâğıt sayfalarının, üzerlerine yapılan çizimlere göre tarafsız olmadığından; genellikle çizimde belirli bir yönelim aralığını, özellikle de kâğıdın kenarlarına paralel düz ortogonal çizgilerin

sıralanmasını teşvik eden dikdörtgen bir formatta kesildiğinden bahseder. Kâğıdın çizimi yönlendiren formunun, T cetveli ve gönyenin koordine bir şekilde çalışmasına imkân sunan çizim masalarına da aktarıldığına dikkat çeker (Ackerman, 2002). Temsil ve onu üreten araçlar arasındaki girift ilişki sadece nesnelerin formu üzerinde bir dönüştürücü etki kurmaz, aynı zamanda çizme faaliyetini yapan ve bu faaliyeti ortaya çıkan üretimle hayal edebilen teknik insanların, temsili nasıl okuyacağı ya da kendi bilgisini üzerine nasıl ekleyeceği üzerinde de etki sahibi olur. Ackerman (2002), bunu tapınak ve kilise planları üzerinden açıklar. Özellikle uzunlamasına tapınak ve kiliselerin planlarının dikey olarak yönlendirilmesinin yapıya giriş kısmının ressama en yakın olacak şekilde ayarlanmasıyla ilişkili bulur. Çizim ayrıca aracı materyalin renginden, dokusundan, boyutundan ve yoğunluğundan da etkilenir (Ackerman, 2002). Bugün ise hayatın her alanına nüfuz eden dijital teknolojiler ve ortam ile mimarlığın temsiliyle dolayısıyla da düşünülüş şekliyle, üretimiyle kurduğu ilişki de radikal bir dönüşüm altındadır. Tez çalışmasında, mimarlıkta bu radikal dönüşümün yeterince gündem bulabilmiş olmadığı görüşü ile bugün kullandığımız dijital araçların yeterince sorgulanmadan, bir söz söyleme ya da yeni bir tartışma arayışı olmadan verili halleriyle kullanılmasını eleştiriyorum. Nasıl ki bilgi form değiştirdiyse, mimarlık bilgisinin de nasıl bir şekle büründüğünü ya da bürünebileceğini araştırmanın, yeni mimarlık anlayışları geliştirme ve bunlar üzerinde rolü olan bu teknolojilere eleştirel yaklaşmanın çağımıza ait kritik konular olduğunu düşünüyorum. Mimarlığa yerleşen dijital araç setlerinin nasıl bir dünya içerisinde sunulduğunu ve de farklı çalışma alanları içerisinde nasıl gündemler yarattığını araştırıyorum. Dolayısıyla bu çalışma mimarlık ile dijital kültürün oluşturduğu bilgi alanı arakesitindeki ilişkilennmeler temelinde sorularını üretmeye çalışıyor. Bu temelde de mimarlıktan farklı bilgi alanlarının dijital kültürü nasıl tartıştıklarını araştırarak mimarlığa taşıma motivasyonu taşıyor.

Koreitem (Url-4), günümüzde mimariye giderek daha fazla nüfuz eden ve halihazırda diğer birçok görsel kültür ve sanat pratiğine hâkim olan bir dizi dijital efekte atıfta bulunduğu makalesinde, bunların yalnızca hesaplamalı herhangi bir imajın manipüle edilmiş, işlenmiş haliyle ya da teknik özellikleriyle oluşan rutinler dizisi olmadıklarını, aynı zamanda bu rutinlerin tam olarak nasıl bir mimari üretim tekniği olabileceğine yönelik daha karmaşık sorgulamaları barındırdığını öne sürer. İmajlara çizimden ayrılan bir ortam olarak yaklaşılması gerektiğini vurgular. Dijitalleşmenin mimarlığa

olan hızlı etkisi ile neyin çizim, neyin imaj ya da neyin fotoğraf olduğu arasındaki muğlaklığın *John May (2017)*, *Stefano Milani (2010)* ve *Galo Canizares (2018)* gibi mimarlık teorisyenler tarafından da tartışıldığı görülebilir. Bu tartışmaların temelinde de mimarların düşünüş şeklinin tasarım araçları ile bu araçların ürettiği temsillerden ayıramayacağı, bununla beraber günümüzde kullanılan araç setinin önemli bir değişimden geçtiği ve bu değişimin etkisinin ölçümünün son derece zor olması ve fikri yatar (Url-4). Rönesans sonrasında mimarlığın düşünülüş ve uygulanış şekli büyük ölçüde ortografik iken bilgisayar ve elektronik medyanın 1960'lardan itibaren mimarlığa olan hızlı ve artan nüfuzu, mimari düşünce şeklinin yeniden yapılandırılması ve konumlanması için yeni imkanlar doğurmuştur.

Geleneksel olan ortografik çizimlerdeki plan, kesit, görünüş veya maket gibi daha sabit ifade tekniklerine bugün modelleme, dijital imaj, tarama, çıktı alma, animasyon gibi sabit olmayan ve mimari düşünceye farklı disiplinler çalışma alanlarından eklenen temsil araçları, geldikleri disiplin ve pratiklerden de birtakım değerleri de beraberinde getirmiştir. (Url-4). Tez çalışması yazımında “dijital değerler” olarak ele alınan dijital teknolojiler ve bu yapılanışın parçası olan çalışma mantığı, verimlilik ve optimizasyon gibi eğilimler ile bu tutum ve yönelimlerin her türlü eleştirisini kapsar. Bahsedilen “dijital değerler” geleneksel bilgi üretimlerinden ya da teknolojinin kendisinden tümüyle ayıramaz. Bu yüzden çalışmada altı oyulmaya çalışılan dijital değerlerin teknik olarak neyi miras aldığı, devam ettirdiği ya da neyi değiştirdiği, dijital teknoloji ve kültüre dair geliştirilmeye çalışılacak okur yazarlık için önemli bir nokta teşkil eder.

Bu çalışmada dijital teknolojilere ilişkin farklı disiplinlerde doğan ve gelişen değerlerin, mimarlık kuramında nasıl yer bulabileceği ve tartışma yaratabileceği, aynı zamanda mimarlık üretimlerinde (mimarlıktaki temsil, söylem, pratiklerde vb) nasıl inşa olduğu potansiyelli bir araştırma alanı olarak görülmüştür. Bu kapsamda araştırma öncelikle Dijital Beşerî Bilimler'in, pozitivist bilimlere, görselleştirme ve üretim teknolojilerine, mühendislik gibi bilimlere ait olan dijital değerleri nasıl sorunsallaştırdığına ve bu sorunsallara yönelik ne gibi söylem ve ilkeler ürettiğine odaklanır. Bu noktada, çalışma kuir, feminist ve insan sonrası kuramların, dijital teknolojilerin (araç, medya, yazılımın, kodun, algoritmanın) kurduğu kültürel ve toplumsal koşullara ilişkin ortaya attığı eleştirel bozumlar, ilkeler, söylemler ile yazılımı, dijital olmayı, teknolojinin kendisini beraber düşünmenin büyük önemi olduğunu vurgular. Bu kuramlar ve çalışma alanlarınca dijitalin bir teknolojiden öte

bir kültür olarak ele alınmasının gerekliliğiyle nedenselliğini kurar. Dijital teknolojiler, kendi kimliğimizin ve topluluğumuzun inşasında dönüştürücü bir etkiye sahiptir. Bu kapsamda Dijital Beşerî Bilimler'in kuir ya da diğer ikili olmayan kuramların merceğinden ürettiği soruların, ilkelerin, pratiklerin çağdaş bir mimarlık kuramı tartışması oluşturabilmek amacıyla mimari üretimlerde potansiyelleri aranır.

Dijital Beşerî Bilimler (DBB) literatürü, ikili olmayan, ara durumların değer gördüğü eleştirel bilgi alanlarından yararlanan bir disiplin olarak, kimliğimizin ve toplumsal değerlerimizin keşfine yönelik anlamlı sorular barındırır. Kimliğimizi belirleyen, “doğru”yu yayan, adaleti ve yargıyı yönlendiren, siyasetimizi belirleyen dijital araçların ve arayüzlerin, daha eşit, daha adil ve kapsayıcı olabilmesi için feminist ve kuir olarak dönüştürülebilirliklerini sorgulayan çalışmalara zemin hazırlamıştır. Kendi kültürümüzün ve topluluğumuzun inşasında dönüştürücü bir rolü olan dijital teknolojileri ve etrafında tartışılır kıldığı meseleleri bu yüzden eleştirel teoriler ve çalışmalarla beraber düşünmek önemsenen bir konudur. Kodun, yazılımın, dijitalin kendi jestlerinin, medyasının ve teknolojisinin, mimarlığa da sızması yadsınamaz teknolojik değerlerin ait oldukları farklı disiplinler tutumlarının DBB kapsamında eleştirel epistemolojilerle nasıl eleştirildiğini inceleyen tez çalışması, bu alanda üretilmiş eleştirilere karşı da norm dışı bir okuma geliştirerek, mimarlık kuramına bu okumayı taşıyabilir olmayı amaç edinir.

Çalışmada dijital kültürün ürettiği ya da sürdürdüğü ve bu çalışmada dijital değerler olarak ele alınan dijital teknolojiye ve bu yapılanışa ait şeylerin örtük ve baskın değerlerinin mimarlıkta aranacak olan potansiyelleri için, kuirin ve mimarlığın kendi değerlerini de dijitale ait işaret edilen değerlerden ayırtmak önemli olmuştur. Araştırmanın kapsamı dijitale ait baskın değerlerin mimarlıkta ne gibi normlar kurabildiğini ve de dijitale ait örtük değerlerin ise mimarlıkta kalıplaşmış jestleri, söylemleri ya da düşünceleri nasıl kırabileceğini keşfetmeye yönelik belirlenir. Bu kapsamda her üç bilgi alanının; mimarlık, dijital kültür ve kuir kültürü; var olan değerlerine norm dışı okumalar yapılacak ve bu okumalar birbiriyle kesiştirilecektir. Bu doğrultuda araştırmada bu bilgi alanlarının ürettiği normlar arası sürekli bir müzakere hali ile tez çalışmasının içeriği düzenlenir ve alt başlıklarda yeni sorular üretilir.

Bu çalışmada toplumsal norm, ilişki ve değer üretimine dair yakın hassasiyetler taşıyan bir yan disiplin olan Dijital Beşerî Bilimlerin sorduğu anlamlı soruları mimarlık

kuramına taşıma derdi içerisindeyim. Bu gayretle beraber araştırmada mimarlık kuramındaki halihazırda sürdürülen güncel tartışmaların da tezin ürettiği norm dışı okuma etrafında toplanabilirliği önemlidir. Üç bilgi alanının ara kesitinde açılması hedeflenen tartışmalarda bu alanların ikili olarak birbirleriyle olan mevcut diyalogu da önemlidir. Kuir ve mimarlık ya da dijital ve mimarlık ara kesitinde halihazırda üretilmiş pek çok güncel çalışma vardır. Bu araştırmada bu üç alanın çeşitli olası, çok katmanlı, öngörülen veya görülmeyen kesişim alanlarında norm dışı bir okuma yaparak var olan içeriğe katkı sağlanması hedeflenmektedir.

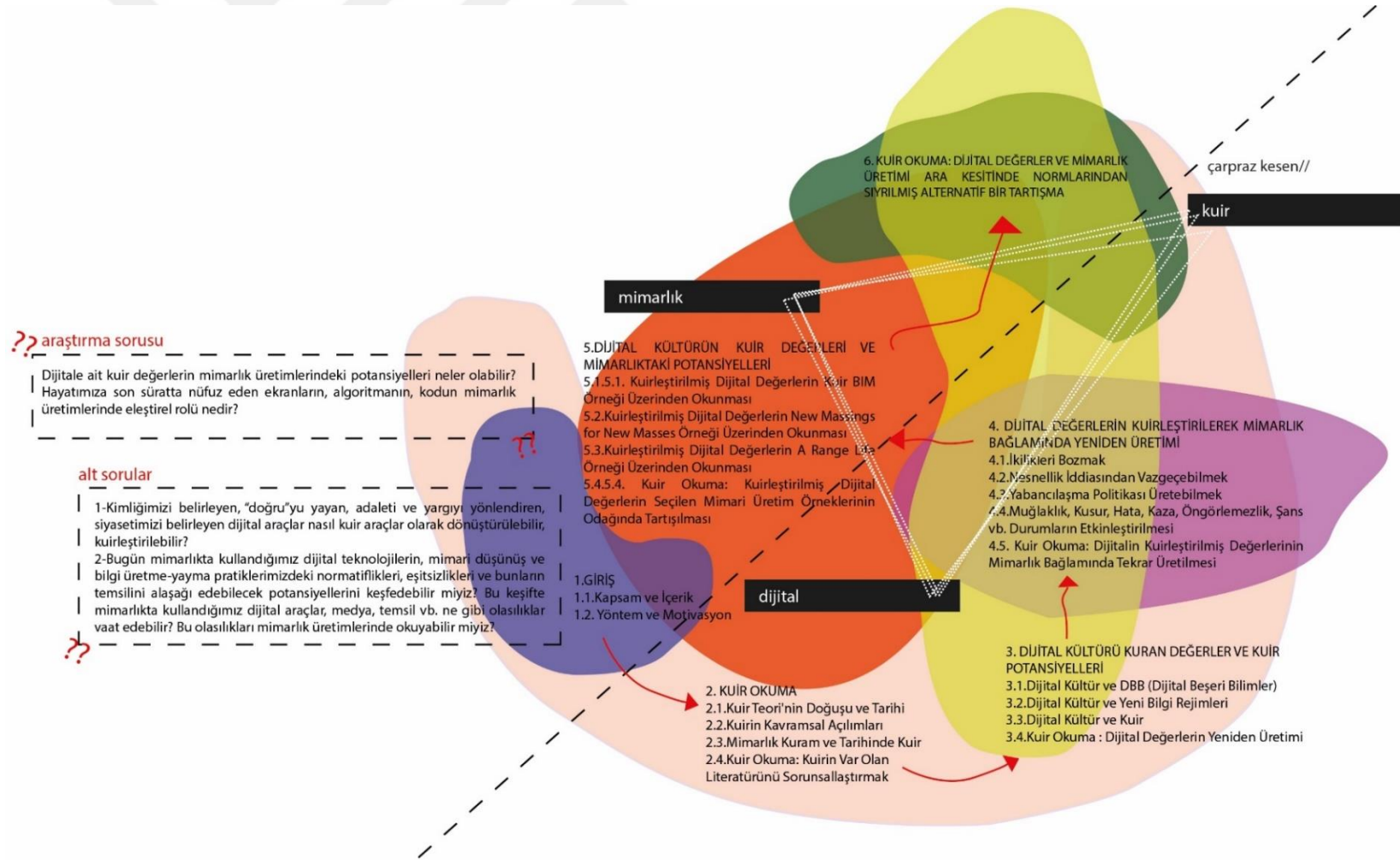
1.1. Tezin Kapsamı ve İçeriği

Tez çalışmasında benimsenen kuir pozisyon, dijital ve mimarlık bilgi alanlarının ara kesitinde yapılan eleştirel bir okumanın kapsamı, içeriği ve yönteminin belirlenmesinde etkin olmuştur. Kuir pozisyon, dijital ve mimarlık bilgisi kesişiminde dijitalle ait değerlerin mimarlık alanındaki açmazlarını, sınırlılıklarını ve katkılarını keşfetmeyi hedefler. Kuirin kendi varoluşsal sorularıyla kuramsallaşan ve bir siyasete dönüşen içeriğine yönelik bir anlayış geliştirmeye çalışarak araştırmaya başlıyorum. Kuir bakış ile nasıl bir pozisyon alabileceğim ise onun kendi dünyasına girmem ve kendi değerlerini keşfetmemle başlıyor. Kuirin var olanı normlarından sıyrılmış alternatif bir okuma olarak kuramsallaştırılma hali, tez çalışmasının çatkısının temelidir (Şekil 1.1). Bu zeminde ben de araştırmacı olarak kendi konumlu nesnelliğim ile eleştireliliğimi dile getiriyorum. Araştırma tümüyle var olana karşı, normlarından özgürleşmiş bir alternatif okuma dolayısıyla da yazma iddiasından ilham alır. Dijital, mimarlık ve kuir kesişimleri ile tezin içeriğini oluşturan ve araştırmanın tümüne sirayet eden üç temel bilgi alanıdır. Öncelikle bu üç bilgi alanı kesişiminde güncel bir kuramsal tartışma kurmak amacıyla, *Kuir Okuma* başlıklı ikinci bölümde, kuirin var olan literatürüne yer verilir. Bu bölüm kuir kavramının doğuşu, tarihi ve çeşitli kavramsal açılımlarını incelemeye adanır ve kuiri kuran anlamsal çeşitliliklerin her biri arkasında barındırdığı bağlam, koşul ve söylemlerle incelenerek kuirin çalışmada nasıl yeniden üretilebileceği sorgulanır. Kuire ait bir değer olan yeniden üretim¹

¹ Tezdeki “yeniden üretime” hali kuire ait bir varolma biçimidir. *Butler, Jagose, Ruffolo* gibi kuramcılar *kuirin* akış, oluş, normdışı, anormal halindeki varolma biçimine atıfta bulunarak sürekli yeniden üretilen bir değer olarak ele alırlar. *Kuir*, sürekli yeniden üretildiği bir akış hali olarak ele alındığı için tez çalışmasında da kuir okuması yapılan yani kuirleştirilen şeylerin yeniden üretildiğine işaret edilir.

nosyonu tez çalışmasında farklı bölümlerde benimsenir ve yöntemleşir. Kuirin var olan içeriğine dair kuir bir eleştiri geliştirebilme derdi olan bu bölümde, kuirin post kuir bir alana genişletilerek yeniden üretilmiş olma iddiası da onun araştırmaya nasıl sirayet edeceği hakkında önemsenen başka bir değeri olmuştur. Bu bölümde kuirin bir kuram olarak var olan feminist ve diğer cinsiyet kuramlarından ayrıştığı noktalar da önemsenir. Bir cinsiyet kuramı olarak doğan ve pratik bir eyleme dönüştürülebilen kuirin, kendi değerlerinin ne olduğu ve onların nasıl kırılabilceğine yönelik düşsel bir eylem olan kuir okumanın kendisi de kuir bir pozisyona işaret eder. Bu noktada kuir okumayla yeniden tariflenen ve çalışma için özelleştirilen kuir teori ve kuir pozisyon üretilirken Butler'ın, akademik çalışmalara dahil edilirken kuirin normalleştirilmemesi gerektiğine yönelik vurgusu önemli bir gerekçedir. Butler (1994), kuirin normalleştirilmenin, bu çalışmaların kanonlaşma ya da metodolojik taleplere kurumsal bir meşrulaştırma sunmanın, kuir zedeleyeceği yönünde endişelidir. Modern sonrası dönem, post yapısal ve post modern düşüncelerle temeli hazırlanan bu karşı eleştirinin, hangi bağlam ve koşullarda tarihsel olarak neye ve nasıl karşı çıktığının dökümü, kuir bir pozisyonun korunarak kuirin okunması için kritiktir. Bu bölümde, kuirin kendi doğuşu, tarihi, dilde dolanan ve başka bedenleşmelere işaret eden kavramsal açınımlarına ek olarak, mimarlıkla olan ilişkisine de yer verilir. Bu ilişkide kuir ve mimarlık arakesitindeki çalışmaların da bir nevi dökümü, eleştirisi ya da katkısı da çalışmaya dahil edilir. İkinci bölümün sonunda yapılan kuir okuma ile, post modernizmde bedene bağımlı olan, toplumsal cinsiyet ve cinsellik ana odaklarında tartışmasını kuran iktidar ya da norm eleştirileri, post kuir bir alanda bedenle olan ilişkisini yeniden süzer. İnsan merkezlikten, insan sonrası bir bakışla insan dışı şeylerin azınlık politikalarının kurulabilirliğiyle beraber kuir yeniden üretir ve bir sonraki bölümün son kısmında yapılacak kuir okumanın nüvelerini hazırlar.

Bir sonraki bölüm olan *Dijital Kültürü Kuran Değerler ve Kuir Potansiyelleri* başlıklı üçüncü bölüm, dijitalin bir teknolojiden öte bir kültür olduğu iddiasına dayanır. Bu iddiaya göre de dijitalin kendi değerlerini sorunsallaştıran bir disiplin olan DBB (Dijital Beşerî Bilimler)'nin kendi varoluş nedenselliği üzerinde sunduğu sorular ve bu soruların sıklıkla atıfta bulunduğu “dijital devrim”, “büyük veri”, “veri görselleştirme ve analizi” gibi kavramları bir araya getiren *yeni bilgi rejimi* ile bu bölümün ilk iki alt başlığı oluşur.

Şekil 1.1: Tezin çatkısını gösteren diyagram (Çınar, 2024).

Dijital Kültür ve DBB ile Dijital Kültür ve Yeni Bilgi Rejimi alt bölümlerinde dijitalin kendi içeriğinde keşfedilmeyi bekleyen normlara ve bu normların nasıl problemleştirildiğine bir giriş yapılır. Bu alt bölümlerde kazanılan okuryazarlık bir sonraki alt başlıkta kuir, feminist, insansonrası vb. çalışmaları altında toplayan bir çatı kavram olarak görünecek olan *kuir* ile, dijitalin yarattığı yeni rejime karşı üretilen eleştiriler, söylemler ve politikalar incelenir. Bu politikaların, söylem ve eleştirilerin mimarlık kuramına, söylem ya da pratiğine taşınabilirliğini sorgulayan araştırmada, dijitalin kendi bilgi sistemine yani dijital değerlere dair bir okuryazarlık geliştirebilmek için kuir, feminist, insansonrası vb. çalışmaların esas konularına yönelik de bir anlayış geliştirmek gereklidir. *Dijital Kültür ve Kuir* alt başlığında bir araya getirilen eleştirel çalışmalar böylelikle dijital değerlerin deşifre edilmesine bir altlık olarak çalışmaya sunulur. Bu bölümün sonunda ise dijital kültürün mimarlık kuramıyla ilişkilenebileceği durumlar yine kuir bir pozisyon ile tartışılır ve *Kuir Okuma: Mimarlık Kuramında Dijital Kültürün Potansiyel Yeri* olarak bölümün son başlığının altında bir araya getirilir. Buradaki kuir okuma, bir sonraki bölümde inşa edilmeye çalışılan dijital değerlerin yeniden üretilebilirliğinin nasıl olacağına yönelik sorgulamaya okuyucuyu hazırlar. Tezin bu kısmına kadar dijital ve kuirin ara kesitine mimarlığın nasıl dahil olabileceğine yönelik bir hazırlık yapılır.

Tezin beşinci bölümü olan *Dijitalin Kuirleştirilmiş Değerleri ve Mimarlıktaki Eleştirel Potansiyelleri* başlıklı kısmının iddiası ise, tez boyunca kapsamlı bir şekilde incelenen eleştirel metinlerde dijitalin yarattığı değerlere, söylemlere, durumlara ve tartışmalara atfın çokça olması lakin bu konuda üretilmiş eleştirel bir sözlük ya da kılavuzun henüz eksik kalmasından türer. Bu bölümde bu yüzden bir önceki bölümde detaylı bir şekilde incelenen eleştirel metinlerden sökülen dijital değerlerin yeniden üretiminin nasıl olabileceği araştırılır. Bu çaba tez araştırmasının özgün bir girişimi olmakla birlikte, var olan kuramlara ve çalışmalara karşı da alternatif bir okuma iddiası taşır. Bu alternatif okuma ile yeniden görünürlüğe kavuşan dijital değerler, tezin ana amacındaki güncel bir mimarlık kuram tartışması yaratımında, tartışmanın seyrini ve sınırlılıklarını belirleyecek bir zemin hazırlar. Bölümün bu amacı için de kuir yeniden yöntemleşir ve dijital ile kuir arakesitine taşınacak mimarlık tartışmaları için, bir önceki bölümde kapsamlı bir şekilde incelenen eleştirel metinlerden dört ana başlık belirlenir: Dijital değerlerin üretiminde var olan zıtlıklara dayalı hiyerarşileri sorunsallaştıran *İkilikleri Bozmak* (1), konumun, koşulların, söylemlerin ve

bağlamların önemini yok sayan *Nesnellik İddiasından Vazgeçebilmek* (2), egemen olan bilim ve teknoloji ile kurulu sistemin aslında doğal ya da verili olmadığını ifşa eden ve bu sistemi doğalmış gibi karşılayan tutumu eleştiren *Yabancılaşma Politikası Üretebilmek* (3), kuirin değerlerine de atıfı olan ve teknolojiye dışlanarak problemleştiren *Muğlaklık, Kusur, Hata, Kaza, Öngörülemezlik, Şans vb Durumların Etkinleştirilmesi* (4). Dört ana başlık altında kesiştirmeyi hedeflediğim mimarlık ve kuir-dijital bilgi alanları için, bu arakesitten gelen her bir başlığın mimarlık içeriğinde daha önce nasıl problemleştirilmiş olduğuna bakılır. Böylelikle eleştirel kuramlar aracılığıyla dijital kültürü araştırmak ve ona karşı bir eleştirel pozisyon geliştirebilmek adına üretilmiş söylem, taktik ya da ilkelerin, mimarlıkta ne anlama gelmiş olduğu ya da gelebileceği araştırılır. Bu bölümde mimarlığın kendi içeriğinde eleştirel konumların nasıl inşa olduğu, hangi başlığın nasıl problemleştirildiğinin de bir dökümü yapılır. Var olan bu içeriğe bir de dijital katmanını ekleyerek, genişleyen problem alanının neye atıfta bulunabileceği, neyi reddebileceği, siyaseti nasıl şekillendirebileceği tartışılır. Tezin bu kısmında bu dört alanda problemleştirilen dijital değerlerin mimarlık bağlamındaki karşılıkları tartışılırken, bir yandan dijital öncesindeki kartezyen gelenekteki inancın eleştirisinden de tümüyle ayrılacak bir durum olmadığı keşfedilir. Tez çalışması dijital bir değer olarak her neyi eleştiriye ve tartışmaya açıyorsa o değer aslında temelde kartezyen geleneğin bir devamı olma olasılığını da inkâr etmeden eleştireliliğini üretmenin yolunu arar. Bu noktada doğal olanın imkansızlaşması, gündelik yaşamın hızla değişmesi, şeylerin birbiriyle olan makro ve mikro düzeydeki ilişkilenimlerinin farklılaşması, bu farklılaşma üzerinden de güdülen politikaların karşı söylemlerin öznesini dönüştürdüğüne dikkat çeker. Geç kapitalizm çağında hâkim rejimi tanımlayan formlar, beyaz erkek patriyarkasından dijital teknolojinin kendi değerleriyle donalı ve bilginin kullanım, dağıtım formunun baştan aşağı dönüştüğü yeni bir patriyarkal düzene geçişe aittir. Bu dört alan altında üretilen tartışma başlıkları ile, yeniden üretilen/dökülen dijital değerler ile mimarlıkta bu konu başlıklarının daha önce nasıl yer aldığı, dijitalle ait jestlerle nasıl yeni durumlar yaratabileceği tartışmaya açılır. Kuir bir yordamla geliştirilen bu bölümün norm dışı okuması bir sonraki bölümde daha kapsamlı incelenmek için seçilmiş mimarlık üretimlerinde bir altlık olarak kullanılmaya hazır hale geir.

Tezin *Dijitalin Kuirleştirilmiş Değerleri ve Mimarlıktaki Eleştirel Potansiyelleri* başlıklı beşinci bölümünde kapsamlı bir şekilde incelenmek üzere seçilmiş mimari

üretimler bir önceki bölümde kuirleştirilerek yeniden üretilmiş dijital değerler ile kesiştirilerek, mimarlık kuram tartışması yaratımına odaklanılır. *Kuir BIM (Austin School of Architecture, University of Texas, 2019)*, *New Masses For New Massings (MILLIØNS, 2014)* ve *A Range Life (T+E+A+M, 2017)* örnekleri başat olmak üzere, mimari tasarım süreçlerinde ya da Rendell’a ithafen “*eleştirel mekânsal pratiklerde*” ekran, yazılım, kod, algoritma gibi değerlerin, eleştirel ve kültürel rollerinin ne olabileceği tartışmaya açılır. Bu bölümde seçilen örnekler de özellikle farklı disiplinlerde dijitalin ne olduğu ve neyi nasıl etkilediği sorularını mimarlıkta soran kuramsal çalışmalardan belirlenmiştir. Bu incelemede mimari üretim dediğimiz nosyonun çok çeşitli olduğu ve dijitalle ait değerlerle daha da çeşitlenebileceği iddia edilir. Bu iddia ile mimarlığın var olan geleneğine ait değerler, kuir değerler ve dijital değerler de daha strüktüre bir ifadeye bürünür ve birbirinin alanını işgal ederek güncel kuramsal üretimi mümkün kılar. Üretilen spekülative grafiklerle hangi mimari üretimde hangi dijital değer nasıl kullanıldığını ve bu kullanım biçiminin 4 alana ve başlığa indirgediğim eleştirel pozisyonlardan hangileriyle ilişkili olabileceğini görünür kılıyorum. Burada görünür kıldığım jestlerle mimari üretime dair araç, temsil, kurgu gibi kapsamlı meselelere eleştiri üretiyorum ve mimari üretim denilen nosyonun dijital değerlere yönelik geliştirebileceğimiz eleştirelilikle çeşitlenebileceğini ve de çoğaltılabileceğine vurgu yapıyorum.

Son olarak *Kuir Okuma: Dijital Değerler ve Mimarlık Kuramı Ara Kesitinde Normlarından Sıyrılmış Alternatif Bir Okuma* başlıklı altıncı bölümde, araştırmanın tümüne dair her bölümün sonunda yapılan kuir okumalara da yeni bir kuir okuma yapılır. Aratırmanın kısıtlılıkları, keşifleri, bir sonraki araştırmalar için vaad edebilecekleri tartışılır. Bu araştırmada eleştirilen şeylerin sadece dijital değerlerin mimarlık alanında kurduğu normlara değil, mimarlığın kendi bilgi alanına alternatif olarak pratik edilen çalışmaların yaratabileceği normlara da işaret edilir. Kuirin ne kadar kurucu bir öge olabileceği her zaman müzakereye açık olsa da içeriğinde gerek farkında olarak gerekse de farkında olmadan bağlı olduğumuz normlarıyla üretiminde bulunduğumuz mimari pratiklerimiz adına yeniyi arayış için potansiyel vaat eder.

1.2. Tezin Yöntemi ve Motivasyonu

Dijital değerlerle mimarlıkta yeni potansiyeller keşfederek kuramsal bir tartışma üretmeyi hedefleyen tez çalışmasında, var olana dair normlarından sıyrılmış bir okuma

geliştirebilmek olarak ele alınan kuir teori ve eleştirel teori çalışmanın yöntemini belirlemiştir. Bu kapsamda araştırmanın her bölümünde bir “iktidar” ve “norm” kurulumu ve bu kurulumla karşı gelişen eleştirel söylem ve pratiklerin dökümü yapılır ya da bunlar yeniden üretilir. Kuirin kendi bilgi alanından kuvvetle, tezin tüm bölümleri bir öncekine dair bir öz eleştiri, norm dışı alternatif bir okumayla düzenlenir. Tезin kendi formatının da müzakere edilmesi gerek farklı bir norm olduğu da hesaba katılarak, “kuir” olan ya da “kuirleştirilen” her içerik müzakereye açık halde bırakılmıştır.

2. KUİR OKUMA

Kuir bu araştırmada, araştırmacı olarak kendi pozisyonumu dolayısıyla da çalışmanın konumunu ifade eder. Yardımcı'nın (2014) tabiriyle, “nesnellik iddiasından vazgeçebilen; bağlımlara, konumlara, onları türeten söylemlere ve pratiklere odaklanan; kategorileri sürekli sorgulayan ve pratik alanın çeşitliliğine duyarlı bir bilme biçiminin olanaklılığını savunan” bir pozisyonudur bu. Kuir okuma bu araştırmada, halihazırdaki geleneğinde dahi *hata*, *kusur*, *muğlaklık*, *şans*, *ön görülemezlik*, *kaza* ve benzeri kuir değere kucak açmayan mimarlık disiplini içerisinde *sabit*, *kalıcı* ya da *verili* olan değeri, dijitalleşen kùltür ve toplum koşullarında yeniden sorgulamak, bu baskın haldeki değeri ve bu değeri örtük bıraktığı değeri görünür kılmak, alternatiflerini aramak için bir lens sağlar. Ancak kuire dair bu ele alış, onun bir araç olarak sınırlandırıldığı anlamına gelmemelidir, kuir teori her şeyden önce bu araştırma için var olanı sorunsallaştırabilmeyi ve bu sorunsallaştırmada normlarından kurtulan alternatif bir okuma geliştirebilmeyi ifade edecektir. Var olana dair, normlarından sıyrılmış alternatif bir okuma iddiası, araştırma kapsamında kuir teoriye ait var olan içeriği de yeniden sorunsallaştıran post-kuir bir alan açmaya çalışır. Araştırmada peşine düşülen dijital değeri ve bu değeri odağına alan DBB tartışmalarının, mimarlık alanında ördüğü ya da yıktığı/yıkabileceği değeri post-kuir bir zeminde özömlenmesi hem mimarlık kuramının hem de kuir kuramının söylemsel alanı genişletme niyeti taşır.

Kuirin, araştırmada denenecek olan bir okuma dolayısıyla da yazma pratiği için etkinleştirilmesinde itici güç olan değeri ve ilkelerini açıklayabilmek amacıyla bu bölümde öncelikle onun tarihi ve doğuşu incelenecektir. Bu incelemede kuirin doğuşuna zemin hazırlayan feminist kuram ve öncü düşünürlerine de yer verilir. Buradaki amaç kuirin feminist kuramdan hangi noktada ayrıştığı ve tezde neden kullanıldığını, nasıl ele alınacağını daha iyi açıklamaktır. Kuirin doğuşu, dildeki dolaşımı ve gelişimi, teorik arka planı ve sahip olduğu anlamsal oğalımını ve daha sonra da mimarlıkla ilişkilenen çalışmaları inceleyen bu bölümde kuire dair var olan literatür üzerinden norm dışı bir okuma denemesi için zemin hazırlanır. Bu bölümün

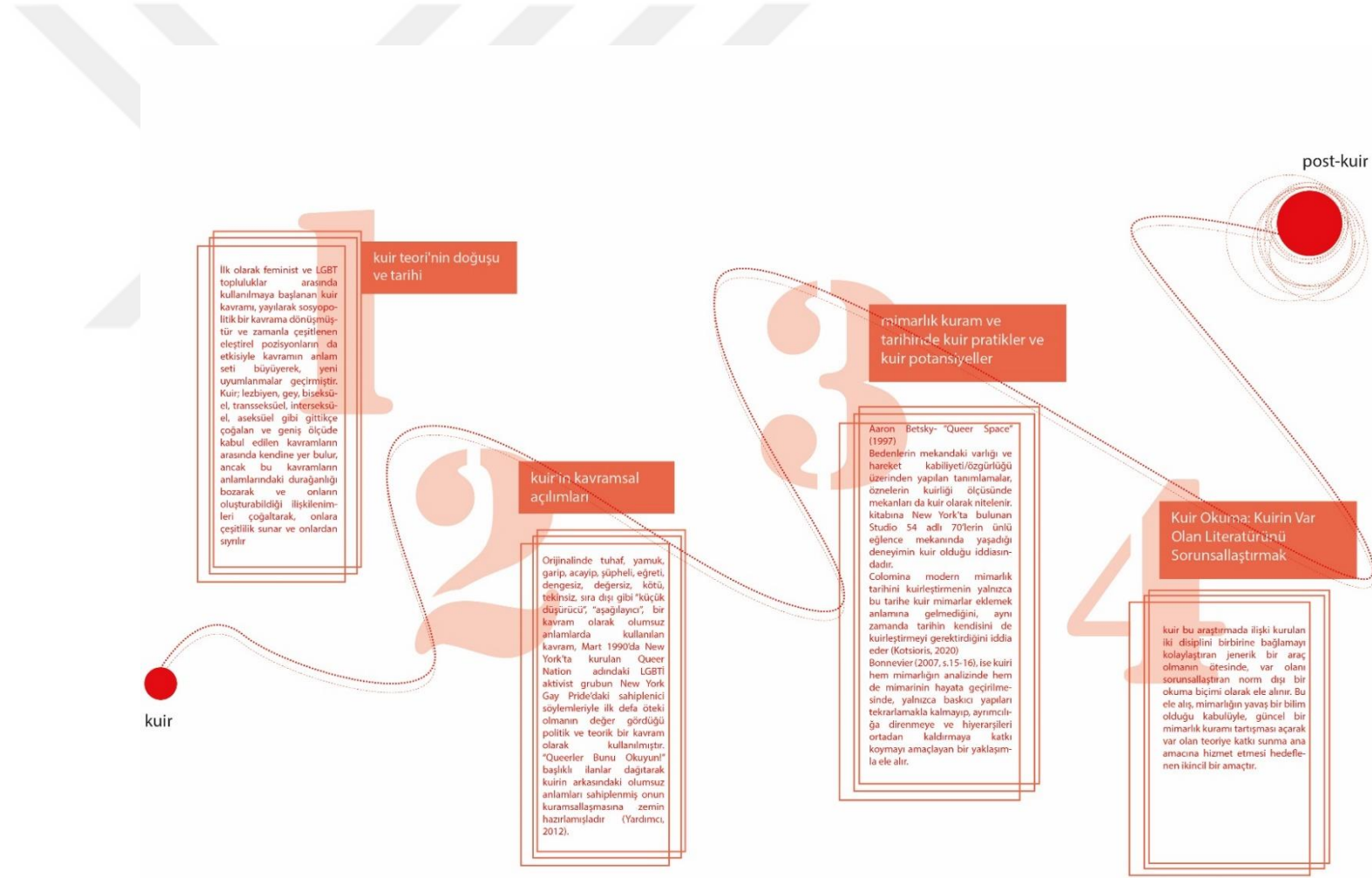
amaç edildiği okumada, kuirin zaman içinde çoğalan anlam kümesinin arkasındaki kavramsal değerler ve bu değerlerin inşa ettiği kuir ilkeler tekrar ele alınarak tezin bir sonraki bölümünde kullanılabilmesi için tekrar yorumlanmış olacaktır (Şekil 2.1).

2.1. Kuir Teorinin Doğuşu ve Tarihi

Kuir, sözlük anlamına bakıldığında “*tuhaf*”, “*garip*”, “*şüpheli*”, “*iyi olmayan*” gibi olumsuz kavramlarla özdeşleştirilmiş argo bir tabir olarak kullanılagelmiştir. 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde, kavram cinsel yönelim ve/veya cinsiyet kimliği ile ilgili anlamlarıyla gündelik dile yerleşmiştir. İlk olarak feminist ve LGBT+ topluluklar arasında kullanılmaya başlanan kuir kavramı, yayılarak sosyopolitik bir kavrama dönüşmüştür ve zamanla çeşitlenen eleştirel pozisyonların da etkisiyle kavramın anlam seti büyüyerek, yeni uyumlanmalar geçirmiştir.

Disipliner söylem ve akademik teoride, uygulamada ve anlayışta, kuir kavramı birçok değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Kavramın tarihi ve gelişimine bakıldığında gündelik dilden daha karmaşık bir çokluklar uzamı söz konusudur. Kuir orijinalinde “küçük düşürücü”, “aşağılayıcı”, bir kavram olarak uzun bir süre olumsuz anlamlarda kullanılmış iken, “kuir teori” ise ilk defa Theresa de Lauretis tarafından, Şubat 1990’da University of California’da düzenlenen bir konferansın başlığı olarak kullanılmıştır (Jobst & Stead, 2023). Konferansa adını da veren “kuir kuram”, böylelikle söylemini üretmeye başlamıştır. Temelde Foucault’nun metinleriyle temellenen kuir teorinin bu yeni anlamına kavuştuğu ilk önemli kaynaklara Paul Goodman’ın 1969’da kaleme aldığı *The Politics of Being Queer* başlıklı denemesi ve Judith Butler’ın *Gender Trouble* kitabı ile Eve K. Sedgwick’in *The Epistemology of the Closet*’i örnek verilebilir. Bugün bakıldığında kuir kavramı merkezine sadece LGBTQ+ meselelerine odaklanan kuramsal bir içerik olmanın ötesine geçmiş, cinsiyet kategorilerini ve kimlikleri aşan bir ifadeye kavuşmuştur (Jobst & Stead, 2023).

Kuir teori, kuirin dilde dolanan olumsuz anlamlarının değer görebildiği bir alan olarak kuramsallaşmıştır. Postmodernizm ve öncü düşünürleri, üçüncü dalga feminizm ve içerisindeki politik temsiliyetlere yönelik özeleştiriler kuirin bir kuram olarak kendini var etmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle Foucault’nun iktidar, beden ve kimlikler üzerine ürettiği eleştiriler kuir kuramın karşı çıktığı, alt üst etmekle yükümlü olduğu sorunsalların, normların, nüvelerini oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Şekil 2.1: Kuir Okuma bölümü diyagramı (Çınar, 2024).

Bu temel düşünümelerde iktidar, norm, beden gibi politik kavramlar dolaşıma sokulur. Cinsiyetin, toplumsal cinsiyetin ve dolayısıyla cinsiyet kimliklerinin birer inşa olduğu kabulü ile bedeni tekrar sorunsallaştıran kuir kuram, temelde bu insanın hakikat rejiminde nasıl şekillendiğini problemleştiren eleştirilerle örülüdür. Bu tartışmalar feminizm içerisindeki kadın temsiliyeti ve normatifliklerle dile gelen özeleştirilerden, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet bağlamında tartışmaya açılan beden sorunsallaştırmalarından, kimlik ve kategorileşmelere yönelik bozulardan ve cinsellik-cinsiyet-iktidar tartışmalarından türer.

Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kuramlarının üreticisi olan feminist kuram ve kuramcıları, kuir teorinin doğuşuna zemin hazırlayan düşünce sitemini ve düşünürleri kapsayıcı bir konumda değerlendirilir. Kuir kavramının bugünkü anlamına kavuştuğu ilk kuramsal metinlerden biri olan *Cinsiyet Belası*'nda, Judith Butler (1999:2008), feminizmin belli bazı biçimleriyle mücadele ve muhalefet içinde olduğunu bu yüzden de kitabı feminizmin bir parçası olarak ele aldığını da vurgular. Evrensellik, ilişkisellik, kültür, doğa, beden ve iktidar gibi birçok kavramla toplumsal cinsiyet tartışmasını açan feminist kuram, hiçbir şeyin “sabit”, “kalıcı” veya “verili” olarak kabul edilmemesi gerektiğini savunur. Feminist kuramın bu kavramlarla tartışmaya açtığı cinsiyet ve toplumsal cinsiyet meseleleri kuir düşüncenin de derdi olur. Bedene atıfla belirlenen cinsiyet, cinsiyete atıfla belirlenen toplumsal cinsiyet, aksini dışlayan, belli başlı bir azınlığa ait eril kültürün değerlerini yüceltir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet olarak feminist ve kuir düşünürlerin ele aldığı bu iki politik kavram, evrensel, doğal ya da verili olarak gerekçelendirilen ve yüceltilen normların beden ve kimlik üzerindeki tahakkümü olarak addedilir.

Cinselliğin verim ile gerekçelendirilmesi dolayısıyla kartezyen görüşlerle nesneleştirilmesi her bireyi heteroseksüel olarak var eden bir değer-yargı sistemi oluşturur. Bir canlı dünyaya gelirken ikili cinsiyet sisteminin donattığı toplumsal değerlerin içerisine doğar. Birey, bebeklikten büyüme çağına kadar kadın/erkek rolleri ile sürekli bilgilendirilir. Bu bilgilendirme toplumda baskın değerleri olan hâkim bir rejimden gelir. Bu rejim ve var olan toplumsal değerler birbirini inşa eder. Hâkim rejimden gelen bilgilere jestler, mimikler, davranışlar, diksiyon, giyim, kuşam, duruş vb. birçok değer dahil edilir. Bireye verilen bu rollerle bireye ait ya da bireyin ait olduğu cinsiyet kategorisi ve dolayısıyla da cinsel eğilimi doğuştan verilir. Toplumdaki fertlerin üreme amacıyla cinsellik yaşamaları da rejimin dayattığı

öğretilerden biridir. Üreme amacı taşıyan bir heteroseksüel cinselliği dışında kalan cinsellikler verimsiz olması sebebiyle anormal olarak görülür (Foucault, 2017, s.12). Foucault'nun tabiri ile verimsiz olan bu "kenar cinsellikler" dışlanır, bu cinselliklerin öznesi olan bireylerin cinsiyeti, kimliği, kendi değerleri örtük kalır. Bu noktada feminist teorilerin ortak derdi olan ve kuirin belli noktalarda feminist kuram ve diğer cinsiyet kuramlarından özgürleştiği ikili düşünce sistemi ve bu düşünce sistemine yönelik eleştirileri Foucault ve Judith Butler referanslarıyla açmakta fayda vardır. Bu referanslar kuir kuramın doğuşunda özellikle de bedene bağımlı halini ve daha sonra araştırmada değineceğim post-kuir alan sayesinde kuir ile beden arasındaki esasında normatifleşen ilişkilimin nasıl ters yüz edildiğini anlamak için önemlidir.

"Bedeni ve bedensel deneyimleri sosyal bilimler kapsamında sorunsallaştırmak, onu sabit bir biyolojik/anatomik/tıbbi bir tür olmaktan çıkararak toplumsal ve tarihsel bir gerçeklik uzamında değerlendirmeyi mümkün kılar" (Arpacı, 2016). Modern toplumu oluşturan bedenlere yönelik eleştirel bir yeniden bakıştır bu. Bu eleştirel bakış iktidar-bilgi-politika ilişkiliminde arkeolojik bir eksende tartışmaya açılır. Foucault'ya göre beden olayların kaydolma yeridir (Foucault, 2004, s.238). Foucault, 18. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan kapitalizmin, ilk olarak iş gücündeki üretici kuvveti sosyalleştirdiğini belirtir ve bu sosyal kontrolün bireylerin üzerinde sadece ideoloji veya bilinçle değil aynı zamanda bedenin içinde ve bedenle olabileceğini vurgular (Foucault, 2004, s.238). Yani iktidar, beden politikası aracılığıyla yayılır, devlette tekelleşmiş ve merkezileşmiş olarak bulunmaz. Merkezden çeperlere doğru dağılır ve bedenler onu sürekli inşa eder durur. Beden, modern toplumu inşa eden tarihsel sürecin öznesi ve nesnesi olarak sürekli bir biçimde bu süreci oluşturan unsurların etki alanındadır (Arpacı, 2016). Kimlik kazanan ve devletle belli ilişkiler ağında standartlaşan bireylerin temsiliyetidir. Bu yüzden Foucault ile ilgili okumalarda biyoiktidar tarifi yapılırken öncelikle Foucault'nun özne-iktidar ilişkisini nasıl yorumladığını anlayabilmek önemsenir. Foucault öznenin sadece nasıl oluştuğu değil, aynı zamanda, bir bilgi problemi olarak nasıl kurulduğu, modernitenin beklentileri içinde bireylerin nasıl toplumsal özne/özneler haline getirildiği, nesneleştiği üzerine de incelemeler yapar (Foucault, 2014). Dolayısıyla Foucault'nun çözümlemeye giriştiği özne, iktidardan bağımsız olarak değerlendirilemez. İktidar beden üzerine kurduğu tahakkümle özneler yaratır ve bu öznelerin normlarına uymayan karşıtlarını dışlar. Bu dışlamayı da hastane, okul gibi kamu kurumları aracılığıyla gerçekleştirdiği

gözetim ve kontrol aracılığıyla yapar (Foucault, 1975:1992). İktidar bireyleri yaşatan bir toplumsal düzen belirlerken bedenler ve dolayısıyla özneler üzerinde normlarına uyan ve uymayan olarak çatıştırdığı, sürekli bir karşıt üretme stratejisi uygular. Bu stratejinin ürünü olan modern özne, düalitelerde birincil olanların ikincil olanları değersizleştirdiği bir sistemin hem üreticisi hem de sürdürücüsü konumuna sürüklenir. Örneğin hastanelerde iktidarın belirlediği normlara uymayan beden sağlıklı-hasta olarak tanı alır. Anomali, iktidarın kendi belirlediği normatif öznelerin kendi değerlerini zorlayacağı için, iyileştirilmesi gereken bir hasta olarak işaretlenir ve normal olandan ayrışır. İktidar normları dışında bir bedeni ve beden siyasetiyle kurduğu kendisine bağımlı öznelerinin anomali halini kabul etmez, tedavi sürecinde de “anormal” olan bedene tahakküm kurmaktan erinmez. İktidar, özneleri bu şekilde bölerek nesneleştirme sürecine elverişli bir ortam sağlar (Foucault, 2014). Böylelikle normlara uymayan ötekilerin değersizleştirildiği, birincil olanların ise yüceltildiği ve iktidarın yayılımına olanak sağlayacağı bir yaşam döngüsü kendiliğinden kurulmuş olur. Bu stratejilerle özneyi parçalayan iktidar, normal-anormal, akıllı-deli, yeni-eski, gerçek-hayali, genç-yaşlı vb. gibi düaliteleri kullanarak kendi otoritesini güçlendirir. Böylelikle ara durumları, norm dışı kalan değerleri ötekileştirir, ötekine ait bilgiyi de indirger, halı altına süpürür. Bunun bir sonucu olarak toplumsal yaşayış ve kimliklenmede birçok özne, kimlik, durum, değer vb. örtük kalır. Cinsellik de böyledir. Doğallaştırılan, verili olan cinsellikler, Foucault’nun tabiriyle kenar cinsellikleri yaratır, yani norm dışındaki cinsellikleri ötekileştirir. Doğal ya da verili olanın yapay ya da sonradan edinilen üzerinde sahip olduğu heteronormatif bir güç ilişkisi doğurur.

Foucault’nun ürettiği düşüncelerden yararlanan Butler, postyapısalcı kavrayışı feminizme uyarlamaktan çok, bu kuramları bilhassa feminist bir yaklaşımla yeniden formülize etmenin derdindedir (Butler, 1999:2008). Bu noktada *performatif iktidar* ve *edimsel cinsiyet* kavramlarına değinmek, Butler’ın bu formülizasyonu nasıl yorumladığını incelemek, feminist kuramın var olan içeriğine nasıl eleştiride bulunduğunu dolayısıyla da kuir teorisinin temellerini nasıl oluşturduğunu açıklamak için bir diğer kritik meseledir. Foucault’cu söylemle *biyoiktidar*, Butler’cı söylemle *performatif iktidar* gibi sorunsallaştırmalar, kuirin karşı çıktığı hâkim rejim ve onun normlarının nasıl problemleştirildiğini anlamak için önemlidir. Butler bireyin biyolojik cinsiyetinin toplumsal cinsiyetini belirlemediği görüşündedir. Foucault ile

bu noktada ayrışır. Butler (1999:2008, s.87-88), kendisini fiilen üretip düzenleyen iktidar ilişkilerinin ve söylemsel ilişkilerin matrisinden kurtulmuş bir "kişi", "cinsiyet" ya da "cinsellik" kavramından bahsetmek mümkün değilse eğer, inşa edilmiş bir kimlik çerçevesinde etkili tersyüz etmenin, altüst etme ya da yerinden etme edimlerinin olanaklılığını sorgular.

Anlaşılan o ki yasadan önce cinsiyetli bir doğa bulma çabasının kökleri, ataerkil yasanın aslında evrensel olarak geçerli ve her şeyi belirleyici nitelikte olmadığını düşünebilmeye yönelik daha temel bir projede yatıyor. Gerçekten de var olan tek şey inşa edilmiş toplumsal cinsiyetse eğer, mevcut toplumsal cinsiyet ilişkilerinin eleştirel bir değerlendirmesi için alternatif bir epistemik çıkış noktası işlevi görebilecek bir "dışarı", epistemik dayanak noktası sağlayacak kültür öncesi bir "önce" yok demektir (Butler, 1999:2008, s.95).

Butler'a göre toplumsal cinsiyet, normları, verili olan bir cinsiyete ait eylemlerin, tıpkı bir yönerge gibi tekrarlanması ile üretilir. Tutarlılığı öznel iradede bağımsız olarak, verili olan belirli edimsel eylemlerin tekrarlanması ile *eril* ya da *dişil* olmak üzere heteroseksüel kimlikler üretilir. Bu durum heteronormatif ikili cinsiyet sisteminin sürekliliğini de sağlar. Ancak Butler'ın yaklaşımına göre burada unutulmaması gereken bir detay vardır. Belirlenen toplumsal cinsiyetin inşasında edimsel eylemlerin tekrarlanıyor olduğu görüşü, cinsiyetin değişkenliğine işaret eder. Yani cinsiyetin verili olduğu yönergesiyle çelişkili bir durum yaratır. Bu durum, tekrarlı ve verili olan bu eylemler gerçekleştirilmeden öncesi bir cinsel kimliğin var olmadığını gösterir. Butler bu noktada edimsel bedenin, heteroseksüelliği doğal ve üstün kılan normlara meydan okuyabilecek potansiyel olarak gördüğünü de belirtir (Butler, 1999:2008).

Toplumsal cinsiyet bedenin tekrar tekrar stilize edilmesidir, kaskatı bir düzenleyici çerçeve içinde tekrar edilen bir dizi edimdir. Bu edimler zamanla birleşerek töz görünümünü, bir çeşit doğal varlık görünümünü üretir. Toplumsal cinsiyet ontolojilerinin siyasi bir soy kütüğü, eğer başarılıysa, toplumsal cinsiyetin tözel görünümünü yapı bozuma uğratarak onu kurucu edimlerine ayıracak, toplumsal cinsiyetin görünümünün polisliğini yapan çeşitli kuvvetlerin kurduğu zorunlu çerçeveler içindeki yerlerini belirleyip bu edimleri izah edecektir (Butler, 1999:2008, s.89).

Butler, var olan cinsiyet kuramcılarından farklı olarak, cinsiyetin bir inşa olduğu kabulüne göre, cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin aslında aynı şeyler olduğunu iddia eder (Butler, 1999:2008, s.52). O, cinsiyetin biyolojik ve de toplumsal cinsiyetten evvel geldiği savını çürütür. Bu sebeple de cinsiyet, toplumsal cinsiyetin tabir edildiği halden de farksızdır, performatiftir. Butler'ın kuir teorisinin doğuşunda kritik bir role sahip

olarak ürettiği bir diğer kavram “*performatif cinsellik*”tir (Butler, 1988, s.4). Bu kapsamda Butler’a göre kadın- erkek olunmaz, performe edilerek üretilir.

Performatiflik gönüllü ve kasti bir şey olmaktan uzak, zaten özneyi olanaklı kılan koşulları içerir. Yani, öznenin yaptığı tekrarlar değil, özneyi kuran tekrarlardır (Butler, 2014, s.95).

Bugün üç dönemde farklı felsefi pozisyonlarla karşılık bulan feminizm, sahiplendiği, genişlettiği, üzerinde durduğu fikirleri çeşitlendirir. Üç dalga ile gelişen feminist teori ve feminist hareket, siyasal, toplumsal ve sosyal alanlardaki algılarla farklı normlar ve aşamalar etkisinde tartışmasını açar. Toplumsal cinsiyetin kendi pratiğini ön varsayımlarıyla sınırlandıran her feminist kuram, feminizm içinde dışlayıcı toplumsal cinsiyet normları oluşturur (Butler, 1999:2008). Normatif olan, normlaşan şeylerin bugün sadece heteroseksüel ilişkilere indirgenmesi bir yanılgıya yol açabilir. Homoseksüel ilişkilerde de normatif, tekrarlı ve keskin durumlara rastlanabilir. Feminizm belli toplumsal cinsiyet ifadelerini idealleştirerek yeni hiyerarşiler ve dışlama biçimleri üretebilir, bu tutum da toplumun içerisinde bazı değerlerin bilgisini örtük bırakabilir. Bu açıdan, toplumsal cinsiyet ya da cinsiyet kategorisine dair normatifliklerin ya da bedenin fiziksel varlığıyla temellendirilen beden politikalarının ötesinde bir iktidar tartışmasının peşine düşen bu araştırma için kuir kuram, feminist kuramdan daha kapsayıcı ve sadece ikili olan/olmayan politikliğine indirgenemeyecek bir inceleme için yaratıcı bir potansiyel alanı olarak değerlendirilir. Özellikle kimi toplumsal cinsiyet ifadelerinin yanlış veya türev addedilmesine, diğerlerinin ise doğru-hakiki ve orijinal sayılmasını şart koşan hakikat rejimlerine karşı çıkan Butler (1999:2008), toplumsal cinsiyet için bir imkân sahası yaratmanın, bu arayışta ne tür imkânların gerçekleştirilmesi gerektiğini dikte etmeden imkân yaratma eyleminin olabilirliği üzerine düşünür. Butler, (1999:2008), cinsiyetin ve toplumsal cinsiyetin inşa edilmişlikleri sayesinde var olan olanaklarını sorgular. Burada niyet edinilen “imkân yaratma” eylemi kritiktir. “İmkân yaratmak” ya da “imkân aramak” toplumsal yapıda kimliği “imkânsız”laştırılan, “imkânsız”, “gerçekdışı”, “gayrimeşru” bir ontolojinin görünür kılınabilmesi açısından alışlagelen durumların dışına çıkmayı sağlayabilir. Butler (1999:2008), alışlagelmiş, şiddet içeren kimi sanrıların toplumsal cinsiyetli hayatta neyin mümkün olabileceğini düşünmeyi hangi yollarla engellediklerini açığa çıkarır.

Kuir teoriyi anlamaya çalışırken, onu var olan cinsiyet kuramlarından nasıl ayrıştığını ya da onları nasıl genişlettiğini bilmek önemlidir. Kuirin LGBTQ+’lara özgü bir

kavrayış olmadığı da bu yüzden kritik bir kavrayıştır (Yardımcı, 2012). Kuir, topluluğun inşasında kimlikleri yok saymadan, hiçbir şeyi dışlamadan, kimliklerin toplumsal inşasındaki etkilerini gözetmeden, kimliksizleşmenin yolunu arar (Yardımcı, 2012). Kuirin herhangi bir katı tanımlama ya da tarife eğiliminin olmayışı, normatif değerlere sahip ikili hiyerarşilerden çoklukların değer gördüğü bir evrene kapı aralar. Burada normatif değerler ve ona karşı çıkışla potansiyelleri aranan çokluklar uzamı, sadece LGBTQ+'ların karşı çıktığı heteroseksüel ilişkilenebilirlik ve cinsiyet kategorileri üzerinden açıklanamaz.

Doğuşu ve tarihiyle araştırmanın bu bölümünde yer verdiğim kuir literatür (Şekil 2.1.1), bir sonraki bölümde kuirin dilde gelişen eş anlamlarıyla irdelenecek ve çoğalacaktır. Bu irdelemedeki amaç, buradaki kavram setinin kuir deneyimler üzerine etkisini, kuir deneyimlerin potansiyellerini bir sonraki bölümde kullanılmak üzere görünür kılmaktır. Kuirin var olan değerlerine eleştirel bir şekilde yeniden bakarak, onun araştırmada nasıl ve neden ele alındığını açıklayabilmek için bu inceleme yapılacaktır. Bir sonraki bölümde sorgusuna düşülen dijital kültürü kuran değerler ve bu değerlerde aranan kuir potansiyeler için oluşturulan bu kavramsal set, dijitalin kendi kurduğu kültür ve toplumda kuir deneyime olanak sağlayan ve de bu deneyimlerle iletişimi olan durumların tartışılmasına zemin hazırlayacaktır.

2.2. Kuir'in Kavramsal Açılımları

Çağdaş kuir kuramın önemli isimlerinden biri olan Eve Kosofsky Sedgwick, kuir kelimesinin Almanca "*quer*" (*çapraz kesen, aynı anda birçok çizgiyi kesen*), Latince "*torquere*" (*bükülme*) ve İngilizce "*athwart*" (*aykırı, zıt*) terimini de üreten Hint-Avrupa kökenli "*-twerkw*" kavramından İngiliz diline geçtiğini iddia eder (Edwards, 2009). Bu etimolojinin kuirin "*oluş*" halindeki varolma biçimine işaret ettiği düşünülebilir. "*Oluş*" da "*akış*"a göndermede bulunan bir kavram olduğundan akışın da bir eylem içerisinde oluştuğunu hatırlamak gereklidir.

Türkçe'de tam bir karşılığı olmayan bir kavram olan "queer" İngilizce'den dilimize "kuir" terimi olarak uyarlanmıştır. Türkçe yayınların bir kısmında kavram "queer" olarak kullanılsa da bu araştırma kapsamında Türkçe'ye uyarlanan hali olan "kuir" olarak ele alınmıştır.

16. yüzyılda ana dili İngilizce olan ülkelerde, kuir “yasal olmayan (illegitimate)”, “tuhaf (strange)” anlamlarında kullanılırdı (Barker, 2016). Kaynaklar 19. ve 20. yüzyıllarda, kavramın “garip (odd)” ve “şüpheli (suspicious)” anlamlarında sıklıkla kullanıldığını gösterir (Barker, 2016). Homofobik istismarın bir biçimi olarak "kuir"’in kaydedilen en eski kullanımının Queensberry Markisi John Shalto Douglas’ın 1984 tarihli bir mektubunda² yer aldığı bilinmektedir (Barker, 2016).

Orijinalinde *tuhaf, yamuk, garip, acayip, şüpheli, eğreti, dengesiz, değersiz, kötü, tekinsiz, sıra dışı gibi küçük düşürücü, aşağılayıcı*, bir kavram olarak olumsuz anlamlarda kullanılan kavram, Mart 1990’da New York’ta kurulan *Queer Nation*³ adındaki LGBTİ+ aktivist grubun *New York Gay Pride*’daki sahiplenici söylemleriyle ilk defa öteki olmanın değer gördüğü politik ve teorik bir kavram olarak kullanılmıştır. “Queerler Bunu Okuyun!” başlıklı ilanlar dağıtarak kuirin arkasındaki olumsuz anlamları sahiplenmiş onun kuramsallaşmasına zemin hazırlamışlardır (Yardımcı, 2012). LGBTİ+ topluluklarının bir öz kimlik olarak kavramı sahiplenmesi ve olumsuz anlamlarından bir değer üretmesi daha sonra *Queer as Folk* ve *Queer Eye for the Straight Guy* gibi TV gösterileriyle ana akım kültürde kendine yer bulmuştur (Barker, 2016). “*Kuir teori* ise ilk defa Theresa de Lauretis tarafından, Şubat 1990’da University of California’da düzenlenen bir konferansın başlığı olarak kullanılmıştır” (Jobst & Stead, 2023). Konferansa adını da veren “kuir kuram”, böylelikle söylemini üretmeye başlamış olmuştur. Kuir teorisyenleri "kuir"’in bir kimlik terimi olarak kullanılmasına karşı çıkmakla birlikte onu bir *fiil (verb)* olarak görür, *isim (noun)* ya da *sıfat (adj)* olarak kullanımları fiil olarak kullanımından sonra gelir. Çünkü kuir teorisyenlere göre kuir ne olduğumuz ya da olmadığımızdan ziyade ne yaptığımızdır (Barker, 2016).

Kuiri bir teori olarak ele alan *The Politics of Being Queer* (Goodman, 1969), *Gender Trouble* (Butler, 1990) ve *Epistemology of the Closet* (Sedgwick, 1990) gibi temel yayınların tartışmalarına ek olarak Jagose (1996:2017), aslında kuirin bir teori olarak kurulmasında bu akademik çalışmalardan çok AIDS gibi akademi dışı etkilerin de

² Mektupta Oscar Wilde’nin John Shalto Douglas’ın oğlu Alfred Douglas’la ilişkisi olduğu yazar. Bu homoseksüel ilişkide *kuir*, suçlayıcı-aşağılayıcı bir dille kullanılmıştır (Barker, 2016).

³ Queer Nation, 1990’larda, giderek artan homofobik bir dünyayla karşı karşıya kalan dört ACT UP aktivisti tarafından kurulan bir örgüttür. *Kuir* haklarının görünürlüğüne sağlamak ve *kuir* topluluğuna ilişkin kültürel normları değiştirmek için radikal gerilla pazarlama taktiklerini kullanan topluluk, HIV/AIDS hastaları için kaliteli sağlık hizmetlerine erişimin artmasını ve eşcinsel çiftler için büyük bir hak elde edilmesini sağlayan önemli rollerde bulunmuştur (Url-5).

belirleyici olduğuna dikkat çeker. AIDS'in bir eş cinsel hastalığı olarak kurgulanması ve halk arasında homofobinin artmasına bir tepki olarak ortaya konulan aktivist eylemler kuirin kuramsallaşmasında etkisi yadsınamayacak unsurlardır (Jagose, 1996: 2017).

Kuir sıklıkla heteroseksüel ya da cisgender olmayan kimseler için bir şemsiye tabir olarak da kullanılır. Jagose (1996:2017, s.96), kuirin dışlanan, suçlanan ve ötekileştirilen cinsel kimlikleri bir araya getiren çatı kavram olduğunu ileri sürer. Sürekli genişleyen LGBTTTQQA vb. alfabe çoğalımdan daha hızlı ve daha kapsayıcı bir kelimedir (Barker, 2016). Kuir olarak görünen ve görünmeyen arasındaki ikili ayrımı sürdürme eğiliminin, kişilerin kimliklerine de dayandırılmasından kaynaklandığı için kuir teorisyenler "kuir"ın bir kimlik terimi olarak kullanılmasına da karşıdır. Kuir teori, dünyayı her şeyi şu ya da bu olması şeklinde aşırı basitleştiren bu tür ikilileri parçalamakla ilgilenir (Barker, 2016). Dolayısıyla bu, bazı kimlikleri şemsiyenin altında, bazılarını ise şemsiyenin dışında tutan her türlü anlayışı sorguladığı anlamına gelir. Ayrıca Jagose'un (1996: 2017, s.96) kuirin "*değişmekte olan bir gerçeklik*"i öne çıkarıcı özelliğine işaret etmesini de farklı bir kavramsal açılım olarak bu bölüme dahil etmek faydalı olabilir.

Jagose'un (1996: 2017), *Queer Teori: Bir Giriş* kitabında kuirin tamamlanmamış, oluşumu devam eden bir kategori olduğu yönündeki görüşü, *Epistemology of the Closet*'ın yazarı olan Eve Kosofsky Sedgwick (1950: 2009)'ın söz konusu kavramı "*ayırt edilemez, tanımlanamaz, akışkan ve hareketli*" olarak nitelendirmesiyle pararelidir.

21. yüzyılın ilk 10 yılında, kavramın ölümle olan ilişkisi üzerinden de sorgulamalar görülmüştür. Gaboury (2018), kuir öznenin toplumsal düzenin ölüm dürtüsünü işgal eden olumsuzluğa epistemolojik açıdan bağımlı kaldığını söyler. Edelman (2004; 2020) kuirin, toplumsal olanın yaşayabilirliğine karşı bir direniş olarak figürel statüsünü kabul ederek ölüm yerine ulaştığı ölçüde etik değerine eriştiğini ifade eder. Edelman (2004; 2020, s.2-3), politikanın toplumsal düzende üretmeyi hedeflediği, daha arzu edilebilir ve toplumca daha çok kucak açılabilir bir yapı için söylemsel olarak kullanılan "*geleceğe aktarım*" vaatlerinin o siyasi değeri muhafazakarlaştırdığını eleştirerek bu iddiaya ulaşır. "*Geleceğe aktarım*" ifadesini politikanın siyasetini koruyan bir iç çocuk gibi görür. Bu çocuğa da kabul edilen her

siyasetin daimî ufku, her siyasi müdahalenin fantazmatik yararlanıcısı olma rolü atfedilir.

Kürtaj haklarının savunucuları bile, kadınların üreme tercihi yoluyla kendi bedenlerini kontrol etme özgürlüğünü teşvik ederken, kürtaj karşıtı düşmanlarını taklit ederek ve böylece gelecek için bir mücadele olarak siyasi mücadelelerini tekrar tekrar "çocuklarımız için, kızlarımız ve oğullarımız için bir mücadele" olarak çerçevelendirirler” (Edelman, 2020, s.2-3).

Çeviri: Feyza Çınar

Edelman (2020, s.2-3), buna göre de okuyucuyu kuir düşünmeye sevk eden bir soru ortaya atar: "*Çocuklar için savaşmamak* ne anlama gelir?". Herhangi bir taraf tutmak, amaçladığı geleceğin imgesi olarak çocuğa geri dönen bir siyasi düzenin içinde bir taraf tutmak suretiyle, kişiyi zorunlu olarak tarafını tutmaya zorlarken nasıl diğer "taraf" tutulabilir?". Burada kuir olmaya sevk eden düşünce "çocuklar için savaşmayanların" tarafını, tüm politikaların üreme fütürizminin mutlak değerini onayladığı fikir birliğinin dışında kalan tarafı tanımlar. Politik tarihteki inişler ve çıkışlar toplumsal düzenin nabzını ölçebilir, ancak kuirlik bunun tersine, politik semptomlarının dışında ve ötesinde, toplumsal düzenin ölüm dürtüsünün yeri olan figürleri kapsar (Edelman, 2020, s.2-3).

Theodor Adorno'nun "dolaysız olarak kesin ve önemli olana gelince, bir insanın kendine yapıştırdığı katılık" olarak tanımladığı şeyin tersine, bahsettiğim kuirlik bizi bilinçli olarak kendimizden, güvenceden, yani bilmenin güvencesinden koparır, kendimiz ve dolayısıyla "iyi"imizi bilmekten... Bu tür bir kuirlik, iynin yerine "benim daha iyi'm" demek istediğim bir şey öneriyor, ancak kelimenin birden fazla anlamıyla kesinlikle hiçbir şey vaat etmiyor (...). Gerçek; kuirlik gibi, indirgenemez bir biçimde "sapkın veya atipik" olana, "normalleşme"ye karşı çıkan şeye bağlıdır, değerini genellemeye yatkın bir iyide değil, yalnızca her türlü genel iyi kavramını geçersiz kılan inatçı tikellikte bulur (Edelman, 2020, s.5). Çeviri: Feyza Çınar

Edelman'ın kuir ele aldığı bir diğer önemli kaynağı olan *Homographesis: Essays in Gay Literary and Cultural Theory*'de (1994:2013) kuir teoriiyi "bir olasılıklar alanı" olarak ifade ettiğini de unutmamak gerekir (s.114).

Genişleyen, çoğalan ve çeşitlenen tüm bu sorgulamaları ve düşünme tarzlarını teşvik edici bir kavram olan kuir, cinsel kimlik ya da cinsellikten daha ötede herhangi bir güç ilişkisi sorgulaması için kaynak sağlar. Kuir düşünceye bu çeşitlenen yaklaşımlarından başka bir örnek olarak Sara Ahmed'in fenomenolojik incelemeleri ele alınabilir. Sara Ahmed (2006:2020) fenomenolojinin, bilincin her zaman bir nesneye "doğru" yönlendirildiği ve bir bedende ikamet etmenin yaşanmış deneyimini ya da Edmund

Husserl'in "yaşayan vücut"a (Leib) yaptığı vurgu göz önüne alarak, "yönelim"i merkeze alması ile kuir çalışmaları fenomenolojiyle yakın bir diyaloga sokmaya çalışır. Fenomenolojide, yaşanmış deneyimin önemini, bilincin amaçlılığını, yakınlığın veya elde hazır olanın önemini, bedenleri ve dünyaları şekillendirmede tekrarlanan ve alışılmış eylemlerin rolünü vurguladığı ölçüde kuir araştırmalar için bir kaynak sunabilir. Ahmed, (2006: 2020) yönelimlerin genellikle yönelim konusunda bir kriz yaşanmamış deneyimler olduğuna vurgu yapar. Yani kuir, çatışmayı, tuhaflığı yaratan öznenin uyumlu olabileceği şekilde inşaa edilmemiş bir alan olarak ele alır.

Kuir teorisinin üreticisi temel teorisyenlerden biri olan Butler'ın Kaos GL'nin 5. Kez düzenlediği *Homofobi Karşıtı Buluşma* için 2010'da yaptığı Türkiye ziyaretindeki konuşmasında, kuirin her ne kadar cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları ve beden siyaseti üzerinden doğan bir kuramsal zemin barındırsa da cinsiyet ve cinsellik ötesi bir yoldaşlık çerçevesinde tüm insanları ve hatta insan dışı varlıkları kapsayabileceği bir siyaset olduğunu vurgular. Butler'ın Ankara'da yaptığı "*Queer Yoldaşlığı ve Savaş Karşıtı Siyaset*" başlıklı konuşması, "kuir anti-militarist bir hareketin parçası olacaksa eğer, hangi şekle bürünmelidir?"(akt: Durudoğan, 2011, s.88) sorusu ile gerekçelendirilmiştir. Butler'ın konuşmasında "kuir"ın *gezinen bir terim* olarak ele alındığını da bu bölümde açmak ve kuirin kavramsal çeşitliliğini deşmek için önemli olabilir.

Özgürlük mücadelesi tek bir şey için, tek bir kişi için ya da tek bir amaç uğruna yapılmaz. Hiçbir zaman görmediğimiz ve bilmediğimiz insanlarla siyaset yapabilmeliyiz (Butler, akt: Durudoğan, 2011, s.88).

Butler'ın konuşmasında altını çizdiği "*hiçbir zaman görmediğimiz ve bilmediğimiz*" ifadesi sadece toplumsal cinsiyetleri ve cinsel yönelimleri bakımından dışlananları değil, herhangi bir norm dışı niteliği sebebiyle azınlık olmuş, bilgisinin üzeri örtülmüş ve de değersizleştirilmiş birçok şeyi içerebilir (Butler, akt: Durudoğan, 2011, s.88). Halberstam (2011:2013) da kuirin salt LGBTİ+'lara mahsus bir siyaset olmadığı kanısındadır, hatta kuirin yalnızca LGBTİ+'lara mahsus bir politika olduğunu düşünmenin büyük bir yanılgıdan ibaret olduğunu iddia eder. Kuir "*başarısızlık*"lar üzerinden kavramsallaştıran kuramcı, başarısızlık içerisinde yaşamının dünyadaki var oluşu sürdürmenin yeni bir biçim olarak reddetme siyasetinin temelini oluşturabileceğini iddia eder. Ataerkinin, heteronormativitenin, neoliberalizmin ve diğer zorunlu normların bizlere dayattığı normlarda saklı olan kutsal başarının

kurduğu iktidar sisteminde çuvallamak, başarısızlık (failure) içerisinde yaşamak iktidarı alaşağı edebilecek bir taktik olabilir (Halberstam, 2011:2013). Halberstam kuir *başarısızlıkla-çuvallamakla* özdeşleştirir. Türkçeye çuvallamak olarak çevrilen metnindeki ingilizce “*failure*” kavramının, norm dışı bir öngörülemez eylem pratiğine saptırabilen bir değer atfeder. Bu sapmanın bedeli olarak iktidar tarafından gelecek cezalandırma ile de düzenden kaçabilme şansını mümkün kılan kuir bir değer olarak ele alır. Halberstam’ın bu düşüncesi kuir doğuşundaki cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve bedenle olan formel bağlarından koparabilecek bir iddiadır.

Son olarak kuirin dildeki doğuşundan kuramsallaşmasına ve bu kuramsallaşma sürecindeki çeşitlenişi ile çoğalan anlamlarına ek olarak, terimin bugün alternatifleri üzerine de çalışıldığına dikkat çekmek isterim. Özellikle geçmişten gelen olumsuz kullanımlarının kuram içerisinde yarattığı çelişkili durumlar, terimin dönüştürülebilirliği üzerinde de çeşitlenen görüşler sunar. Örneğin Jagose (1996: 2017), terimin hali hazırdaki kullanımını “*bir hastalığa yanlış teşhis koyma*” olarak ifade eder. Araştırma dahilinde bu bölüme kadar referanslarına çokça yer verilen Butler’ın problemleştirdiği temel meselelerden birinin, kavramın yeniden üretilebilirliği üzerine yaptığı sorgulama olduğunu hatırlamakta fayda vardır.

Kuir tarafından dışlananlar ama onun tarafından temsil edilmeyi de haklı olarak umanların onu alt etmesine izin vermek, kuirin, siyasal sözlüğü çok farkı bir yatırımlar dizisini içerebilecek daha genç bir nesil tarafından şu an tahmin edilemeyecek anlamları üstüne almasına izin vermek gerekecektir (Butler, 1993:2014, s.324).

Kuirin dilde doğan olumsuz anlamlarından üretilen değeri onu olumsuz çağrışımlarının kurduğu tabulardan arındırır. Butler’ın en başından beri kuir için yaptığı sorgulamalar kuirin olumsuz ve utandırıcı anlamlarla dolu tarihinden koparılacak olumlandığı anlamları temsil eden yeniden üretilebilirlikle ilgilidir. Bu yeniden üretimde kuirin tüm dışlayıcı kimlik politikalarına karşı gelen dışlanmışlıklar için ortak bir alan olarak devam edeceğini de reddetmez. “Kuir onu harekete geçiren dışlamalar nedeniyle kendisine direnen taleplere uyum sağladığı ve yol verdiği ölçüde yeniden gözden geçirilecek, bertaraf edilecek ve muğlak kılınacaktır” (Butler, 1993:2014, s.322).

Kavramın yeniden üretilebilirliğine ve kapsayıcılığının ne ile sınırlandırılacağı ya da muğlak kılınacağı yönündeki teorik tartışmalara ek olarak David V. Ruffolo’nun ürettiği *post-kuir* terimi kuirin taşıdığı anlamsal açılımlar ve bir dizi oluş halindeki

sorunsallaştırmalara yönelik, kavramın yeniden üretilebilirliğinin nasıl olabileceği konusunda farklı bir bakış açısı sunar. *Post-Queer Politics*'te Ruffolo (2009: 2016), kuiri yeniden kuirleştirmeyi amaçlar. Foucault, Butler, Deleuze ve Guattari'nin çalışmalarını ele alarak, kuir teoriyi tartışan önemli metinlerden hem bir kopuşa hem de bu metinlerle eleştirilecek kalıcı bir bağa dikkat çeke. Ruffolo (2009:2016), kuir teorisyenlerin önemli katkılarını göz ardı etmeden "*kimlik politikalarına sürekli katılımın*" ve "*heteronormativiteye olan sınırlı ilginin*" kuir teorisinin, "*oluş*" ve "*akış*" halindeki *muğlak* varolma biçimini çelişkiye düşüren *sabit* ve sınırlı bir alan yarattığını iddia eder. Söylem yoluyla oluşan bir özne kavramının, "*anlama yönelik verimsiz bir bağlanma*" olarak sürdürüldüğünü eleştirir (Ruffolo, 2009:2016). O, kuir ve heteronormatiflik arasında, kuirin, doğuşunu borçlu olduğu gerekçelerle kurduğu formel bağ sebebiyle gelişen ikiliğin, kuir teorisinin çağdaş tartışmasını tükettiğini düşünür (Ruffolo, 2009:2016). Sınıf, ırk, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsellik ve yetenek hakkında radikal ve kesişimsel yeni bir düşünme biçimi sunarak kuir kavramını yeniden üretmeye çalışır; odak noktası ve siyasi sonuçları açısından kuir araştırmaların ötesine geçerek gerçek anlamda disiplinler arası bir yaklaşım sunar, terimin temsiliyetini genişletir.

Post-kuir terimindeki "*post*" ön ekinin kavrama kazandırdığı anlam da önemlidir. "*Post*" burada çizgisel bir kuir tarihi ve deneyimini birleştiren bir temsiliyetten ibaret değildir. "*Post*" ön eki, yeniden üretilen terime (post-kuir), onun varlığını ve söylemini yeniden problemleştiren kuire paralel bir eleştiri yordamı kazandırır. Ruffolo'nun ürettiği kavramın arkasında yatan kuir ve beden normatif ilişkisinin sınırlayıcılığı yönündeki gerekçe, kuir olasılıklardan Deleuze & Guattari'ye atıfla kuir potansiyellere geçişi hayal ettirir (Ruffolo, 2015, s.7). Belirlenmiş, verili olanaklar üzerine kurulmuş varoluşa dair gerçeklikler, verili olmayan, sınırsız potansiyellerle dolu olan virtüel alanı dışlama eğilimindedir. Deleuze'e göre felsefe çoklukları inceler ve her çokluk edimsel öğeler ve virtüel öğeler içerir. Hiçbir gerçeklik de bu yüzden ne tamamen edimseldir ne de virtüel bir imgelemidir. "Edimsel olan her şey virtüel imgelerden oluşan bir sisle çevrilidir" (Deleuze, 1989). Virtüel ve edimsel öğeler sürekli birbirini inşa ederler, "*oluş*" halindedir. Deleuze'un hafıza ve imge odağında tartıştığı virtüel ve edimsel öğeler Bergson'un felsefesi ile temellendirilmiştir. Bergson'a göre olanaklı olan, gerçeğin önceden şekillendirilmiş halidir ve tahmin edilebilir bir durum yaratır. Virtüel ve edimsel arasındaki dönüşüm süreci yeniye ve tahmin edilmeyene de kapı

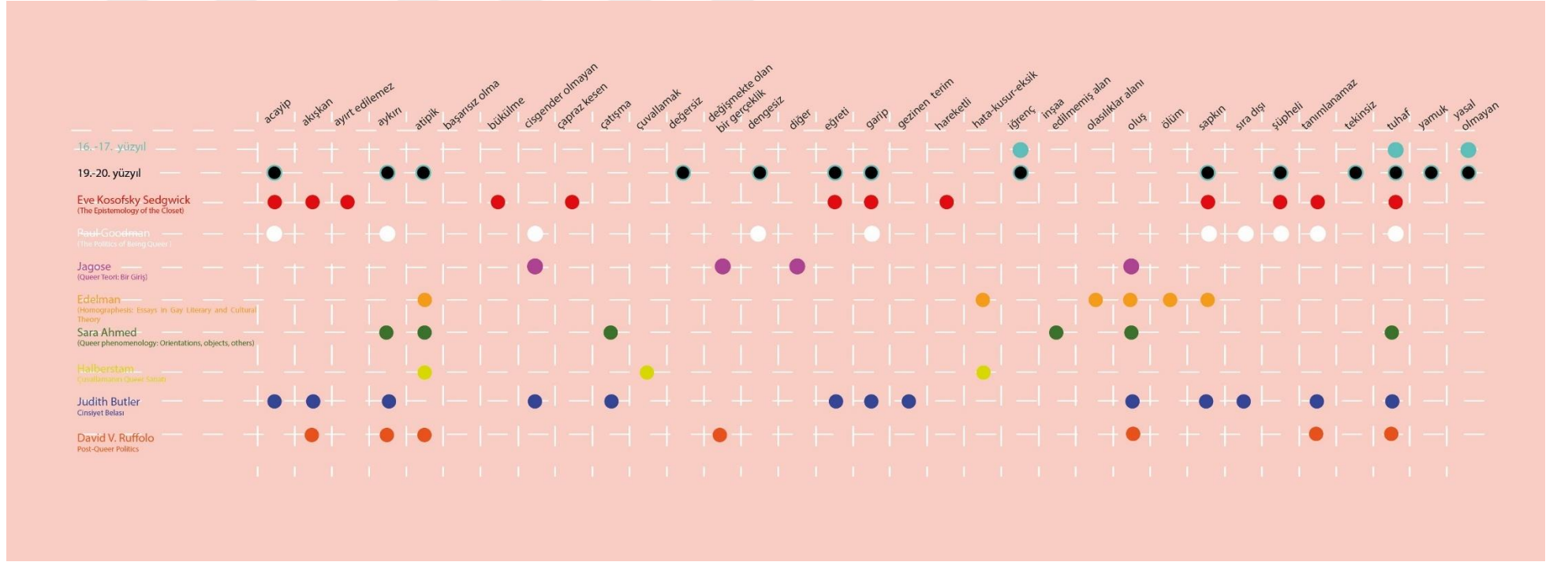
aralayan daha sürprizli bir süreçtir (Grosz, 2001, s.11). Dolayısıyla *post-kuir* kavramı, kuir kaçınılmaz ve çelişki yaratan edimsel bir kuramsal altlıktan, virtüel bir alana (öngörüleemeyen ve verili olmayan potansiyel bir alana) işaret eder ve kuir yeniden tartışır üretir.

Kuirin dilde dolanan anlamlarına ve bu kavramları yaratan koşulları arkeolojik bir düzlemde incelediğim bu bölümde (Şekil 2.2.1), tez çalışmasının iddiası olan kuir okumalar ve dolayısıyla yazmalar için potansiyelli olabileceğini düşünüyorum. Kuirin dilde dolanan bu eş anlamlarının dökümünü yapmanın mimarlık ve de dijital bilgi alanlarına nasıl dahil olduğunun okumasının ve yazımının nasıl kuirleştirilebileceği sorgulamasının, ilişkiselliklerine de bakıyorum.

Kavramların dökümüne bakıldığında özellikle 20. yüzyıl sonrasındaki kullanımların *mimarlık* ve *dijital* ara kesitinde yapılacak kuirleştirme deneyleri için potansiyelli olduğunu düşünüyorum. *Ölüm, değişmekte olan bir gerçeklik, atipik, olasılıklar alanı, inşaa edilmemiş alan, çuvallamak, gezinen terim, hata, kusur, kaza, muğlaklık* gibi pek çok kavram bu araştırmanın çatkısını yönlendirmiştir, örneğin 4. bölümde yapılacak kuir okuma için 4 alana indirgenen ve kuir çatı kavramı altında toplanan eleştirel ilke, politika ve söylemlerin mimarlıktaki mevcut konumu incelemesi için direkt bir başlığa dönüşecektir. Buradaki inceleme kuirin bedenle olan normatif ilişkisini problemleştiren post kuir kuramla ilişkilenecektir. Post kuir düşüncenin bedenden kopma olduğu kadar esasında yeni bir bedenleşmeye işaret edebileceğini ve ileriki bölüm tartışmaları için de temel oluşturabileceğini düşünüyorum. Ölüm, iğrençlik, sapkın, başarısız, şüpheli, amorf gibi kavramlar bedene dair bir tahayyül ifade eder, farklı bir bedenleşme anlatısı için de keşfedilmeyi bekleyen potansiyeller barındırıyor olabilir.

2.3. Mimarlık Kuram ve Tarihinde Kuir Pratikler ve Kuir Potansiyeller

Eveangelos Kotsioris'in 2020'de Beatriz Colomina ile yaptığı röportajda, Colomina mimarlık tarihinin henüz tam anlamıyla kuirleşmediği iddiasındadır (Kotsioris, 2020). Röportajın başlığı da Colomina'nın bu çarpıcı iddiasından gelir: *'The Queering of Architecture History Has Yet to Happen': The Intra-Canonical Outlook of Beatriz Colomina*. Colomina modern mimarlık tarihini kuirleştirmenin yalnızca bu tarihe kuir

Şekil 2.2.1: Kuirin dilde çoğalan kavramsal açılımlarını gösteren diyagram (Çınar, 2024).

mimarlar eklemek anlamına gelmediğini, aynı zamanda tarihin kendisini de kuirleştirmeyi gerektirdiğini iddia eder (Kotsioris, 2020). Colomina'nın bu iddiasının arkasında mimarlık kuramı ve tarihindeki normları ve beklentileri alt üst eden birçok şeye atıf bulmak mümkün. Sohbet 2019'da ortaya çıkardığı “*The Perversions of Modern Architecture*” (Şekil 2.3.1) işini “mimarlık tarihini kuirleştirme” programının bir parçası olarak anlatır (Kotsioris, 2020). Colomina'nın modern mimarlığın bilinen *rasyonellik*, *açıklık* ve *verimlilik* retoriğinin dışında ilgilendiği rasyonellikten uzak konuları ortaya çıkarmak için kullandığı “*sapkınlık*” kavramını, bastırılmış, geri çekilen ve kuir hareketi de arkasına alan kuir kavramı gibi ele alır (Url-6). Çalışmasıyla ortaya çıkardığı *cinsellik*, *şiddet*, *hastalık*, *ruh*, *farmakoloji*, *dünya dışı yaşam* gibi modern mimarların farklı eğilimlerini tek bir kavram altında toplamış olur: “*sapkınlık*”. “*Sapkınlık*” kavramı ile modern mimarlık arasında kurulan ilişkiyi, dilde uzun bir süre olumsuz bir anlam taşıyan kuir kavramı ile kuir hareket arasındaki dinamiğe benzetir. Modern mimarlık istikrarlı, *öngörülebilir* ve *standartlaşan* işlevleriyle, mimarlık ile normal fikri arasında normalleşmeye olan bir eğilim ortaya serer (Url-6). Lakin buradaki normal fikri bir inşadan ibarettir. Dolayısıyla Colomina (Url-6), mimarlıkta bu normalin sınırlarını aşan, katı çizgileri karmaşıklaştıran, bunları tehdit eden transgresif çalışma geleneğinin gizemini keşfetmeye davet eder. Yani kuirleştirir.

Şekil 2.3.1: Colomina'nın ‘*The Perversions of Modern Architecture*’ işinden bir kesit. Bauhaus'un cinsiyet belirsizliğini kucaklamak, modernliği ifade etmek ve başka bir dünyaya ait olmak için kullanılan saç kesimleri (URL-6).

Colomina'nın bu okumasına dayanarak Jobst & Stead (2023), mimarlık tarihlerinin ve dolayısıyla mimarlık tarihi yazımlarının özünde kuir olduğunu vurgularlar. Mimarlık tarihi ve bu tarihin yazımları her türlü garipliği, anomaliyi ve sapkınlığı gizler. Colomina da “*intra-canonical*”, yani “*geleneğe ait*” olarak tarfilediği kendi tarih yazımını; mimarlıkta geleneksel olanları daha yakından incelemek olarak açıklar (Jobst & Stead, 2023). Ona göre bu gelenek ne kadar yakından incelenirse bu geleneğe dair olanlar, yazılanlar ve bizlerin bu gelenekten beklentisi o kadar kırılabilir. Modern mimarlık, mimarlık tarihinde her ne kadar normatif, kuralcı, kusursuzu arayan katı bir formda yazılsa da özünde kuir unsurlar taşır. Colomina'nın “*geleneğe ait*” olarak kuir ile çok benzer anlamda kullandığı kavram, onun tarih yazımı yaklaşımıdır, normları ve normatif olanları yıkmakla yükümlüdür.

Mimarlığın normalleşmeyle duyduğu yakın ilişkiyle kuir eleştiriye takılan indirgeyici eylemleri mimarlıktaki kuir çalışmalarda da görebiliriz. Mimarlıkta ilk kuir çalışmalardan birini yapan Aaron Betsky (1997)'nin, “*Queer Space: Architecture and Same-sex Desire*”da odağına aldığı New York'taki *Studio 54* isimli bir eğlence mekanını *kuir mekan* olarak tanımlayışı buna bir örnek olabilir. 1970'lerde tanınan bir eğlence mekanı olan bu yer diğer mekanlardan farklı olarak Betsky'nin tabiriyle sıradışı ve ahlaki normlardan oldukça uzak atmosferiyle kuir mekandır. Betsky (1997), bu eğlence mekanının bir düzen içerisinde olmayan, sosyal kodlardan uzak, mekanı deneyimleyen öznelerin kendisinin de kuir olması ile bu yerin kuir mekan olduğu kanısındadır. Mekandaki atmosferin, mekanı deneyimleyen kuir öznelerle ilişkilenerken kurduğu bu kuir mekan iddiasında, kuirin ne olduğuna dair tanımlayıcı bir pozisyonda olduğu gibi mekanın kendisinin de kuir olmayan bireylere kapalılığıyla onu kuir olarak okuması, kuirin her türlü norma karşı duran eylemselliğine ve felsefesine de aykırı olarak değerlendirilebilir. Kuir bireyler ve onların bedensel deneyimlerine indirgenen bu mekansal tutum, Colomina'nın modern mimarlık odağında yaptığı mimarlık ve normal ilişkilenebildiği eleştiriyi hatırlatan başka bir norm üretir. Kuiri post-kuir bir alana genişleterek bedenle olan formel ilişkisini sorunsallaştıran kuramcıların iddialarını hatırlarsak eğer, Betsky'nin kuir mekanının kuirin oluş ve akış halindeki varolma biçimiyle çelişen, statik ve katı bir ele alış olduğu yönünde eleştirebiliriz. Betsky'nin iç mekanla, dolapla, görünmez olanla ve tabuyla sınırlı olan kuir bir mekanın ana hatlarını çizdiği çalışması, kuir ve mimarlık ara kesitinde çalışan kuramcılar tarafından da sorunlu bir şekilde beyaz, gey, erkek

merkezli bakış açısına sahip olduğu gerekçesiyle eleştirilir (Caldwell & Smitheram, 2023). Brent Pilkey (2023), Betsky'nin kişisel bir okuma niteliğindeki kuir mekan anlatısını, kendisinin kişisel gösterişin yanı sıra cinsiyet takıntısı da dahil olmak üzere basmakalıp gey özelliklerini kanonik mimariye uyguladığını iddia eder. Oysa çağdaş kuir bir mekan, Betsky'nin tanımladığı kuir mekânın aksine, karanlık ve yalnız bir dolap olmamalıdır (Briscoe, 2019). Nitekim Betsky de 2017'de Kolb ile yaptığı röportajda kuir mekan olarak yaptığı bu tanımlayıcı ve de sınırlandırıcı anlayışına özeleştiri de getirmiştir (Kolb & Betsky, 2017).

Bonnevier (2007, s.15-16), ise kuir hem mimarlığın analizinde hem de mimarının hayata geçirilmesinde, yalnızca baskıcı yapıları tekrarlamakla kalmayıp, ayrımcılığa direnmeye ve hiyerarşileri ortadan kaldırmaya katkı koymayı amaçlayan bir yaklaşımla ele alır. Mimarının edimsel gücünü kuir feminist bir yordamla araştırdığı çalışmasında, *eril* ve *dişil* terimlerini dolaşıma sokar. Kavramları anatomiyle özcü bağları olmadan kullanarak ve esneterek hem az değer verilen kadınsılığı incelemek hem de eril olanı rasyonel, heteroseksüel, katı erkekliğin dar tanımlarından ayırmaya çalıştığını iddia eder (2007, s.19). Bonnevier'in kuir mimariye yönelik olan bu arayışı, kuirin bedenle olan formel ilişkisinin yaratacağı ikilik ya da yeni normlardan da özgürleşen bir çalışma olarak görülebilir. Bonnevier'in bu alana yaptığı katkılar, kuir ile mimarlık arakesitinde yapılan güncel çalışmalar için de önemli bir dayanak olmuştur. Caldwell ve Smitheram (2023), Bonnevier'in kuir feminist mimarlık araştırmalarına referansla, tasarımın kuir mekansal politikaları dikkate alınırken nasıl kritik bir güç olarak hizmet edebileceğini araştırmıştır. Araştırmacılar ortak bağlılıklar ve yönelimler yoluyla bir topluluk duygusunun bir mekanı yaratabilirliğine odaklanmışlardır. İnsanların yer kaplaması, rahat hissetmesi için etkili bir mekan üretme niyetindeki eğilimleri, yönelim ve duygulanımı görünür kılan tasarım faaliyetinin nasıl olabileceğine dair enstalasyon, ev ve kamusal alan ölçeğinde incelemeler yapmışlardır (Caldwell ve Smitheram, 2023).

Mimarlık ve kuir ara kesitindeki arayışlara, mimarların tasarım sürecinde kullandıkları bir anlatıda kavramsal personanın nasıl oluştuğunu, mimarlığın normatif problemlerine aykırı bir bağlamda araştıran Charles Drożyński (2022)'nin "*Holes in Architecture: A Queer Eye on a Design Method. Architecture and Culture*" isimli makalesinin uygun örüntüler barındırdığı düşüncesindeyim. Drożyński (2022), mimarların tasarımlarında yarattıkları ve kullandıkları persona temsillerinin, bedensel,

kamusal ve duygusal bir varlığı nasıl ifade edebileceğini sorguluyor. Bunun için New York Sağlık Bakanlığı'nın pandemik tecrit sırasında güvenli seks duyurusuna binaen mimarlardan bir “*glory hole*” ve ona bitişik alanlar için mimari çizim tekniklerini (ortografik çizim olarak altı çizilmiş) kullanarak personalarla anlatılar üretmeleri istenmiş. Araştırmanın özgün yönlerinden biri ise *Mary, Adam ve Patrick* rumuzlarına sahip üç mimarın araştırmacıyla olan doğrudan sözel iletişim ve araştırmacı tarafından kuir alt kültüründe mimari bir unsur olarak ele alınması istenen “*glory hole*” anlatısının personalar odağında üretilip incelenmesi olmuştur (Drożyński, 2022). Araştırma, mimarlığın beden ve mimari unsur ara kesitindeki rolüne daha önce mimarlık geleneğinde belki de hiç tartışılmamış olan bir “*glory hole*” konusunun ve bunun tasarım sürecinin getirdiği alışılır olmayan tasarım problemlerinin getirdiği karmaşa ile disiplinimizdeki çizim ve tasarım jestlerine kuir bir bakış sunar. Bu bakış mimarların ürettiği kamusal mekanlarda sunulan kavramsal personalara yönelik ataerkiyi devam ettiren persona fikirlerinin ne kadar sorunlu olduğunu bize hatırlatır. Zaman zaman mimarın deneyimlerini ödünç alırken çoğul kimlik sorununun tüm boyutunu aktarmaya asla tam anlamıyla yeterli olmayan bu personalar Modulorden ya da Vitruvius adamından farksızlığıyla her mimari projede tekrarlanan, kasıtlı bir yerleşim tanımı duygusu ve kavramsal bir personanın kalıcı, tartışmalı bir şekilde örtük varlığını düşündürür.

Mimarlığı kuir bir yolla okunabilen bir arşiv olarak düşünmek dolayısıyla da bunun neyin arşivi olduğuna dair yeni anlayışları davet etmek için yapılan kuirleştirme pratiği, ne içerdiğine ve neyin nasıl korunduğuna kadar uzanan karmaşık katmanlar ortaya çıkarır (Jobst & Stead, 2023, s.5-9). Bu katmanların ortaya çıkarılışı aynı zamanda mimarlığın, *kamusal- özel, iç- dış, açık- kapalı* gibi ikilikler üzerine inşa edilen kendi içeriğinin sınırların muğlaklaşması, ara durumların görünürlüğe ulaşması, tartışılacak değerlerin zıtlıklardan arınıp çoğalması olarak da alımlanabilir. Bu noktada Rendell'in (2011) ürettiği “*eleştirel mekânsal pratikler*” kavramından ilhamla, mimarlığın sadece inşa etme edimiyle sınırlandırılmayacağını, kişilerin mekanları yaşayarak, gündelik deneyimleriyle kullanarak, mekanla ilgili yeni temsiliyetler yaratarak pratik edilebilen disiplinlerarası bir konumu olduğu hatırlatılabilir. Mimarlığın garipliği, anomaliyi ve sapkınlığı gizleyen tutumu, kuirleştirilmiş pratiklerin tekrarlarıyla örtük kalmış potansiyellerini açığa çıkarabilir.

Bu araştırmada, yaşanan mekanlar için daha etik olasılıklar, alternatif olanı kapsayan, kültürel normlardan arınmış bir mimari pratik ve pedagoji arayışında mimarlığın teknolojik anlamları nasıl sorunsallar haline getirdiği ya da nasıl problemleştirebileceği sorgulaması öncül bir tetikleyen olmuştur. Sorgulamadaki itici güç bu araştırmayı kuir bir pozisyona sürüklemiştir. Bu yüzden bu bölüm varolan literatür ile araştırmada kuir olarak ortaya dökülen değerler ile kuir okumasını yaparak bir araya getirdiğim literatürden oluşuyor.

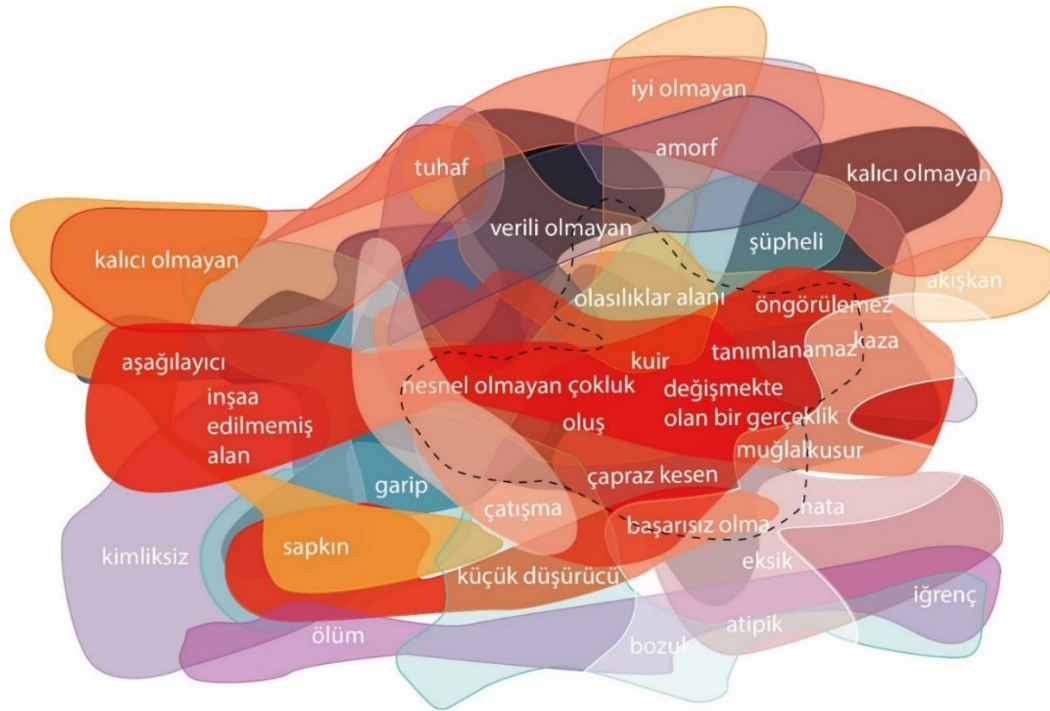
2.4. Kuir Okuma: Kuirin Var Olan Literatürünü Sorunsallaştırmak

Bu bölümün sonucunda kuire ait değerlerin bir dökümünü yapmak için kuirin kavramsal zenginliğinden beslenerek, kavramları yaratan duru ve koşulları da göz önünde bulundurarak, kuir değerlerin bir dökümünü yapıyorum (şekil 2.4.1). Bu değerler temel olarak iki kaynaktan derlenmiştir: kuirin tarihsel arka planı ve dildeki gelişimiyle eş anlamlı olarak literatüre geçmiş kavram seti ile çeşitli disiplin ve olaylarla yorumlanarak elde edilen değerler (zellikle şans, anormali, sapkınlık, uvallama, inşaa edilmemiş alan vb.).

Daha önce de bahsedildiği üzere, kuir bu araştırmada, birbiriyle ilişkili iki disiplini birbirine bağlamayı kolaylaştıran jenerik bir araç olmanın ötesinde, var olanı sorunsallaştıran norm dışı bir okuma biçimi olarak ele alınır. Bu ele aliş, mimarlığın yavaş bir bilim olduğu kabulüyle, güncel bir mimarlık kuramı tartışması açarak var olan teoriye katkı sunma ana amacına hizmet etmesi hedeflenen ikincil bir amaçtır. Yani kuirin var olan literatür eşliğinde, araştırmanın kapsamına da hizmet edecek şekilde yeniden açmak bu araştırmanın alt amaçlarından biri olmuştur. Bu amaç hem mimarlık kuramına hem de kuir kurama bir katkı sunma niyeti taşır.

Sadece yapı yapmanın ötesinde teori de üreten bir disiplin olarak mimarlığın, kendi geleneği dışında gelişen dijitale ait var olan kültür ve toplum tartışmalarını- kendi konvansiyonu ile olan farkı da gözetilerek- sorunsallaştırılabilmesi için norm dışı, özgürleştirici bir okumaya ihtiyaç vardır. Bu gerekçelerle, mimarlıkta etkisi, katkısı, dnştrclğ yadsınamaz dijitale ait değerlerin, mimarlığın kendi konvansiyonundan ayrıştığı noktaların da gözetimiyle, mimari bir kuram tartışması açmak için ortaya konulması ve sorunsallaştırılması kuir bir alana işaret eder. Bu bölüm araştırma kapsamında geliştirilmeye çalışılan “var olana dair norm dışı bir

okuma” için, kuiri nasıl ele aldığımı ve tekrar yorumladığımı, tezin daha sonraki bölümlerinde bürüneceği okuma pratiğinin zeminini hazırlayan kuir teorinin doğuş ve gelişimine ait tarihi, kuirin kavramsal açılımları ve bu kavramların adapte edildiği ve edilmekte olduğu alanları açıklar.

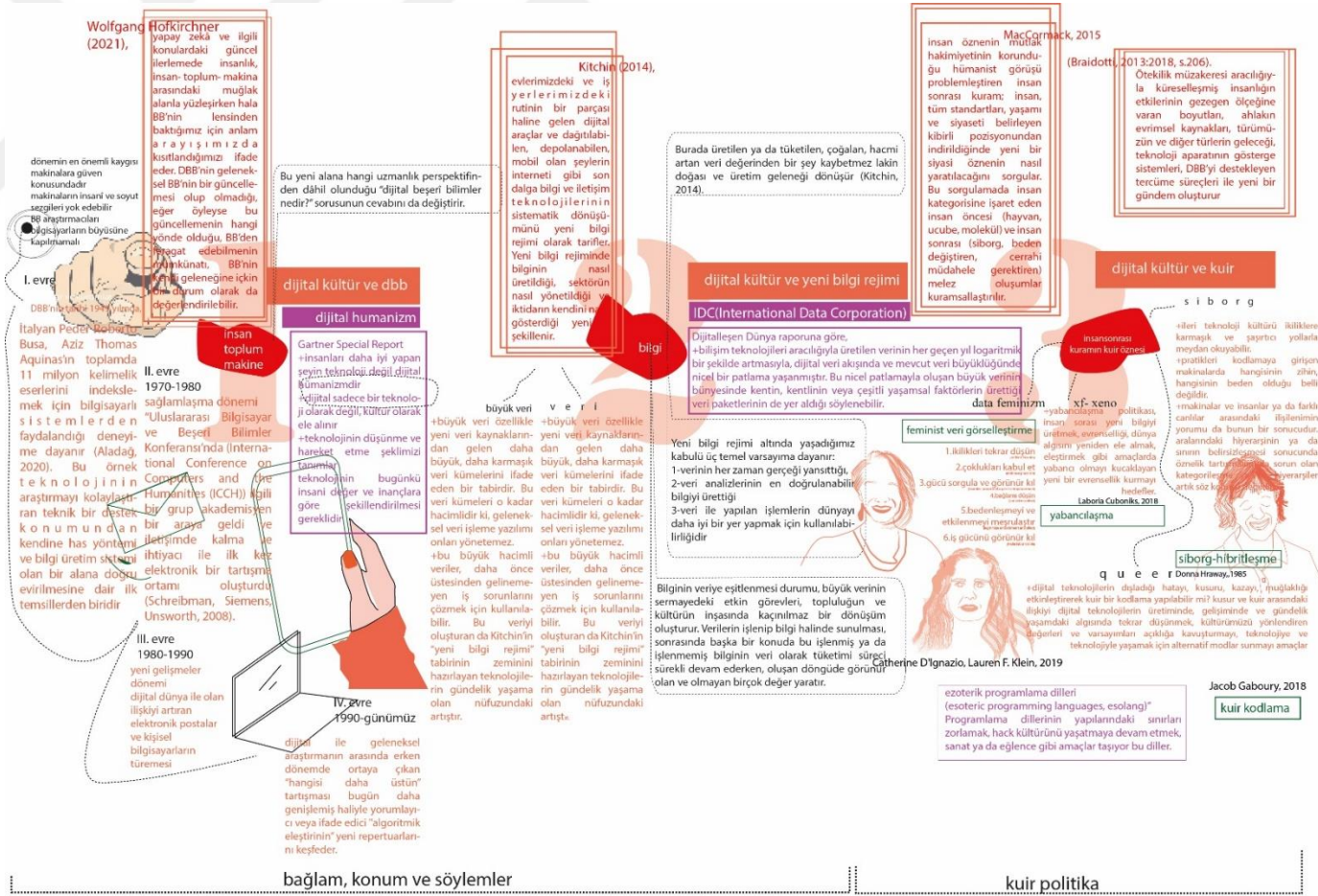
Şekil 2.4.1: Kuirin anlamsal çoğalımına ve bu çoğalımında birbirleriyle diyaloga geçen kavramlara işaret eden haritalama (Çınar, 2024).

Kuir bir pozisyonda yapılan bu eleştirel okumadan gelen yordam, mimarlıkta dijitalin potansiyellerine yönelik var olan eleştirel pratiklerle bir araya getirilerek bir sonraki bölümlerde tekrar var olana karşı norm dışı bir okuma pratiğine bürünecektir. Buradaki kimlik ve toplum kavramları kuir teorisinin nerede durduğunu anlamak ve onun çalışmada nasıl ele alındığını açıklayabilmek adına kritik kavramlardır. Kuir, topluluğun inşasında kimlikleri yok saymadan, hiçbir şeyi dışlamadan, kimliklerin toplumsal inşasındaki etkilerini gözetmeden, kimliksizleşmenin yolunu arar. Kuir teorisinin ne olduğuna değil, neye karşı çıktığına ve bu karşı çıkışı nasıl pratik ettiğine bakmak (Yardımcı,2012), onu oluşum süreci sürekli devam eden, katı olmayan belirsiz ve esnek değerlerle kurulu, oluş halinde tanımlanan bir eylem yapar. Kuirin herhangi bir katı tanımlama ya da tarife eğiliminin olmayışı, normatif değerlere sahip, ikili hiyerarşilerden ötede bir çokluklar evrenine bir geçişe kapı aralar.

3. DİJİTAL KÜLTÜRÜ KURAN DEĞERLER VE KUIR POTANSİYELLERİ

Dijitalde gizli kalmış kuir değerlerin ya da kuirleştirilen dijital değerlerin mimarlık üretimlerindeki potansiyellerini arayan tez çalışması, bu bölümde DBB alanında üretilmiş çalışmaları, bu çalışmaların odağındaki bilgi rejimlerini ve bu çalışmalara boyut kazandıran feminist, kuir, insansonrası çalışmaların tartışmalarını inceleyecektir. Var olan mimarlık kuramı içeriğine norm dışı bir okuma geliştirebilme niyetiyle kuir bir pozisyon atfedilen araştırmada, böylelikle kuir ve dijital bilgi alanları arakesitinde mimarlığa taşınacak ana problem üretilmeye başlayacaktır (Şekil 3.1).

Kuir, feminist, insan sonrası vb. kuramların; dijital teknolojilerin (araç, medya, yazılımın, kodun, algoritmanın) kurduğu kültürel ve toplumsal koşullara ilişkin ortaya attığı eleştirel bozumlar, ilkeler, söylemler ile yazılımı, dijital olmayı, teknolojinin kendisini beraber düşünmenin büyük önemi var. Çünkü dijital teknolojiler kendi kimliğimizin ve topluluğumuzun inşasında dönüştürücü bir etkiye sahiptir (Gaboury, 2018). Bu araştırmada bu gerekçelerle DBB'nin, mimarlıktan ve sosyal bilimlerden farklılaşan; görselleştirme ve üretim teknolojilerinden, mühendislik gibi pozitivist bilimlerden gelen dijital teknolojilere ait değerleri nasıl sorunsallaştırdığı güçlü bir odaktır. Dolayısıyla bu arayışın bir parçası olan bu bölümün amacı, ikili olmayan, ara durumların değer gördüğü eleştirel epistemolojilerden yararlanan DBB disiplininin gelen literatürü öncelikle kuir bir pozisyonda, norm dışı bir okumaya tabi tutmaktır. Ayrıca bu okuma temelinde işaret edilecek, dijitalde baskın ve örtük olarak tabir edilecek değerleri kuirleştirerek bir sonraki bölümde bu görünürlük çerçevesinde tartışmayı mimarlığa taşımaktır. Bu kapsamda bu bölümün üçüncü alt başlığı olan dijital kültür ve kuir teori bölümünde incelenen dijital değerler, *siborg feminizm*, *xenofeminizm*, *kuir kodlama* ve *data feminizm* çalışmalarının ürettiği eleştirel ilke, söylem ve politikalara atıfla, çoğaltılır ve yeniden üretilir. Yani kuirleştirilir.

Şekil 3.1: Dijital kültürü kuran değerlerin DBB ve yeni bilgi rejimi ve kuir teori odaklarında incelendiğini gösteren bölüm diyagramı (Çınar, 2024).

3.1. Dijital Kùltür ve DBB (Dijital Beşerî Bilimler)

Hayatımıza son süratle nüfuz eden teknolojinin sadece kolaylaştırıcı ya da teknik destek sağlayıcı bir araç olmanın ötesine geçip, Beşerî Bilimler'in epistemik sorunsalları için yeni sorular sorduran, bilgi üretme pratiklerini harekete geçiren bir unsura dönüşmesi bugün Dijital Beşerî Bilimler kavramını bir disiplin olarak var eder. Yapay zekanın, trans hümanizmin (zihin ve bedenin fiziksel sınırlarının teknolojik araçlarla aşılması gerektiği inancı) ve post hümanizmin (insan sonrası kuram) teknolojik, sosyolojik ve felsefi boyutlarda avantajlarını ve dezavantajlarını mesele edinen bolca tartışma vardır. DBB ise bu tartışmalar eşliğinde BB 'yi güncelleyen bir olgu olarak görülür. Bu, dijital araçlarla yeniden evrilen kùltürü anlamak için disiplinler arası çalışmalara olanak veren ve BB'den araştırma yöntemi ve sorularıyla ayrışan DBB'nin tümüyle BB perspektifine zıt olmamasından kaynaklanıyor olabilir. Wolfgang Hofkirchner (2021), yapay zekâ ve ilgili konulardaki güncel ilerlemede insanlık, insan- toplum- makina arasındaki muğlak alanla yüzleşirken hala BB'nin lensinden baktığımız için anlam arayışımızda kısıtlandığımızı ifade eder. DBB'nin geleneksel BB'nin bir güncellemesi olup olmadığı, eğer öyleyse bu güncellemenin hangi yönde olduğu, BB'den feragat edebilmenin mümkünatı, BB'nin kendi geleneğinden gelen bir miras olarak da değerlendirilebilir.

DBB'nin tarihi 1949 yılında, İtalyan Peder Roberto Busa, Aziz Thomas Aquinas'ın toplamda 11 milyon kelimelik eserlerini indekslemek için bilgisayarlı sistemlerden faydalandığı deneyime dayanır (Aladağ, 2020). Bu örnek teknolojinin araştırmayı kolaylaştıran teknik bir destek konumundan kendine has yöntemi ve bilgi üretim sistemi olan bir alana doğru evrilmesine dair ilk temsillerden biridir (Aladağ, 2020).

DBB'nin disiplinler bir mantıktaki gelişim sürecinde yayınlar ve kurumlar önemli rol oynar. Örneğin Hockey'in tariflediği 4 dönemin başlangıç evresini, ilgili akademisyenlerin bir araya gelerek yayınladıkları Computers and Humanities uluslararası dergisi tartışmalar için itici bir güç oluşturmuştur (Aladağ, 2020). Dönemin en önemli kaygısı ise makinalara güven konusunda yaşanmıştır. Makinaların insanî ve soyut sezgileri yok edebileceği şüphesi ve BB araştırmacılarının bilgisayarların büyüüne kapılmaması gerektiği yönünde fikirler baskın olarak yayında kendini göstermiştir (Aladağ, 2020). Hockey, alana dair akademik konferansların yanı sıra kurumların oluşumuna da şahitlik eden 1970'lerden 1980'lerin

ortasına kadar uzanan yılları “konsolidasyon”, yani sağlamlaşma dönemi olarak anlatır (Schreibman, Siemens, Unsworth, 2008). Cambridge Üniversitesi tarafından 1973 yılında kurulan “Hesaplamalı Edebiyat ve Dil Bilimi Birliği” (Association for Literary and Linguistic Computing, ALLC) ve 1978 yılında Amerika’da kurulan “Bilgisayar ve Beşerî Bilimler Derneği” (Association for Computers and the Humanities, ACH, ve hala faaliyetlerini sürdüren ALLC), Avrupa’da dijital beşerî bilimler yöntemlerini ve teknolojisini araştıran, geliştiren ve uygulayan tüm disiplinleri kapsayan ve yüzlerce üyeyi çatısı altında toplayan “Avrupa Dijital Beşerî Bilimler Birliği” (European Association for Digital Humanities (EADH)) bunlardan bazılarıdır. 1987 yılında “Uluslararası Bilgisayar ve Beşerî Bilimler Konferansı’nda (International Conference on Computers and the Humanities (ICCH)) ilgili bir grup akademisyen bir araya geldi ve iletişimde kalma ve ihtiyacı ile ilk kez elektronik bir tartışma ortamı oluşturdu (Schreibman, Siemens, Unsworth, 2008). Araştırmacıların dijital dünya ile olan ilişkisini artıran elektronik postalar ve kişisel bilgisayarların türemesi sonucu 1980’li yılların ortası ve 1990’lı yılların başı ise “Yeni Gelişmeler” dönemi olarak ifade edilir (Schreibman, Siemens, Unsworth, 2008). 1990’lardan günümüze kadar olan süreç ise bu 4 evrenin son halkası olarak değerlendirilir. Dijital ile geleneksel araştırmanın arasında erken dönemde ortaya çıkan “hangisi daha üstün” tartışması bugün daha genişlemiş haliyle yorumlayıcı veya ifade edici "algoritmik eleştirinin” yeni repertuarlarını keşfeder. Bu kısım tez araştırmasında incelenecek olan kuir, feminist ve insansonrası çalışmaların ürettiği politikalar, ilkeler ve söylemlerin anlamlandırılması için kritiktir. DBB, dijital piyasa⁴ ortamının, teknolojinin etrafında değil, insanların etrafında evrildiğini savunan dijital hümanizm⁵ alanını da kapsar. Dijital hümanizm teorideki verili düşüncelerden arınarak insan – makina- toplum arasındaki muğlak ilişkinin düşünce ve eyleme nasıl yansıtılacağı sorgusunu taşır (Hofkirchner, 2021). Kavram ilk olarak Nisan 2015’te yayınlanan Gartner Special Report’ta ortaya çıkmıştır (Hofkirchner, 2021). Raporda değinilen konu özetle insanları daha iyi yapan şeyin teknoloji değil dijital hümanizm fikri olduğudur (Meehan & Prentice, 2015). Bu raporda dijital sadece bir teknoloji olarak değil, kültür

⁴ Piyasa, arz ve talebin karşılaştığı teorik alanı ifade eder. *Dijital piyasa* da dolayısıyla günümüzde kapitalist toplumlarında dijital koşulların etkisiyle ortaya çıkan arz ve talebin tanımladığı teorik alanı ifade etmek için kullanılmıştır.

⁵ *Dijital Hümanizm*, insan hakları, demokrasi, katılım ve çeşitliliğe dayalı dijital teknoloji geliştirme ve politikalarıyla ilgilenir.

olarak ele alınır. Sosyolog ve psikolog Orwell'in metinlerine atıf yaparak teknolojinin düşünme ve hareket etme şeklimizi tanımladığı konusuna dikkat çeker. Metin, dijital iş piyasasının teknoloji etrafında değil insanların etrafında evrildiğini vurgular. Lakin kavram bu raporda hümanizme felsefe geleneğinde sahip olduğu anlamında atıf yapmaz (Hofkirchner, 2021). Wolfgang Hofkirchner (2021) kavramın buradaki tanımının "Digitaler Humanismus (2018) isimli kitaptaki anlamından farklı bir noktada açıldığını dile getirir. Almanca olan bu terim Viyana Teknoloji Üniversitesi (TU Wien) Enformatik Fakültesi Dekanı Hannes Werthner'a Nisan 2019'da bir manifesto ile sonlanacak bir atölye çalışması için ilham olmuş, terimin İngilizceye çevrilmesiyle atölye sonunda üretilen manifestonun da ismi şekillenmiş: Vienna Manifesto on Digital Humanism (Hofkirchner, 2021). Manifesto teknolojinin bugünkü insani değer ve inançlara göre şekillendirilmesi gerektiğini vurgular. İnsani değer ve inançları odağına alan bu düşünce sadece bilgi ve iletişim teknolojilerinin olumsuz özelliklerini iyileştirmekle ya da onu eleştirmekle kalmaz, insanı odağına alan bir inovasyonu vurgular. Bu bölümün 3. alt başlığında kuir teori lensinden incelenecek eleştirel çalışmalarda ise bu insan merkeziliğin de problemleştirildiği görülecektir.

DBB, insan haklarına saygılı, daha iyi bir toplum ve yaşam inşa edebilmek için toplumla teknoloji arasındaki karmaşık alanı, etkileşimi tanımlamaya ve analiz etmeye çalışır. "Bu yeni alana hangi uzmanlık perspektifinden dâhil olunduğu "dijital beşerî bilimler nedir?" sorusunun cevabını da değiştirir" (Aladağ, 2020). DBB böylelikle disiplinler arası ve disiplinler ötesi pozisyonlarda pek çok konu için soru sorma ve yöntem geliştirme olanağı tanır. İkili olmayan, ara durumların değer gördüğü, her türlü şeyin siyasetinin üretilebilirliğini sorgulayan kuramlar lensinden bu yüzyılın dijital kültürüne yönelik geliştirilen eleştiriler de bu disiplinler arası ve disiplinler ötesi potansiyellerin birer parçasıdır. DBB'yi var eden sorular bu çalışmalarda üretilen söylem, eleştiri ve politikalara zemin hazırlayan bağlam, koşul ve tahayyüller olarak görülebilir.

3.2. Dijital Kültür ve Yeni Bilgi Rejimleri

Kitchin (2014), evlerimizdeki ve iş yerlerimizdeki rutinin bir parçası haline gelen dijital araçlar ve dağıtılabilen, depolanabilen, mobil olan şeylerin interneti gibi son dalga bilgi ve iletişim teknolojilerinin sistematik dönüşümünü yeni bilgi rejimi olarak tarifler. Yeni bilgi rejiminde bilginin nasıl üretildiği, sektörün nasıl yönetildiği ve

iktidarın kendini nasıl gösterdiği yeniden şekillenir. Kavram, veri devrimi ve büyük veri⁶ mefhumlarından bağımsız düşünülemez.

Basitçe söylemek gerekirse, büyük veri özellikle yeni veri kaynaklarından gelen daha büyük, daha karmaşık veri kümelerini ifade eden bir tabirdir. Bu veri kümeleri o kadar hacimlidir ki, geleneksel veri işleme yazılımı onları yönetemez. Ancak bu büyük hacimli veriler, daha önce üstesinden gelinemeyen iş sorunlarını çözmek için kullanılabilir. Bu veriyi oluşturan da Kitchin'in "yeni bilgi rejimi" tabirinin zeminini hazırlayan teknolojilerin gündelik yaşama olan nüfuzundaki artıştır. Burada üretilen ya da tüketilen, çoğalan, hacmi artan veri değerinden bir şey kaybetmez lakin doğası ve üretim geleneği dönüşür (Kitchin, 2014). Bu dönüşümde erişime kısıtlı ya da ender bulunur olmak yerine verinin üretimi hızla artarak bir tufan olur; geniş, verimli, zamansal olarak daha dengeli hale gelir. IDC'nin (International Data Corporation) Dijitalleşen Dünya raporuna göre, bilişim teknolojileri aracılığıyla üretilen verinin her geçen yıl logaritmik bir şekilde artmasıyla, dijital veri akışında ve mevcut veri büyüklüğünde nicel bir patlama yaşanmıştır (Rydning, Reinsel & Gantz, 2018, ss.6). Bu nicel patlamayla oluşan büyük verinin bünyesinde kentin, kentlinin veya çeşitli yaşamsal faktörlerin ürettiği veri paketlerinin de yer aldığı söylenebilir. Veri devrimi, bilginin nasıl üretildiğini, sektörün nasıl yönetildiğinin ve iktidarın kendini nasıl gösterdiğini yeniden şekillendiren bir yapım aşamasındadır (Kitchin, 2014). Bu devrim, yeni teknik medyanın ve platformların, evlerimizde kullandığımız en basit dijital araçların ve mobil cihazlarla gündelik hayattaki işleyişe, tüketime, seyahate, iletişime, boş vakte sirayet ederek kendisini inşa eder. Bugün bu yüzden büyük verinin sermaye olduğunu söylemek yanlış olmaz. Dünyanın en büyük teknoloji şirketlerinin sundukları değer büyük bir kısmı daha fazla verimlilik üretmek ve yeni ürünler geliştirmek için sürekli analiz ettikleri verilerden gelmektedir. Bir diğer yandan kendi yalın gündelik pratiklerimizi değerlendirdiğimizde de büyük veri mefhumunun, dijital araçların birer kullanıcısı olarak hem üreticisi hem de tüketicisi olduğumuzu fark edebiliriz.

Bilginin veriye eşitlenmesi durumu, büyük verinin sermayedeki etkin görevleri, topluluğun ve kültürün inşasında kaçınılmaz bir dönüşüm oluşturur. Verilerin işlenip bilgi halinde sunulması, sonrasında başka bir konuda bu işlenmiş ya da işlenmemiş

⁶ Büyük veri daha fazla çeşitlilik içeren ve hızla artan büyük hacimli veri anlamına gelir.

bilginin veri olarak tüketimi süreci sürekli devam ederken, oluşan döngüde görünür olan ve olmayan birçok değer yaratır. En temel haliyle, karmakarışık, okunması zor bir veri yığınının bilgiye dönüşmesi süreci, veride bir takım ayıklama, temizleme, kalan veri topluluğunun kendi içinde kategorileştirme, sonrasında oluşan kategoriye uygun yazılımsal bir model sunma gibi birçok dijital pratik ve işçilik barındırır. Bu süreçte emek veren kişilerin kim olduğu, hangi şirket kimliği dahilinde verileri ayıklayarak hangi verileri üretilcek bilginin alt yapısına dahil ettiği, altında çalışılan şirketin hangi değerlerine göre verileri kategorilendirdiği, hangi modeli neden tercih ettiği ya da hangi yazılım dilini kullanarak bunu görselleştirdiği son derece kritik meselelerdir. Bu süreç tıpkı nesnesi olan verinin kendisi kadar, veriyle baş eden sistemin hangi normları kurarak neyi baskın olarak görünür kıldığı ve neleri minör olarak dışladığına göre bir takım normalleştirme sürecini kaçınılmaz kılar. Dijitale ait normatif değerler rejimi kurarken, rejimdeki bu değerlerin dönüştürdüğü toplum ve kültüre de aynı değerleri yansıtır. Bu sebeplerle bugün veri merkezli epistemolojiler gücün kolonileşmesi olarak okunur.

Veri toplulukları kompleks bir yeni düzenleme vasıtasıyla, kolonizasyonun tarihsel formunu genişletir (Ricaurte, 2019). Yeni bilgi rejimi altında yaşadığımız kabulü üç temel varsayıma dayanır: Birincisi verinin her zaman gerçeği yansıttığı, ikincisi veri analizlerinin en doğrulanabilir bilgiyi ürettiği ve üçüncüsü de veri ile yapılan işlemlerin dünyayı daha iyi bir yer yapmak için kullanılabilirliğidir (Ricaurte, 2019). Ancak yine de bu varsayımlar daha geniş bir çerçevede tartışmaya açılmalı ve analiz edilmelidir. Çünkü veri merkezli pratiklerde, bilginin bu şekilde üretilmesinin gözetimi, kapital hakimiyeti ve de kolonileşmeyi artırması da çokça tartışılan konulardır (Ricaurte, 2019). Bu araştırmada dijital değerler olarak yeniden üretilerek görünürlüğü sağlanan bu konular da, geleneksel bilgi anlayışına dair değerleri miras alır lakin doğası ve üretim gelenekleri farklı olduğundan bu miras da farklı bir boyuta evrilmiştir.

3.3. Dijital Kültür ve Kuir

“Endüstriyel çağın cinsiyete dayalı metaforları uygulama eğilimi elektronik çağda da devam ediyor, ancak bilgisayarın cinsiyetle belirsiz olan ilişkisi yüzünden karmaşıklıyor” (Abbas, 2007, s. 243).

Çeviri: Feyza Çınar

Kuiri hem kuramsal olarak hem de kavramsal olarak dijitalin kendi epistemolojisindeki değerleri okuyabilmek amacıyla tekrar üretmek, kuirin sadece cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları etrafında dönen ikili ya da çoklu cinsiyet kategorileri arasındaki muğlaklık odağında değil, tüm türler, varlıklar, maddeler ve bedenler arasındaki akışta düşünülmesini gerektirir. Bu da kuir kuramı insan sonrası kuramla kesişimli bir hale sokar ve post kuir bir kuramsal genişlemeye teşvik eder. İnsan öznenin mutlak hakimiyetinin korunduğu hümanist görüşü problemleştiren insan sonrası kuram; insan, tüm standartları, yaşamı ve siyaseti belirleyen kibirli pozisyonundan indirildiğinde yeni bir siyasi öznenin nasıl yaratılacağını sorgular. Bu sorgulamada insan kategorisine işaret eden insan öncesi (hayvan, ucube, molekül) ve insan sonrası (siborg, beden değiştiren, cerrahi müdahale gerektiren) melez oluşumlar kuramsallaştırılır (MacCormack, 2015). Dolayısıyla insan sonrası kuramın öznesinin kuir olduğu söylenebilir. İnsan sonrasının kuir öznesi “hakikat kılığına bürünen iktidar yapılarının keyfe keder doğasını” (MacCormack, 2015) altüst etmekle yükümlüdür. Ötekilik müzakeresi aracılığıyla küreselleşmiş insanlığın etkilerinin gezegen ölçeğine varan boyutları, ahlakın evrimsel kaynakları, türümüzün ve diğer türlerin geleceği, teknoloji aparatının gösterge sistemleri, DBB’yi destekleyen tercüme süreçleri ile yeni bir gündem oluşturur (Braidotti, 2013:2018, s.206). İnsan sonrasının kuir öznesi, bedenin fiziksel varlığını ve salt cinsiyet-cinsellik siyasetine indirgenmiş olan biçimcil bağdan kopuşu ifade eder. O, bu kopuşa sebep olan yeni praksisin öznesidir. Bu noktada Niran Abbas’ın (2007, s.248) insan sonrasının bir bedenden ayrılma anlatısı mı yoksa yeniden şekillendirilmiş bir bedenleşme anlatısı mı olduğuna yönelik sorgulamasını da hatırlamak iyi olabilir. Kuirin insan sonrası ile yeniden olan üretimi ve insan sonrasının da sadece insanı merkeze alan hümanist bakışı problemleştirmesi, öznenin formel olan beden anlatısını yeniden sorunsallaştırmayı kaçınılmaz kıldığı noktada bu iki kuramı kesiştirir, bu kesişim dijitalin mümkün kıldığı olanaklılık hallerini yeniden sorgular ve yeni potansiyellere kapı aralar. Bu yeniden şekillenen bir bedenleşme anlatısı olarak da ele alınabilir, bedenden kopma anlatısı olarak da. Çünkü her iki durum da olanaklı halden potansiyel olana birer geçiş anlamına gelebilir.

20. yy. sonlarına geldiğimizde hepimizin makine ile organizmanın teorik bir zeminde ifade edilen ve fabrikasyon misali uydurulmuş birer melez olduğunu vurgulamak lazım, yani hepimiz siborguz (Haraway, 1985:1991). Bizler siborgu geleceğe dair, bugünümüzden uzakta bir şey gibi algılarız lakin Haraway, 1985’te yazdığı

manifestosunda siborgu “an”a taşıyan bir yaklaşımla ele alır, onun kimliğimizin ve topluluğumuzun inşasındaki siyasetimizi belirleyen bir olgu olduğunu ileri sürer. Haraway manifestosundaki bu iddiasıyla sibernetiğin ortaya çıkışının toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine meydan okuyabilecek bir dünyanın inşasında önemli bir potansiyel olduğunu savunur.

Haraway teknolojinin beden üzerindeki etkilerinden, yaşamı, doğal olanı, bedeni ve geç kapitalizm etkisini tartıştığı, Constance Penley tarafından yapılan röportajında, iletişim sistemlerinin emperyal düzeye eriştiği günümüzde artık tamamen teknoloji odaklı yaşadığımızın altını çizer (Penley & Haraway, 1990). Özellikle moleküler biyoloji örneğini vererek, teknolojinin nelerin kendi bedenlerimiz sayılacağı konusunda karmaşa yarattığını anlatır. Çünkü moleküler biyolojinin gelişmesi doğal yaşam diye bir şey kalmadığına, doğal olana dair fikir ve yaşam pratiğinin hem yüz olduğuna çıplak bir örnek teşkil eder:

Örneğin İnsan Genomu Projesi'ne göre, ulusötesi veri depolama sistemlerinde depolanan kod parçalarına indirgenebilen ve üremeyi, emeği ve yaşam şansını vb. temelden etkileyen her türlü yolla yeniden dağıtılabilen özel bir tür metin haline geliyoruz. Son derece derin bir düzeyde, bizim için doğa, geç kapitalist ve emperyalist biçimleriyle, ağır biçimde militarize edilmiş, iletişim sistemi temelli tekno bilimin göbeğinde yeniden inşa edildi. Bu konumdan doğa için mücadele etmeyi nasıl hayal edebiliriz? (Penley & Haraway, 1990).

Çeviri: Feyza Çınar

Haraway (1985:1991, s.65), ileri teknoloji kültürünün ikiliklere karmaşık ve şaşırtıcı yollarla meydan okuyacağı iddiasındadır. İnsan ile makina arasındaki ilişkide yapanın ve yapılanın hangisi olduğunun belli olmadığına, durumun muğlaklığına dikkat çeker. “Pratikleri kodlamaya girişen makinalarda hangisinin zihin, hangisinin beden olduğu belli değildir” (Haraway, 1985:1991, s.65). Tez çalışmasının iddiası da dijital kültürü kuran değerlerin sadece iktidari eylemleri üzerine değil, miras aldığı kültürel değerlerdeki belli başlı kodları kırabilecek potansiyelleri üzerinedir. Dijitalleşen toplum ve kültür her ne kadar araca ya da aracı olan dijital mecra ya “var olanın öğretilmesi” mantığıyla, var olanı taklit etme- tekrar etme pratikleri üzerinden inşa edilse de, bu inşa süreci sonucunda toplum ve kültürde gelinecek noktada, bir çeviri söz konusudur. Bu çeviride alışlagelen ve dijitalleşme öncesine ait normlarda kayıplar olabileceği gibi, dijital değerlerle yeni normların kurulabilirliği de mümkündür. Mümkün olması bir olanağa işaret ederken, tıpkı kuirin post-kuir ele alınışında olduğu gibi, sabit bir halden akışla ulaşılabilen potansiyel uzamları da düşündürür. Yani bu

değerlerle kurulabilen normların kırılma ya da alaşağı edilebilme potansiyelleri... Bu bağlamda Haraway, cinsel farklılıkları aşan bir dünya vizyonu sunmak için siborgu bir anlatım aracı olarak kullanır ve bu farklılıklara dayanan ataerkil fikirleri reddeder. Doğal olanın imkansızlaşması, gündelik yaşamın hızla değişmesi, şeylerin birbiriyle olan ilişkilimlerinin farklılaşması ve yeniden sorunsallaştırılmaya başlanması geç kapitalizm çağında hakimiyet rejimini tanımlayan normları da dönüştürmüştür. Artık beyaz kapitalist patriyarkal düzen form değiştirmiş, teknolojinin kendi değerleriyle donalı yeni bir rejim kurulmuştur. Güç ilişkilerindeki hiyerarşik konumları ve bu konumların sahiplerinin de değişimi, kuir ve feminist kuramların kendi içeriğindeki problemleştirme pratiklerini değişime mecbur kılmıştır. Makinalar ve insanlar ya da farklı canlılar arasındaki ilişkilimin yorumu da bunun bir sonucudur. Aralarındaki hiyerarşinin ya da sınırın belirsizleşmesi sonucunda öznellik tartışmalarında sorun olan kategorileşme ya da hiyerarşiler artık söz konusu değildir (Haraway, 1985:1991). Siborg kuramsallaştırması ile gelen “makina biziz” söylemi, “biz” ile “onlar” ayrımını ortadan kaldırır.

Bedenlerimiz, kendimiz; bedenler, iktidar ve kimlik haritalarıdır. Siborglar da bu konuda istisna değildir. Bir siborg bedeni masum değildir; bir bahçede doğmamıştır, üniter kimlik arayışında olmadığı gibi, sonu olmayan (ya da dünya bitene kadar sonu olmayan) uzlaşmaz ikilikler doğurmaz; ironiyi baştan benimser. (...) Makina, canlandırılacak, kendisine tapılacak ve tahakküm altına alınacak bir şey değildir. Makina, biziz; bizim süreçlerimizdir, bizim cisimleşmemizin bir yönüdür. Biz makinalardan sorumlu olabiliriz, fakat onlar bizi tahakkümleri altına alamaz ya da bizi tehdit edemezler. Biz sınırlardan sorumluyuz; biz, onlarız. Şimdiye değin (çok eskiden), kadınların cisimleşmesi verili olan bir şey, organik ve zorunlu bir şey sayılıyordu; kadın cisimleşmesi, annelikte ve anneliğin metaforik uzantılarında usta olmak anlamına geliyordu. Ancak bir yer duygusuyla birlikte hissetmez ve öyle anmazsak makinelerden yoğun haz duyabiliriz; sonra da bunu, çeşitli bahanelere sarılıp öncelikle organik bir faaliyet olduğunun altını çizerek, kadınlara atfedebiliriz (Haraway, 1985:1991, s.71-72).

Çeviri: Feyza Çınar

Haraway kullandığı siborg modeliyle teknolojinin (ki bu dijitalleşme ve dijitalleşen pratikler teknolojisi olarak da ele alınabilir), kimlik ve topluluk inşasındaki rolünü sorgulayarak, bu gelişmelerin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine meydan okuyabilecek bir potansiyel taşıdığını söylerken, Laboria Cuboniks⁷ (2018) dünyayı yeniden

⁷ Laboria Cuboniks, 2014’te Berlin’de bir yaz okulunda, farklı disiplin ve coğrafyalardan bir araya gelen Diann Bauer, Katrina Burch, Lucca Fraser, Helen Hester, Amy Ireland ve Patricia Reed isimli üyeler tarafından kurulan bir kolektiftir (Gecikmez, 2020). Eşitlikçi olmayan siyasi konumların garantörü

yapılandırmak için mevcut teknolojileri stratejik olarak uygulamaya çalışır. İki manifesto arasında 33 yıl olmasına rağmen her ikisi de kuramsal olarak farklı modellerle *feminist kuram*, *insan sonrası kuram*, *akselerasyonizm*, *spekülatif realizm*, *nesne yönelimli ontoloji* gibi farklı felsefi kuram ve çalışmalar⁸daki yaklaşımları kullanarak teknolojinin verimli olasılıklarına ve bu olasılıkların temsiline odaklanır. Yazdıkları dönemdeki teknolojik araçların imkanlarını keşfedip bunlardan yararlanmanın yollarını ararlar. Burada bahsedilen teknoloji bugün ilaçlar, açık kaynaklı yazılımlar, kodlama pratikleri, siber güvenlik sistemleri, sosyal medya, yapay zekâ, büyük veri ve veri analitiği gibi birçok uygulama ve koşulu kapsar. Bu araştırma boyunca da benzer stratejilerin ve bu stratejilerde problemleştirilen şeylerin mimarlık için kullanılmasının ne ifade edebileceği üzerine kafa yorulur.

Laboria Cuboniks (Hester, 2018, s.9), teknolojilerin doğası gereği yararlı olmadığını, hatta doğası gereği nötr bile olmadığını, aslında sınırlandırıldığını ve sosyal ilişkiler tarafından inşa edildiklerini iddia eder. Toplum ve kültürel değerler teknolojik koşullarla şekillenirken teknoloji de toplumsal ve kültürel koşullarla gelişir ve değişir. Bunlar birbirine zıt, aykırı ya da karşıt durumlar değildir, birbirlerinden bağımsız olmaları olasılık dahilinde olamaz. Teknoloji, kültür ve toplum sürekli birbirini inşa eden, birbiriyle girift değerler kuran, varoluşu ve bilgi sistemi birbirleriyle ilişkili olarak temsil edilen konulardır. Teknoloji her ne kadar toplumda yer alırsa, toplum da bir o kadar teknolojide konumlanır (Hester, 2018, s.11). Bu argümanlar teknolojilerin sosyal olgular olarak kavramsallaştırılması ve dolayısıyla kolektif müdahale yoluyla dönüşüme, eleştiriye açık olmalarını gerektirir.

Teknoloji sosyal ve çevresel bozulmanın hem bir aracı hem de bir kurtuluş yolu olarak tasavvur edilirken, bilim ve teknoloji, bilimsel bilginin topyekûn yeniden oluşturulması da

olarak cinsiyeti ve doğayı ortadan kaldırmaya çalışır. Kolektifin ismi ise bir matematik grubu olan *Nicolas Bourbaki*'den gelmektedir. Bir *anagram* olan bu takma isim, yirminci yüzyılın başlarında matematikte soyutlamanın, genelliğin ve kesinliğin onaylanması için çalışan, çoğunluğu Fransız matematikçilerden oluşan bir grup tarafından kullanılmıştır (Gecikmez, 2020). Bu kolektif duruşu önemseyen grup üyeleri de müzisyen, sanatçı, arkeolog, teorisyen, aktivist, kodcu veya şair olmak üzere her biri birbirinden farklı alandan gelen, farklı politik angajmanlara sahip çok sesli bir ortam sunar (Gecikmez, 2020).

⁸Braidotti (2013:2018, s.172), son otuz yıl boyunca yeni eleştirel bilgi alanlarında yer alan araştırmacıların yapılan araştırmaları *çalışmalar* olarak isimlendirmelerine dikkat çeker. Braidotti bu kavramsal yönelimin, kavramın içeriğinin, disiplinlerarası olma ve birbirinin alanına girip yeni ilişkiler bulmaya olanak tanımasıyla ilgili olduğunu düşünür. Böylelikle alternatif alanlar yaratılarak alternatif "insan" tanımları çıkar ve bu durum da var olan disiplinler ve onların çalışmalarına karşı çıkan eleştirel söylemlerde bir çoğaltım yaratır. Braidotti (2013:2018, s.172) bu "çalışma" olarak kodlanan eleştirel bilgi alanlarının çoğaltımını da insan sonrası ile ilikilendirir.

dahil olmak üzere, radikal bir sosyal değişimin yokluğunda amacına ulaşamaz (Firestone, 2015.s.193). Çeviri: Feyza Çınar

XF (Xenofeminism), teknolojiyi, bilimi ve rasyonalizmi ve bunların genellikle ataerkil olarak anlaşılan değerlerini reddetmez, lakin onu hem gündelik yaşam pratiğimiz bir parçası, hem de aktivist müdahalenin potansiyel bir uzamı olarak konumlandırır (Hester, 2018, s.7). Kolektif, ürettikleri manifestoda, Xeno-Feminism'i bir rasyonalizm olarak ele alır, çünkü feminizmin aynı zamanda rasyonalizm olması gerektiğini düşünürler. Geleneksel olan felsefe tarihinin, teknolojik ve bilimsel kuruluşların erkek egemen dünyasının yarattığı eşitsizliğe rağmen değil, tam da bu eşitsizlik yüzünden feminizmin aynı zamanda bir rasyonalizm olması gerektiği görüşündedirler (Gecikmez, 2020). Aynı zamanda rasyonalizm de feminizm olmalıdır ki herkes ve hiç kimse konuşma hakkı elde edebilsin.

Şu andaki durumunda, bilim ve teknoloji sektörlerinin erkek egolarının hükmünün altında olması bilim ve teknolojinin içinde bir çelişki yaratıyor ve bizler bu çelişkiyi kurnazlıkla kendi çıkarımız için kullanabiliriz. Bilgi ve veri gibi mantık ve zihin de özgürlüğü arzuluyor ve patriyarkanın bu talebi karşılaması mümkün değil (Cuboniks, 2018. s.2).

Çeviri: Feyza Çınar

Manifestoya adını veren “*xeno*” (*alien*), *yabancı* anlamına gelir. Kavram burada, grubun küresel karmaşa ve dijital çağda üretilebilecek bir politika olarak ele alınır. Yabancılaşma politikası, insan sorası yeni bilgiyi üretmek, evrenselliği, dünya algısını yeniden ele almak, eleştirmek gibi amaçlarda yabancı olmayı kucaklayan yeni bir evrensellik kurmayı hedefler. XF (*Xeno Feminism*); kendisini feminizmin *tekno materyalist*⁹, doğa karşıtı (anti-naturalism-doğal olana karşıtlık) ve toplumsal cinsiyeti ortadan kaldıran bir biçimi olarak kendisini tanımlar. Bu yüzden baskıcı sosyo-biyolojik koşulları dönüştürme çabalarında bir kaldıraç rolü üstlenen teknolojiyi sorunsallaştırır (Hester, 2018). Günümüzün kültürel ve toplumsal değerlerinde etkisi kaçınılmaz olan, egemen bilim ve teknoloji ile kurulu sistem doğal bir sistem değildir, bu değerleri üreten sistemin doğalmış gibi karşılanması eleştirilmelidir. XF bu yüzden kendisini doğal karşıtı olarak temellendirir. Biyolojiyi reddetmeden, biyolojinin aynı teknolojik araçlarla dönüşebileceğini, mutasyon geçirebileceğini, cinsel kimliklere olanak sağlayabileceğini iddia eder (Hester, 2018). XF, teknolojilerin kadınlar, kuirler

⁹ Xenofeminizm teknomateryalist olduğu için, çağdaş teknolojik ortamlara yatırım yapar ve bunlarla uyum sağlaması kısmen teknomateryalist bir doğal olana karşıtlık ilkesiyle ilgilidir (Hester, 2018).

ve toplumsal normlara uymayanlar üzerindeki dönüştürücü potansiyeline eleştirel bir açıklıkla yaklaşır (Hester, 2018). Bu yaklaşım; araçları, bilgiyi ve etkileşim süreçlerini toplumsal cinsiyet ve politikleşen meseleler için nasıl tasarlanabileceğine ya da uyarlanabileceğine hatta kullanılacağına kadar genişler. Aynı zamanda bunun bedenle ve toplumsal cinsiyet, cinsellik kavramlarından da öte herhangi bir norm karşısında azınlık teşkil eden herhangi bir değerın alan kazanabilmesi için de bir potansiyel olduğunu düşünerek, gündelik hayatın verili düzenini rahatsız eder.

Günümüzün internetinde gizli olan radikal imkânları baskıcı olanlarından ayırmak, eski güç yapılarının sinsi geri dönüşüne karşı duyarlı fakat onların potansiyelinden de kurnazca faydalanabilecek bir feminizm gerektirir. Dijital teknolojiler onlara dayanak olan maddi gerçekliklerden ayırt edilemez. Bağlı olmalarının sebebi her birinin diğerini farklı amaçlarla kullanabilmesidir. Sanalın gerçeğe üstünlüğünü veya gerçeğin sanala üstünlüğünü tartışmaktan ziyade, xenofeminizm ikisinin de güçlü ve güçsüz olduğu hususları kavrayıp bu bilgiyi müşterek olarak oluşturulmuş gerçekliğimize etkili müdahaleler yapılması için yayar (Cuboniks, 2018. s.8). Çeviri: Feyza Çınar

Gündelik yaşama sirayet eden ve kültürel ve toplumsal değerleri dönüştüren bir diğer unsur da “veri”nin bizzat kendisi olmaktadır. Veriyle ilgili olan teknolojiler, gelişimler, içinde yaşadığımız yüzyılda “yeni bilgi rejimi”, “veri devrimi”, “dijital kolonileşme” gibi sosyal tartışmaları beraberinde getirir. Verinin güce dönüştüğü ve bu gücün eşit olmayan şekilde kullanıldığı bir dünyada feminist ve kuir kuram, onun nasıl işlediğini ve ona nasıl meydan okunabileceğini daha iyi anlamak için yararlanılabilir bir kaynak olabilir. Feminizm, bu araştırmada ele alınan diğer düşünürler ve çalışmalar odağında olduğu gibi, yalnızca kadınlarla ilgili değildir. Kuir ise sadece kuir bedenlerle ilgili değildir. Kuir teori, feminist teori, diğer cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kuramları, sadece cinsiyetle ilgili değildir, güçle ilgilidir, güce kimin sahip olduğu ve olmadığıyla ilgilidir (D’Ignazio ve Klein, 2019, s.19). Veriyle kurulan ilişkilendirmelerde, kendisini eleştirel bir pozisyonda gösteren Veri Feminizmi-Feminist Veri Görselleştirme pratiği de hem üreticisi hem de tüketicisi olduğumuz büyük veri mefhumunun ürettiği bilgide, bu bilginin eşitlendiği veride bizlerin de iradesini ya da müdahale payını düşündürür. Yani hem parçası olduğumuz hem de üreticisi olduğumuz veriye dair iktidarın örtük bırakabildiği, dışladığı ya da indirgeyerek olduğundan çok farklı bir hale getirdiği, manipüle ettiği durumlar üzerinde bizim de payımız olduğu anlamına gelir. Bu yüzden kullandığımız, temasa geçtiğimiz, etkileşim halinde olduğumuz, sadece baktığımız ya da duyduğumuz

dijitale ait herhangi bir şeyde dahi kendi jestlerimizin hangi noktada dijitale ait jestlerden ayrıştığına dönüp bakmak da düşündürücüdür. D'Ignazio ve Klein (2019, s.19), veri bilimi ve veri merkezli çalışmaların feminist yazımdan, düşünceden, bilimden ve eylemden öğrenecek çok şeyi olduğunu ifade eder.

D'Ignazio ve Klein'ın çalışması, kuir, feminist ve diğer cinsiyet kuram ve eylemlerinde olduğu gibi beden siyaseti ile başlar. Veri biliminin de diğer dijital teknolojilerin bağlı olduğu nesnellik ve tarafsızlık gibi değerler ile donatılması, onun bedenle olan ilişkisinin örtük kalmasına sebep olur. Ancak bu, alanla ve daha genel olarak verilerle ilgili temel bir yanılgıdır. Çünkü veri biliminin dayandığı bedenleri görmesek de veri biliminin içerisinde de bir beden siyaseti vardır (D'Ignazio ve Klein, 2019, s.19). Verilerin kaynağı olarak bu bedenlere güvenilir, veriler bir araya geldiğinde nasıl bir bilgi üretilceği ya da verilerin nasıl işleneceğiyle ilgili kararları da bu bedenler veririr. D'Ignazio ve Klein (2019, s.19)'a göre "*nesnel*" ve "*tarafsız*" gibi kavramların gerçekte ne anlama geldiğine karar vermek bile bu bedenlere bağlıdır. Ve bu kararlarda tüm bedenler temsil edilmediğinde (anne ölümlerine ilişkin veri toplanmasını finanse edebilecek federal ve eyalet yasama meclislerinde olduğu gibi) toplum ve kültürümüzün inşasında, belirli bir noktadan (veya kişiden) kaynaklanmak yerine, doğası gereği sistematik- yapısal sorunlar ortaya çıkar (D'Ignazio ve Klein, 2019, s.20). Bireysel bedenlerin yapısal sorunları açığa çıkarabileceğini düşünmek mantıksız olabilir, ancak feminist aktivizmin ve eleştirel düşüncenin son birkaç on yılda, hatta yüzyıllarca, görmemize izin verdiği şey tam olarak budur (D'Ignazio ve Klein, 2019, s.20). Çünkü bireylerin karşılaştığı sorunların çoğu genellikle daha büyük güç sistemlerinin sonucudur, ancak bu insanlar onları gün ışığına çıkarana kadar görünmez kalırlar. Bir diğer yandan D'Ignazio ve Klein (2019, s.23) buradaki sorunu deşerken, problemlerin yalnızca temsil edilmemiş, yok ya da eksik sayılan ya da varlıkları, çıkarları kabul edilmeyen bedenlerden-kimliklerden oluşmadığını, tam tersine bu kimliklerin bilgilerinin veri toplayan kurumlarca kendi dar hedeflerine hizmet edebilmesi için coşkuyla toplandığını da vurgular. Çünkü bu temelde başka bir güç meselesi olarak iktidara dahildir. Veri toplama ve analizi fahiş derecede pahalı olabilir. Yani burada tek ya da ikili, tanımı kolay taraflar ya da dengesizliklerden öte, çok yönlü bir dengesizliğin söz konusu olduğu gündeme gelir (D'Ignazio & Klein, 2019, s.23). Ulaşılan, üretilen, belki daha sonra değerlendirilecek olan bilginin üretim

nesnesi olan verilerde görmezden gelinen değerler olduğu kadar, veriye ve onun teknolojisine erişim de örtük kalan durumlar yaratır.

Özellikle etik ve değerlere ilişkin sorular söz konusu olduğunda, veri biliminin kullanımı ve sınırları hakkında giderek artan bir tartışma vardır. Ancak şu ana kadar feminist ya da kuir düşünce tartışmaya henüz tam anlamıyla dahil olabilmiş değildir. D'ignazio & Klein'in çalışmaları bu yüzden literatürdeki önemli bir boşluğu hedef alırken, günümüz dijital teknolojilerinde inşa edilen kültürel ve toplumsal değerler adına çalışılan feminist ve kuir araştırmalar için önemli bir kaynak sunabilir. Feminist bir veri görselleştirme yapabilmek için belirledikleri altı ilke, bugün sermayeyi belirleyen büyük veri mefhumu özelinde, ataerkillişen değerlerin kırılabilmesi ve daha adil ve eşit bir dünya düzeni çalıştırabilmek adına önemli bir denemidir.

Çağdaş teknolojinin kültürel mantığının geleceğimizi ve yaşayışımızı nasıl kolonize ettiğini, kimliğin teknoloji tarafından nasıl ele geçirildiği ya da neoliberal dürtüyle nasıl sömürüldüğünü görünür kılmak da feminist ve kuir çalışmaların bir parçasıdır. Örneğin Gaboury (2018), teknolojinin tüm zamanı geliştirdiğine ve teknolojideki bu gelişmişliğin de yaşama getireceği potansiyel “iyi”ye olan inancın, dijital kültürü ve toplumu yönlendiren bir ahlak olarak tanımlar. Dijital teknolojilerin “mükemmel”, “kusursuz”, “mutlak”, “kesin”, “nesnel”, “tarafsız”, “doğru” olduğu yönündeki normatif kabuller bu “ilerici” anlatıların bir parçası olarak bu ahlakı temellendirir (Gaboury, 2018). Teknolojilerdeki bu “ilerici” inanç, teknolojik sistemlerin kusurluluklarını, hatalı senaryoların ya da beklenmedik durumların üzerini örtme eğilimi yaratır. Gaboury (2018), bu eğilimin teknolojik nesnelerin en üretken formlarını kullanma ya da keşfetme konusunu kısıtladığı ve de bu nesnelerin onaylanmış hali dışındaki kullanımlarına yabancılaştırdığı iddiasındadır. Oysa çoğu dijital teknoloji kendisi için belirlenen kurallar bütününe uygun olarak çalışmaz, öngörülemez durumlar yaratmaya çok yatkındır. Bu teknolojilerin çoğu da sanıldığı gibi para kazanmayı ya da dünyayı altüst etmeyi, dönüştürmeyi ve devrim yaratmayı başaramaz (Gaboury, 2018). Ayrıca kullanıcıya uyumlanmak da teknolojinin bir parçasıdır ve çoğu dijital teknoloji kullanıcıya uyum sağlama konusunda tam performans gösteremez, hata verir. Gaboury (2018), bu koşulların dijital teknolojide herhangi bir sorunun, talihsiz veya öngörülemez bir hatadan çok daha fazlası anlamına gelebileceğini; zorunlu üretime yönelik olan çalışma dürtüsünün reddine, kişinin kimliğinin, faaliyetinin ve zamanının yıkıcı bir şekilde saklanması

dönüştüğünü ifade eder. Bu da dijitalleşen kültür ve toplumun kodlarına işleyen, dijital teknolojilerin “doğru”, “nesnel”, “kusursuz” olarak ifade edilen normatif değerleri içinde “kusur”un, “hata”nın, “öngörülemez” liğin, “öznel” olanın, “muğlaklığın” potansiyellerini düşünmeyi, var olan ezberlerin dışına çıkmayı sağlar. Gaboury (2018) dijital teknolojilerde üzeri örtülen *hataların, kusurların, muğlaklık ve öngörülemezliklerin* değer görebileceği bir alan olarak kuir teorisinin, dijitalleşen kültürel ve toplumsal değerlerde nasıl yer edebileceğini sorgular. Tıpkı dijital teknolojilerdeki kusurların, teknolojik üretim yoluyla ilerleme zorunluluğunun dışında düşünmenin bir yolunu sunması gibi, kuir teori de onlarca yıldır zorunlu heteroseksüellik altında biyolojik üremenin taleplerini ve kuir yaşam biçimlerinin erişemeyeceği bir geleceğe yönelik dürtüyü eleştirmeye çalışmıştır. Kusur ve kuir arasındaki ilişkiyi dijital teknolojilerin üretiminde, gelişiminde ve gündelik yaşamdaki algısında tekrar düşünmek, kültürümüzü yönlendiren değerleri ve varsayımları açıklığa kavuşturmayı, teknolojiye ve teknolojiyle yaşamak için alternatif modlar sunmayı amaçlar (Gaboury, 2018). Lakin burada kuir kodlama, hesaplama ya da herhangi bir teknik pratik, dijital araçlar ve medya için normatif olmayan bir eleştiriye basitçe sunamaz (Gaboury, 2018). Bunun yerine, bu medyanın hedeflerini, dürtülerini ve çıkarlarını, queerliğin zorunlu olarak içinde yer aldığı teknolojiler olarak yeniden çerçevelemeyi sunmalıdır.

3.4. Kuir Okuma: Dijital Değerlerin Yeniden Üretimi

Bağlamları, konumları ve söylemleri tekrar değerlendirerek, kategorileri sorgulayan ve pratik alanın çeşitliliğine hassasiyeti olan bir bilgi alanının potansiyelleri üzerine tekrar tekrar kurulan bir pozisyon olan kuir, bu bölümde dijital kültüre yönelik bir tartışma açabilmek amacıyla yöntemleştirilmiştir. Bu tartışma DBB’in BB’den ayrıştığı noktalar, kendi bilgi sisteminde sorduğu sorular ve soruların öznesi olan dijitalleşmeye ait durum, söylem ve pratikler, araştırmanın bu bölümü için belirleyici olmuştur. Tezin dijitali özellikle bir teknolojiden öte bir kültür olarak ele alıyor olması sebebiyle bu bölüm dijital kültür ile ve birbiriyle ilişkili üç bilgi odağından beslenmektedir: DBB, Yeni Bilgi Rejimi (Rejimleri) ve Kuir Teori. DBB’nin özellikle kuir, feminist, insan sonrası vb. çalışmalardan beslenerek kendine konu edindiği, dijital kültürü kuran dijital devrim, dijital kolonyalizm, feminist ai gibi kavramlar

etrafında dönen sorunsallardan hangilerinin mimarlık alanına çekilebileceğine yönelik merak, bu başlıkların araştırmaya dahil edilmesini gerektirmiştir.

Bu noktada tarif edilen bilgi alanlarının kesişiminde faydalanılan kaynaklara göre farklı dijital değerler ve politikaların öne çıkabileceği vurgulanmalıdır. Bu araştırma kapsamında üçüncü bölümün alt başlıklarında dijital kültür ile birlikte okuması yapılan DBB, Yeni Bilgi Rejimi (Rejimleri) ve Kuir Teori alanlarından dört adet eleştirel çalışma birer dijital-kuir "politika" olarak ön plana çıkar. Bunlar: kuir kodlama, yabancılaşma politikası, data feminizm ve siborg feminizm olarak sayılabilir. Gerek bölüm değerlendirmesi yapmak gerek sonraki bölümlerde kuramsal ve yöntemsel bir çerçeve sağlamak adına bu dört farklı eleştirel çalışma ve onlardan doğan dört politikanın kendi dinamikleri ve aralarındaki ilişkileri üzerine iki adet görsel grafik ürettim. Bu grafikler ile seçilen dört politikanın önerdiği yaklaşım, yöntem ve kuramsal araçları yeniden ilişkilendirerek dijital-kuir değerleri yeniden üreten bir kuir okuma gerçekleştirmeyi amaçladım.

Şekil 3.4.1'deki grafik, tezin ana kurgusunu oluşturan üç bilgi alanı *mimarlık*, *dijital* ve *kuir teorisi* kesiştirmeye zemin hazırlayan kuir ve dijital ara kesitinde yapılan okumaların görselleştirmesidir. Bu bilgi alanlarının kesişiminde öne çıkan dört farklı eleştirel yaklaşım olan kuir kodlama, yabancılaşma politikası, data feminizm ve siborg feminizm, onları öneren kuramcı, yazılımcı, sosyal bilimci vb. aktörler ve onların söylem ve yayınları özetlenerek grafiğe yerleştirildi. Bu söylem ve önerilerden doğan bazı taktikler, yaklaşımlar aralarında ilişkiler kurmaya başlayan birer "politika" olarak belirdi. Diyagram bir sonraki bölümde tartışmasını mimarlığa taşıyabilmek üzere bu dört eleştirel çalışma ve dört politikanın ürettiği sorularla desteklendi.

Şekil 3.4.2'deki grafik ise dijital değerlerin kuirleştirilmesi adına bu dört farklı politikadan doğan, kimi varoluşunda teknolojinin ve geleneksel bilgi anlayışının değerlerini sürdürse de bilginin üretim ve dağıtılış formundaki dönüşümlere işaret eden kavramların haritalandığı bir haritalamadır. Burada bahsi geçen *dijital değerler*, kavramsal olarak altlarının oyulabilmesi ve ortaya çıkan dünya tahayyülüne karşı bir okur yazarlık geliştirebilmek adına toplanmış, derlenmiş ve yeniden ilişkilendirilerek birbirine göre konumlandırılmıştır. Grafik kuirin *kesiştirici*, *çoğaltıcı*, *çatı* bir tabir olarak hem literatürdeki hem de dilde dolanan anlamlarını birden kapsar.

Bu çalışmanın araştırmacısı olarak benim pozisyonel tutumum da benzer kabulleri içerir. Temsiliyle bağımlı bir disiplin olarak mimarlığın, dijitalleşme sonrası ürettiği temsillerde araçsallaştırdığı yazılımların teknolojisinde, disiplinler çizim geleneğinin hafızasından gelen jestlerin, tekniklerinin ve kurallarının yeniden inşa edilmesi ya da taklit edilmesi de bu araştırmanın reddetmediği, mimarlıkta kullanılan dijital teknolojilere dair normatif kalıplar olarak görülür. Bunları reddetmek yerine, mimarlığın kendi bilgi alanında iktidarını kurup tahtını dijital mantığa devreden çizimin epistemolojik değerleri, araştırmanın amacı ve aracı olan kuir müdahalenin bir parçası olarak ele alınır. Bunlar ifşa edilirken baskın ve örtük değerler görünür kılınır ve araştırmanın eleştirel konumu inşa olur.

Kusur ve kuir arasındaki ilişkiyi dijital teknolojilerin üretiminde, gelişiminde ve gündelik yaşamdaki algısında tekrar düşünmenin önemi vurgulayarak kuir bir kodlamanın olanaklılıklarını sorgulayan Gaboury'yi hatırlayalım. Kültürümüzü yönlendiren dijital değerleri ve varsayımları açıklığa kavuşturmayı, teknolojiye ve teknolojiyle yaşamak için alternatif modlar sunmayı amaçlayan Gaboury (2018)'in kuir bir kodlamaya yönelik arayışı mimarlık için ne vaadedebilir? Mimarlık üretiminde kullanılan yazılım ve programların hangi öznel, konular, kategorileşmeler dahilinde verili olarak biz mimarlara sunulduğundan ne kadar haberdarız? Bu meseleleri tekrar düşünmek mimari üretimleri nasıl yönlendirebilir? Ya da dijitalle ait örtük değerlerin kuirleştirilerek açığa çıkartılmasıyla mimarlıkta ne gibi eleştirel söylem ya da pratikler üretebiliriz? Kuirleştirilen dijital değerleri var olan mimarlık geleneklerini eleştirebilmek için kullanabilir miyiz? Söylemimiz ya da politikamız nasıl evrilebilir?

Bugün veri merkezli epistemolojileri kendi içeriğine henüz tam anlamıyla dahil edemese de mimarlık da içinde yaşadığımız, dönüştürdüğümüz ve değiştirdiğimiz toplum ve kültürle sürekli etkileşim halinde olan ve dönüşen bir pratik olduğu için, büyük veri odaklı eleştirel pratikler ve bunlar üzerinden üretilen söylemler önemli olabilir. Mimarlık bilgisinin bilgi kuramındaki çözümlemesini tekrar düşünürsek, mimarlık bilgisi alanında karşılaştığımız bilginin önemli bir bölümünü nicelleştirilemeyen, dile dökülemeyen, yani notasyona uğrayamayan bilgi olduğunu hatırlamakta fayda vardır. Araştırma kapsamında odağa alınan bilginin doğasında meydana gelen değişim ve dolayısıyla bilginin iktidarını gerekçelendiren koşullar ve bu koşulları eleştiriye açan kuramlar ve çalışmalar bu bölümün içerisinde salt BB değil,

DBB'ye de ayrıca yer verilmesini gerekçelendirmiştir. Tez araştırması ana amacı doğrultusunda tartışmasını yaparken BB'nin bazı noktalarda sorularını üretmekte kısıtlı kaldığını, bu yüzden de DBB'nin disipliner sorunsallaştırmaların imarlıkla potansiyel ilişkilerinin keşfine düşer. Örneğin bugün pratikte ve pedagojide geliştirilen çoğu projenin, yararlandığı haritalar, CAD dosyaları, büyük verinin içindeki herhangi bir verinin geçirdiği benzer süreçlerden gelerek elimize ulaşır. Herhangi bir arazide herhangi bir tasarımı yapabilmek için yararlandığımız ya da kullandığımız bir CAD dosyasında milyonlarca veri vardır. Dosyadaki her bir çizgi, nokta ya da sembol, biz anlasak da anlamasak da var olan bölge hakkında bir şey söyler. Bizlerse tasarıma başlamadan bu dosyaların büyük bir kısmını “temiz”leriz. Buradaki temizleme pratiğinde silinen, örtük kalıp yok sayılan birçok veri, önerilecek tasarıma bir girdi olamadan gider, yok sayılır. Bazense elimize gelen dosya çoktan “temiz”lenmiştir. Bu işlemlerde hangi verinin girdi olup olmayacağı da tasarımcının önüne gelmeden yok edilmiş olur.

Dijitale ait durumları, problemleri, eleştirileri anlayabilmek ve DBB kapsamında kuir ve feminist yöntemlerle üretilen tartışmaları mimarlığa taşıyabilmek adına, adı geçen çalışmanın sorularını mimarlıkla ilişkilendirebilmek önemsenmiştir. Bu sebeptendir ki bu bölümün kuir okuması, başka bir bağlam ve duruma yönelik başka bir disiplinde üretilen soruları, problemleri, mimarlık gibi bambaşka bir disiplin içerisinde yeniden üretmek hedefiyle yapılmıştır. Bununla beraber, dijitale ait değerleri mimarlık bağlamında tekrar düşünerek anlamaya çalışmak ve bunu kuir bir pozisyonla kesiştirmek, mimarlığın kendi içeriğine ait değerleri ve kuirin kendi değerlerini iyi bilmeyi gerektirebilir. Çalışmada bu bölüme kadar kuirin kendi değerleri, kuir okuma olarak yeniden ele alınmıştır. Bu bölümde ise bir sonraki bölümde yeniden üretilerek görünür hale gelecek olan dijitalin kuir değerlerini ortaya çıkarabilmek için, onun kültürüne, mevcut yarattığı koşullara bu koşullara karşı üretilen söylem ve politikalara bakılmıştır. Bu söylemlerin, durumların, karşı politikaların mimarlıkla ilişkisini ortaya koyabilmek amacıyla bu bölümde var olan ve farklı bağlamlarda üretilen karşı politikaların mimarlıkla ilişkilendirilebileceği konumları speküle edilir ve soruları üretilir. Üç ayrı bilgi alanının kesişiminde eleştirel bir söylem üzerine yoğunlaşan tez çalışmasında, bu ilişkinin düşünülebilmesi, mimarlığın kendi geleneğini dijitale ait değerlerden ayrıştırılabilmek için kritiktir.

4. DİJİTAL DEĞERLERİN KUIRLEŞTİRİLEREK MİMARLIK BAĞLAMINDA YENİDEN ÜRETİMİ

Hiçbir şeyin kutsal olmadığını, hiçbir şeyin aşkın olmadığını veya bilme, tamir etme ve hackleme iradesinden korunmadığını söylemek, hiçbir şeyin doğaüstü olmadığını söylemektir. Burada bilimin sınırsız arenası olarak anlaşılan 'doğa' var olan tek şeydir. Başka bir deyişle bilim ve teknoloji, sözde 'doğal' dünyaya belirli bir dizi bilinçli müdahaleyi mümkün kılar (Hester, 2018). Çeviri: Feyza Çınar

Araştırma boyunca her bölüme sirayet eden “*iktidar*” ve “*norm*” kavramları, bu kavramlar etrafında saçaklanan kuir, feminist ve cinsiyet kuramları çerçevesinden eşilir, anlamları bağlamlara, koşul ve konumlara göre sürekli değişir yeniden ele alınır, yeniden bozulur. Bu ters yüz etme, iki ileri bir geri gitme hali kuirin ele alınışıyla ilgilidir. “*Norm*” ya da “*iktidar*” olarak ele alınan, verili sayılıp kırılmaya çalışılan ya da doğal görülüp eleştirilmesinin aciliyetine değinilen durumlar da bağlamları, konumları, onları türeten söylemleri ve pratikleri ile tekrar dönüşür, kuir pozisyon bu koşulları sürekli gözeterek tekrar kurulur. Bu yüzden bugün kuir teori odağında eleştirilen “*norm*”lar sadece cinsiyet ya da toplumsal cinsiyet kavramlarına bağımlı bir beden siyasetine indirgenemez. Gündülen azınlık politikası sadece cinsiyet üzerinden temsil edilemez, Butler’ın (akt: Durudoğan, 2011, s.88) tabiriyle “hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığımız insanların” ve insan sonrası şeylerin de siyasetinin güdülebilmesini gerektiren bağlamları, konumları ve söylemleri tekrar düşünerek bir siyaset yapmak önemlidir. Ya da Laboria Cuboniks’in (2018, s.8) tabiriyle “günümüzün internetinde gizli olan radikal imkânları baskıcı olanlarından ayırmak, eski güç yapılarının sinsi geri dönüşüne karşı duyarlı fakat onların potansiyelinden de kurnazca faydalanabilecek” bir eleştirel teori gereklidir. Artık beyaz kapitalist patriyarkal düzen tek başına bir norm ya da üzerine gidilmeyi gerektiren bir iktidar vaat edemez, etse de dijitalin kendi değerleriyle yarattığı koşullar göz önünde bulundurulmadan patriyarka ya da sabit bir sistem eleştirisi üretmenin gerçekçiliği olamaz. Bu kapsamda bu bölümde dijitalin kendi değerlerini kuirleştirmemi sağlayan dört ana politikanın oluşturduğu alanların, mimarlıktaki mevcut konumunu

inceleyeceğim. Mimarlıktan farklı etik problem ve sorunsallaştırma yöntemleri olan iki bilgi alanının kendi normları arasındaki müzakereden üretilmiş politika, ilke ve söylemlerin mimarlık kuramındaki mevcut tartışmalarla ilişkisinin incelenmesi, konuyu mimarlık bağlamına taşıyacaktır. Bu bölümün kuir okumasını normlarından kurtulmuş bir okuma yapan koşul budur.

Sonucunda da bir nevi mimarlık bağlamında yeniden üretmenin potansiyel yollarının araştırıldığı dijital değerlerin bu bölümde materyal değerler, yarattığı kültüre dair değerler, inançlar ve bunların yarattığı durumların, sonuçların dijitale kattığı değerler mimarlık kuramında yer bulan alternatif eleştirilere ve birtakım pratiklere dayandırılarak speküle edilecektir. Bu değerlerin araştırma kapsamında yeniden ele alınmasının önemi ise yaratımına odaklanılan mimarlık kuramı tartışmasında kuirleştirilerek yeniden üretilen dijital değerlerin görünürlüğe kavuşması ile, mimarlığın kendi değerleriyle dijitale ait bu değerlerin hangi noktalarda ayrıştığını çözenin gerekliliğidir. Dijital değerlerin kuir, mimarlık ve dijital bilgi alanlarının kesişiminde yapılan kuramsal okuması, bir sonraki bölümdeki mekânsal pratiklerde dijital değerlerin potansiyelini keşfedebilmek adına bir altlık sağlayacaktır. Bu noktada dijitale ait değerler denildiğinde neye atıfta bulunulduğunun kritik olması onları kuir bir pozisyonda yeniden üretimine teşvik eden ayrı bir sorunsaldır. Daha fazla tartışılmaya ihtiyaç duyulmuştur.

Dijitalin kendi bilgi alanı (ya da varoluş alanı), toplumda ya da kültürde verili ya da yaratılı olarak farklı gündemlerde dile gelen baskın ve örtük ilişkiler açısından tartışılır durur. Dijitalin neden sadece bir teknoloji değil de kültür olarak ele alındığı (bkz Gartner Special Report) dijitalin değerleri üzerine yapılması gereken bir sorgulama için önemli bir gerekçedir. Araştırma kapsamında ele alınan eleştirel metinlerde dijitalin yarattığı değerlere, söylemlere, durumlara ve tartışmalara atıf çoktur ancak bu konuda üretilmiş eleştirel bir sözlük ya da kılavuz da yoktur¹⁰. Araştırma bu kapsamda

¹⁰ Catherine D'Ignazio ve Lauren Klein (2019) tarafından büyük veri merkezli veri göselleştirme ve veri analizi pratiklerine karşı feminist bir okuryazarlık geliştirebilmek adına daha önce ilkeler üretilmiştir. XF (2018) de teknolojinin bir parçası olan internetin içeriğinden kurnaz bir feminizm üretmenin ilkelerini öne sürmüştür. *Queer Computing* (Goboury, 2019) çalışmasında ise benzer politikalar, dijital teknolojilerin dışladığı *hata, kusur muğlaklık* gibi öğeleri bu teknolojilerin içeriğinde tekrar üretmek gibi ilkelerden bahseder. Lakin bunların hiçbirinde dijitalin kendi bilgi ve varlık alanından gelen değerlerinin dökümünü yapan kapsayıcı bir ilke ürememiştir. Tez çalışması bu değerlerin bu politikalara temellendirilerek dökümünü yaparken aslında bu politikaların kendi problemlerini de birbiriyle kesiştirir, eleştirel bir okuma yapar.

tanımlayıcı ya da sınırlayıcı bir eleştirel sözlük üretimi hedeflemese de var olan metinlerdeki bu eksikliğe de işaret ederek bu eksikliği görünür kılan kavramların, söylemlerin dökümünü yapmayı amaçlar. Bu doğrultuda dijitale ait değerlerin bu bölümde tekrar üretimi söz konusudur. Bu çaba araştırmaya özgün bir girişim olmakla birlikte, var olan kuramlara ve çalışmalara karşı da alternatif bir okuma iddiası taşır. Bu iddia ise DBB kapsamındaki kuir ve feminist politikalar tartışma başlıklarına dönüştürülür, bu başlıklar altında her başlığın mimarlık kuramındaki mevcut yeri (olanaklı halleri de diyebiliriz) ve de yeni potansiyellerini tartışarak gerekçesini kurar. Bu alternatif okuma ile yeniden görünürlüğe kavuşan dijitale ait değerler, tezin ana amacındaki güncel bir mimarlık kuram tartışması yaratımında, tartışmanın seyrini ve sınırlılıklarını belirleyecek bir zemin hazırlar. Bu zeminde post modern kuramdan feminist kuramlara, kuir kuramdan post-kuir alana ve insan sonrasını var eden pek çok eleştirel çalışmaya yer açılır.

4.1. İkilikleri Bozmak

Bir yerde her kültürün dışladığı şeyler için hayali bir bögesi vardır ve bugün hatırlamaya çalışmamız gereken de bu bölgedir (Clément, akt: Agrest, 1988). Çeviri: Feyza Çınar

Mimarlık bugüne kadar özel-kamusal, kadın-erkek, aşağı-yukarı, açık-kapalı, iç-dış gibi birçok ikili bilme sisteminin hakimiyetinde diskurunu kurmuş aynı zamanda da korumuştur. Bu ikilikler daha önce özellikle modern sonrası dönemin, post yapısal ve post modernist akımların, modernizmin sözüm ona akılcılığının getirdiği katı sınırları eleştiriye açmak için sorunsallaştırılmıştır. Bu dönemlerin içine doğan feminist, kuir, insansonrası vb. eleştirel epistemolojiler de mimarlıkta ikilikleri gündeme getiren çeşitli pratiklerin, yeniden üretimlerin, teori ile pratik arasındaki ilişkinin yeniden keşfedilmesini sağlamıştır.

Agrest (1988), bir şeyin dışlanması için iki parçanın gerekli olduğunu; içeride olarak kabul gören şeyin aslında tanımlanmış bir mevcudiyet ve dışarıda kalan bir şeyin ikili inşasının bir sonucu olduğunu ifade eder. Özellikle Rönesans'ta geliştirilen metin gövdeleri ve kuralların (ki bunlar klasik dönemin okuması olarak da ele alınır) bugünkü Batı mimarlığının temellerini kuran “*mimarlık sistemleri*” olduğuna dikkat çeker. Agrest'in ürettiği “mimarlık sistemi” söyleminin Vitruvius'tan bu yana temellerini oluşturan şey ise “*logocentrism (söz merkezcilik)*” ve “*antropomorfizm (insan biçimcilik, insanî niteliklerin başka bir varlığa atfedilmesi)*” dir ve hatta bunlar

Rönesans'ta ve Modern harekette okunup tekrar yazılan şeyler olmuştur (Agrest, 1988). Burada hatırlanması gereken asıl nokta, bu sistemin yalnızca içerdiği şeylerle değil, aynı zamanda dışladığı şeylerle de tanımlanıyor olmasıdır. Dahil etme ve hariç tutma, aynı yapının parçalarıdır (Agrest, 1988). Kuir eleştiriler ikili zıtlıklara dayanan ve toplumdaki gerçekliği kuran normlarla dayatılan baskı kurucu – hâkim rejimin kodları dışında üretim yapma ya da varolabilme durumlarını sorgular. Bu arayış var olan düzenin kodlarını bozarak ve de spekülâtif gerçeklikler üreterek kısmi, konumlu bakışlarla pratik edilir. Rendell (2011), Feminist metodolojiler ile tasarıma yönelik çeşitli yaklaşımlar arasındaki ilişkileri ve bunların yapıli çevreyle olan anlayışımız ve ilişkimiz üzerindeki etkilerini ele aldığı kitabında, 2000'li yıllardan beri sadece 10 yıl içerisinde bile feminizm ve mimarlık ara kesitindeki çalışmaların önemli ölçüde geliştiğini iddia eder. Mimarlıkta feminist kuram, mimarlıkta kuramın ne olduğu yönündeki mevcut algıyı kırmıştır aynı zamanda da tasarım metodolojilerinin eleştirisi için yeni olanaklar sunmuştur. Rendell (2011), kuram ve pratik arasındaki diyaloga dikkat çekerek feminist kuram ile beraber ele alınan mimarlık çalışmaları ile mimarlıkta sadece sonuç ürün yerine sürecin kendisine yönelik vurgunun da geliştiğinin altını çizer. Feminist teoriye dayandırarak mimarlıkta yaptığı çalışmalarında, “kuram” kavramını kullanırken, bilimdeki tümdengelim ya da tümevarım gibi geleneksel modlara değil, eleştirel teoriye atıfta bulunur. Eleştirel teori bilginin nesnelliğine göre değil, yansıtıcı modlarına göre şekil alır.

Rendell (2011) mimarlıktaki feminist çalışmaların, profesyonel ya da disiplinler sınırları da test etmesini önemsemiştir. Dans, film, sanat ve yazı gibi diğer mekânsal pratik biçimleri aracılığıyla faaliyet gösterenlerle iş birliği yapmanın, mimarlığa yeni feminist stratejiler ve taktikler sağladığını, estetik ve mekânsal süreçlerde, izleyici, kullanıcı ve eleştirmenin rolünün öznelliğın inşasında giderek çok daha kritik bir değeri kazandığını iddia eder. Feminist çalışmalarında “mekânsal pratik” kavramını, kuramın yalnızca uygulamayı destekleyici bir araç olarak görüldüğü kodu kırmak ve kuram ile uygulama arasındaki gerilimdeki mekânsal potansiyelleri tartışmaya açmak için üretir. Bu kapsamda eleştirel düşünce ile temellenen ve *sanat/ mimarlık, kuram /pratik, beden /mekan* diyalogundaki potansiyelleri sorgulayan ve bu aralıktaki mimarlıkları yeniden üreten “*eleştirel mekansal pratik*” nosyonunu ortaya koyar (Rendell, 2006). Eleştirel mekansal pratik; mimarlığı, inşa etmeye ve kuramı da o inşayı destekleyen metni hazırlama rolüne indirgeyici, normatif bakışı alt üst eder. Kişilerin mekanları

yaşayarak, deneyimleyerek, işgal ederek ya da tüketerek, çizerek eleştirilebilen ve böylece kuram ve pratiğin arasındaki sınırın potansiyelini yoklayan disiplinlerarası bir konum vaad eder (Rendell, 2006). Böylelikle konvansiyonal mimari tasarımı disiplinlerarası bir konumlanma ile ayrıcalıklı yerinden eden “eleştirel mekânsal pratik”ler, geleneksel yapma biçimlerine ya da tasarımı görme – okuma biçimlerine alternatif yöntemler önerir.

Rendell’ın disiplinlerarası olarak ele aldığı eleştirilerin benzerini Agrest (1974) mimarlığı yapılı çevreyi kuran, dönüştüren birçok yapılı sistemden biri olarak ele alarak ve onu bu diğer kültürel sistem ve yapılanmalarla beraber okuyarak üretir. Mimarlığın baskın bir otorite olarak merkezde tutulduğu ve kültürel üretimlerle hiyerarşik bir mesafelenme kurduğu ilişkisini eleştirir. Klasik, Rönesans ve Modern Dönem’deki geleneksel mimarlık kuramında olduğu gibi yalnızca mimarlık içinden eleştiri üretme refleksini problemli bulur. Rönesans’tan Modernizm’e kadar tasarım fikrinin oluşumunu ve değişimini eleştiriye açtığı metninde tasarımın konfigürasyon mantığının ve mimari gramerin kendi kuralları çerçevesindeki yaratımının bile tarihsel, teknolojik, sosyolojik değişimlerle şekillendiğine dikkat çeker (Agrest, 1974). Mimariyi sosyal ve kültürel bağlamla ilişkilendirme ihtiyacı kuramcılar tarafından her ne kadar vurgulansa da mimarlığın kültür sorunsalını kendi ilgi alanına tam anlamıyla dahil etmekte başarısız olduğunu, lakin bunun yüzleşilmesi gereken bir sorun olduğunu ve mimarlığın saf ve yekpare bir disiplin olarak ele almayı bırakarak eleştirilmesi ve farklı ilişkiselliklerle yeniden düşünülmesi gerektiğini hatırlatır (Agrest, 1974).

Eğer tasarım (*design*), tarihsel olarak belirlenmiş, yapıta damgasını vuran bireysel bir öznenin ürünüyse; tasarım olmayan (*non-design*) ideolojiyi üreten toplumsal bir öznenin ürünüdür. Tasarım olmayan kendini genel olarak dışlanan veya bastırılan hezeyanlarda (*delirious*), karnavalesklerde (*carnavalesque*), düşselerde (*oneiric*) kendini gösterir (Agrest, 1974, s.49).

Çeviri Feyza Çınar

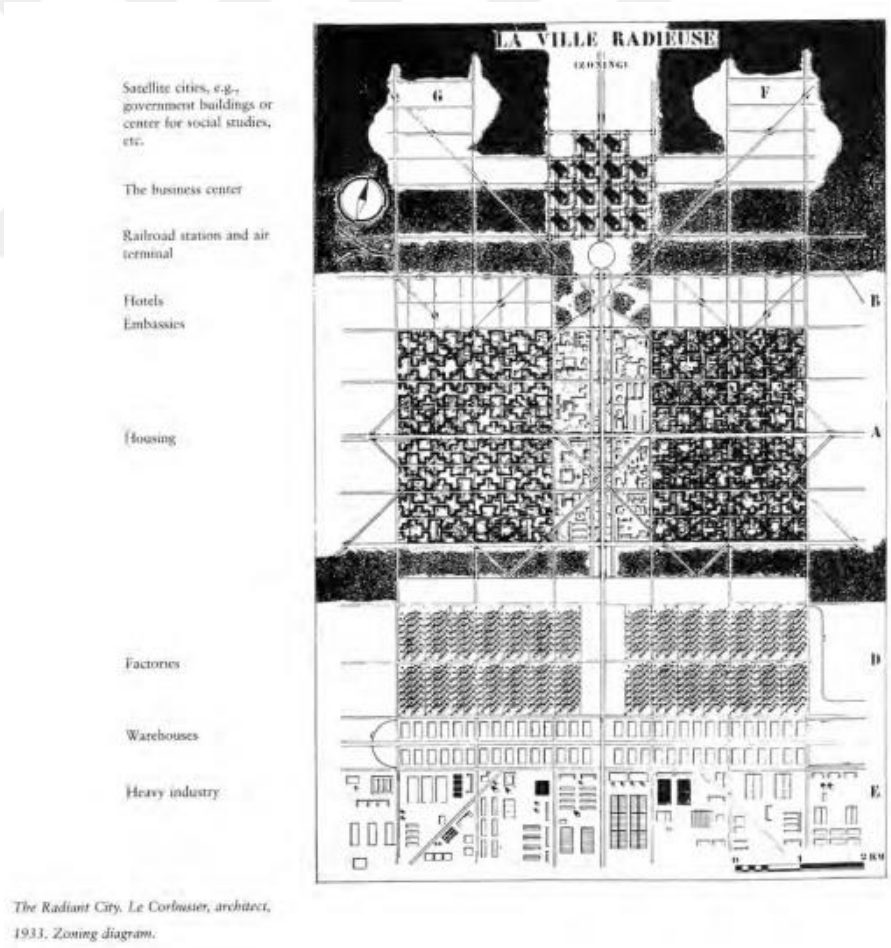
Diana Agrest tasarım ve tasarım olmayan olarak mimarlıkta var olan bir ikiliği görünür kılar ve ikisi arasındaki zıtlığı sorunsallaştırarak tasarım ve kültür arasındaki ilişkiyi ifade etmenin alternatif yollarına işaret eder. Tasarımın (mimari ya da kentsel) ister örtük ister açık olsun, toplumsal olarak onaylanmış bir dizi kural ve normla işleyen ve dolayısıyla bir kurumsallıkla beraber, toplumsal bir uygulama olarak ele alınması, mimarlığın icrasını, nasıl okunacağını ve nasıl yazılacağını dikta eden normatif bir

görüştür. Mimarlığın normatif olarak ele alındığı bu kurumsal karakterinin kayıt altına alındığı metinler teorinin performansını da garanti altına alır (Agrest, 1974). Tasarım olmayan konusunda ise normatif yazılı bir söylemin olmayışı onun bir kurum olarak tanımlanmasını engeller ve anlamın özgür, son derece belirsiz bir şekilde kaydedilmesini mümkün kılar (Agrest, 1974).

Agrest ve Rendell'in eleştirilerinin ortaklaştığı nokta mimarlığı inşa eden köklü ikili değerlerden, mimarlık / mimarlık dışı ikiliğidir. Burada mimarlık dışı olarak ele alınan karşıtlık çeşitli dönemlerde çeşitli disiplinlerle doldurulur (sanat, geometri vb). Bu noktada feminist kuram ya da kuir kuram için mesele haline gelen nokta ise mimarlığın bir iç ve dış sınırlılığında karşısına ya da etrafına toplanan disiplinden öncül olarak gelmesidir. Agrest mimarlıkta feminist kuram öncesinden bir dizi örnekle mimarlığın bir diğer disiplinle arasında gelişen ilişkide, kendi ayrıcalığını ve üstünlüğünü koruyarak daha önce ortaya koyduğu sözüm ona "disiplinerarası" örnekleri de bu mercekte problemleştirir. Modernizm'in öncü mimarlarından Le Corbusier, mimarlık ile diğer sistemler arasındaki temel ilişkide örneklemeye hizmet edebilir (Agrest, 1974). Le Corbusier tasarımlarında, mimari sistemler ile teknoloji, turizm, spor ve geometri gibi diğer sistemler arasında diyalog halindedir (Şekil 4.1.1). Le Corbusier'in çalışmaları, bir anlamlandırma sistemi olarak geometri ile varlık arasında bir "ızgara" olarak ortaya çıkan "düzen" ortak unsuru aracılığıyla ilişki kurar (Agrest, 1974). Geometri disiplinine ait değerler içeren "geometrik ızgara" ile Le Corbusier'in kendisine atfettiği değerler kümesiyle "kent ızgarası" arasında bir eşdeğerlik sistemi görülür. Mevcut kentin, düzensizliğin, kaosun, hastalığın ve mantıksızlığın eşdeğeri olarak görülmesi; öte yandan ızgara- geometrik düzen ise düzen, sağlık, güzellik, akıl, modernlik ve ilerlemeyle eşdeğer görülmesi, Le Corbusier'in ona atfettiği "mimarlık sistemi" değerleridir. Agrest (1974) bu noktada, sistemin bir başlangıç açılımı varken, kapanışının metaforik bir eşdeğerlik aracılığıyla üretildiği, temsil araçlarının mimari bir yeniden kodlama geliştirmek için ideolojik filtreler olarak empoze edildiği görüşündedir. Burada mimarlık ile başka bir disiplin olan geometri arasındaki ilişkilendirilimde, geometrinin sadece bir metafora indirgenmesi ve dolayısıyla aslında kendi değerlerinin dışlandığı açıktır. Bu ikamede anlamlar bir sistem (geometri) tarafından sınırlanır ve süzülür; bu sistem mimariye özgü olmasa da yeniden kodlanmasıyla kentsel tasarıma özgü hale gelir (Agrest, 1974). Bu ilişkilendirilimde mimarlığın ayrıcalıklı konumunu sağlayan şey, geometrinin resmi-kültürel düzeyde

sembolik ve fiziksel konfigürasyonun çeviri ve yeniden kodlamaya izin veren bir araç haline geldiği spesifik uygulama düzeyinde, ikili bir "oyuna" katılabilmektedir (Agrest, 1974). Feminist ve kuir eleştiriler disiplinlerarası ilişkilenimi sorgulamak için mimarlığın diğer disiplinlerden ayrı tutulan konumunu yerinden ederek, bu ikilemi kırmaya çalışarak sorularını sorar.

İkilikleri bir problemleştirme alanı olarak merkezine alan feminist ve kuir kuramların, dijital teknolojilere, mecralara, değerlerine yönelik ürettiği söylem ve ilkeleri daha önceki bölümlerde tartışmıştım. Neyin mimarlığa dahil olup neyin mimarlık dışı olduğuna karar veren geleneksel bakışa eleştirel mekânsal pratik ve de interdisipliner konumlanma nosyonu ile aranan yanıtlardan hareketle DBB ve kuir, feminist, insan sonrası çalışmaların dijital değerlerle alakalı üretimlerini, mimarlık kuramının "içi"ne dahil ederek tartışmayı genişletmeye çalışacağım.

Şekil 4.1.1: Le Corbusier'in bir sistem olarak mimarlık ile geometriyi ilişkilendirerek yaptığı mimari üretimlerden The Radiant City'e ait diyagram (Agrest, 1974).

Siborgu; ataerkiyi, verili kabul edilen normları reddetmek için bir anlatım aracı olarak kullanan Haraway'ı hatırlayalım. *İnsan-makine* ikiliğinin arasındaki ilişkiyi tartışmaya açarken, geliştirdiği siborg modeliyle bu ikili arasındaki muğlak durumları görünür kılmaya çalışmıştı. Bu muğlak ilişkide insan ve makine arasında kimin yapan ya da yapılan olduğunun belirsizleşmesi, aradaki hiyerarşiyi de bozuyordu. Bozulan bu hiyerarşi ile, makinanın canlandırılacak, kendisine tapılacak bir tahakküm alanı olmadığını, ironiyi baştan benimsediğini ve de makine denilen şeyin de insan özneler olarak bizlerden ayrılmadığını ve her birimizin melezeleştiğini düşündürmüştü. Dijital teknolojilerin onlara dayanak olan maddi gerçekliklerden ayırt edilemediğine dikkat çeken XF'in politikalarını da tekrar hatırlarsak, *sanal-gerçek* ikilemi halinde sunulan bu yeni patriyarkal düzende, bu ikilem arasındaki hiyerarşinin de üzerine düşünülmesi gereken bir durumdur. XF bu verili ikiliği, aralarındaki hiyerarşiyi reddederek, her iki durumun da zayıf ve güçlü yönlerini ortaya dökerek, gerçekliğe etkili müdahaleler yapabilmeye bozuyordu. Mimarlık bağlamına tekrar dönersek, *sanal/gerçek* ile *yapan/yapılan* arasındaki ikilikleri yeniden düşünmenin ne gibi bir karşılık bulacağı önemli olabilir. Her ne kadar dijital teknolojiler sınırsız veriyi *depoayabilme*, *kopyalayabilme*, *üretebilme* gibi insan üstü bir güç atfedilip ürettiği bilginin niteliğine karşı şüpheleri azaltan bir değerle ele alınsa da üretilen, depolanan ve dağıtılan veride de yazılan kodda da kullanılan yazılımda da insan iradesi vardır. Bu durum dijitalite ait baskın olan varlık değerlerinin (*sonsuz hafıza (mükemmel)*, *optimize etme eğilimi*, *sonsuz depolanabilme*, *çoğaltılabilme*, *sonsuz kopyalanabilme*, *her yerde olma (ubiquitous)*, *hızlı olması*) ve kültürel değerlerin (*en doğru sonucu göstermesi*, *kusursuz olması*, *gerçek olması*, *nesnel olması*, *kesin sonuç vermesi*) dominasyonunun insan iradesi ya da yeniden keşfedilmiş makine iradesiyle, bozulabilmesiyle mimarlıkta yaratıcı pratikler elde etmeye olanak tanıyabilir. Dijitalite ait bu baskın değerleri ve bunların örtük bıraktığı değerleri, DBB, insansonrası, kuir ve feminist eleştirilerde problemleştirilen, *sanal/gerçek*, *yapan/yapılan* gibi ikiliklerle mimarlık bağlamında tekrar düşünmek üzere yeniden üretiyorum. Bu yeniden üretimi bir sonraki bölümde tartışacağım örneklerle mimarlık kuram tartışmasında kullanacağım.

4.2. Nesnellik İddiasından Vazgeçebilmek

Feminist nesnellik, aşkınlıkla ve özne-nesne ayrımıyla ilgili değil, sınırlı konum ve konumlu bilgiyle ilgili bir şeydir. Bu yolla, neyi nasıl görmeyi öğrendiğimizin hesabını verebilecek hale geliriz (Haraway, s.103).

Argüman geliştirme, teorileri test etme, bilgi iddiasında bulunma, başkalarının bilgi iddialarını eleştirel bir kanaldan değerlendirme becerisi; neyin bilgi sayıldığı ve herhangi bir şeyi nasıl bilebileceğimiz hakkında varsayımlarda bulunmayı gerektirir. Bilginin topluluklar içinde nasıl yer edindiği, nasıl dolaşıma sokulduğu, insanların ve hatta “şey”lerin deneyimlerini nasıl şekillendirdiği mimarlık üzerinde biçimlenmiş olan epistemolojilerin birer parçasıdır. Bilimdeki erkek merkezli varsayım ve iddialar yıllarca varlığını sürdürmüş lakin bilgi alanlarındaki geleneksel tutum uzun süre araştırmacılar tarafından sorgulanmamıştır (Harding, 1987). Feminist bilim insanları bu tür kısmi ve çarpık açıklamaların kökenine inmeye çalışırken, dahil oldukları disiplinlerin de hali hazırdaki araştırma yöntemlerini eleştirmeye başlamışlardır. Bilimsel araştırmalarda yalnızca bir yöntem yelpazesinin önerilmesi, kadın, kuir ya da herhangi bir dışlanan kimliğin doğasının, yaşamının ya da toplumsal cinsiyet etkinliklerinin ve bağlılıklarının davranış ve inançları nasıl etkilediğini anlamayı imkansızlaştırır. Bu yüzden feminist epistemolojiler açısından bilgi ve onun nasıl bilindiğine yönelik sorular, bilenin kendi konumunu yeniden sorunsallaştırmayı önerir. Bu noktada Sandra Harding (1987) kimin bilebileceği ve neyin bilinebileceğinin yeniden tanımanmasının gerekliliğinin altını çizmiştir.

Eğer bilimsel yöntem, savunucularının iddia ettiği gibi, araştırma sonuçlarındaki toplumsal önyargıları ortadan kaldırmanın bu kadar güçlü bir yoluysa, nasıl oluyor da bu kadar çok cinsiyetçi ve erkek merkezli ön yargıyı (bias) farkedilmeden bırakıyor? Ayrıca kadınların bilen olduğu fikri bir çelişki midir? Buradaki mesele tek tek kadın fizikçilerin, kimyagerlerin, astronomların ya da mühendislerin varlıklarıyla ilgili değildir. (...) Buradaki asıl mesele biginin deneyime dayandırılmasının gerekliliğidir. Ancak erkek egemenliği hem kadınların deneyimlerinin erkeklerden farklı olacağını ve dolayısıyla da bilimsel problemlerin üretilmesi için verimli zeminler veya bilimsel hipotezlerin test edileceği kanıtlar olarak görülmeceğini de garantilemiştir (Harding, 1987, s.26). Çeviri: Feyza Çınar

Keller, bilimin doğasının erkekliğin doğasını yansıttığını öne sürer; ona göre bilimsel yöntem, bilim insanının araştırma nesnelerinden ayrılmasını ve onlara hakimiyet kurmasını gerektirir (Franck, 1989). Duygu ve öznellik; akıl ve nesnellikten ayrılır; ilkinde bilimsel çabalarda çok az güven verilir. Keller, bu 'statik nesnelliğe' alternatif olarak 'dinamik nesnelliği' tanımlar (Franck, 1989).

Geleneksel bilgi anlayışları statik bir nesnellik iddiasıyla bir temele, koşullanmaya, erkek egemen deneyime bağımlıyken, post modern epistemolojilerin bilgi anlayışı anti temeldir. Yani bir temsilin (teorik bakış açısının ya da söylemin) diğerine göre

öncelikli olması gerektiğine karar vermek için bilgi iddialarımızı yargılayacak hiçbir temel ya da “doğru” olan kapsayıcı, evrensel bir sistemin olmadığını iddia eder (Couper, 2019). 1960’ların Fransız teorisyen ve filozofları Derrida, Foucault, Bouldrillard Lyotord bilgiyi, güç ve ilişkisellik kavramlarıyla olan yakınlığı üzerinden açıklamışlar ve bilginin sosyal anlayışını daha ileri taşımışlardır. Bilginin toplumun ilişkilerine, temsillerine ve pratiklerine gömülü olduğu iddiasıyla toplumsallığını vurgulayan post modern ve post yapısal kuramların içine doğan feminist ve kuir kuramlar, bilginin konumdan kaynaklı kısmi bir perspektife sahip olduğu görüşündedir (Haraway, 1986). Nerede durduğumuz, nereden baktığımız; neyi gördüğümüzü ve onu nasıl anlatıya döktüğümüzü etkiler. Bilebilmenin sınırlı olduğunu, geleneksel bilgi anlayışında iddia edildiğinin aksine bilginin “nesnel” ya da “tarafsız” olamayacağı görüşüyle bilginin üretiminde kullanılan yöntemleri yeniden üretir. Evrensel olarak uygulanabilir bilgiler yerine sınırlı, parçalı yani konuma sahip bilgilerin hesabı verilebilecek bir durum yarattığından bilginin öznelliği üzerinden tartışmalarını kurarlar.

Öznelğin topoğrafyası çok boyutludur; haliyle görmeminki de. Hangi surette gelirse gelsin bilen benlik kısmidir, hiçbir zaman bitmiş, tamamlanmış, öylece mevcut ve kökensel değildir, parçaları her daim kusurlu bir şekilde tutturulmuştur ve tam da bu yüzden başkasıyla bir araya gelebilir, o başkası olduğunu iddia etmeden onunla beraber görebilir. Nesnelliğin vaadi buradadır işte: Bilimsel bilgi öznesi konumu, kimlik konumu değil, nesnellik, yani kısmi bağlantı konumudur. Toplumsal cinsiyet, ırk, ulus ya da sınıf tarafından yapılanan ayrıcalıklı (ezilmiş) konumların hepsinde birden yahut birinde tamamen "olmak" mümkün değildir, ki eleştirel konumlara dair kısa bir listedir bu (Haraway, 1988: 2016, s.107).

Feminist epistemolojilerin merkezinde yer alan öznel konum, mimarlık pratiklerinde ve kuramında farklı arayışlara vesile olmuştur. Örneğin Bloomer'a göre, farklı yazı tarzları, mimariyi samimi ve kişisel; nesnel olmaktan çok öznel olan ve salt görsel uyarımdan ziyade duyuşsal bir yolla anlamının farklı biçimlerini ifade eder (Rendell, 2000). Bloomer’ın edilgen çatı ve nesnel betimleme yoluyla maskelenen dilin tarafsızlığı üzerine getirdiği eleştirileri, onun metinlerinde yaratıcı anlatıların keşfedildiği metaforik bir alana bürünür. Metinsel stratejileri; mimari çizimleri ve mekanları yorumlamak için kullanır, aynı zamanda mimari tasarım ile tarih ve teori arasında bağlantı kurulmasına olanak tanıyarak yeni mekan ve yaratıcılık kavramları yaratmaya çalışır (Rendell, 2000). Bu tür çalışmalar, hem yazılı metinlerde hem de mimari çizimlerde mimarinin ve dişillikğin kültürel tanımlarını dikkate alarak karmaşık

mimari temsil konusuna odaklanır (Rendell, 2000). Bloomer, dildeki mantıksal ve rasyonel yapıların dünyayı açıklamakta yetersiz kaldığını ortaya koymak için, yazılı metinlerdeki irrasyonel ve yıkıcı unsurları “kadınsı” bularak devreye sokar (Bloomer, 1993). Temiz bir kontrol ve hassasiyet eylemi olduğu varsayılan bir binanın yaratılması ile doğum karmaşası arasında paralellikler kuran Bloomer, yaratıcılığın cinsiyetini sorgular (Bloomer, 1993). Kirli çizimleri ve kadın anatomisinin bazı kısımlarını (göğüsler, süt, sıvılar, kan, yumurtadan çıkma, memeler) mimariye dahil ederek, mimari çizim sürecinin kısırlığına dair bir eleştiri üretir.

Eğer bilimsel yöntem nesnel değilse, neden diğer yazma ve analiz biçimleri bilimsel söylemin içine girmesin? Metinsellik nedir ve “öteki”yi nasıl konumlandırır? Söz ile imgenin, doğa ile kültürün, mekân ile zamanın ikili karşıtlıkları nasıl anlam taşıyor ve bu karşıtlıklara karşı hangi iktidar yapılarını yalanlıyor? Mimari ve edebi metinler veya külliyatlar nasıl ötekiliğin araçları veya kültürel değişimin itici güçleri haline gelebilir? (Bloomer,1993). Çeviri: Feyza Çınar

Jonathan Hil’in (2014) “*Architecture: the subject is matter*” adlı kitabı için Rendell’in sanatçı Pamela Wells ile yazdığı “*The Place of Prepositions*” metni ve de çalışması, Michel Serres’in edatların “*meleksi*” olduğu yönündeki önerisiyle bağlantılı olarak “*melek*” temasını araştırır. Rendell ve Wells iki yer arasında olarak tarifledikleri konumlarıyla dilin verili olan yazma ve okuma kodlarını kullanarak yeni taktikler üretir. Çalışmanın metnini yapılandırmak için 9 tane edat kullanan yazarlar, edatların etrafındaki her şeyi dönüştürdüğüne ve bir sanat nesnesinin de benzer dönüştürücü özelliklere sahip olabileceğini ileri sürerler (Rendell & Wells, 2014). Metinde metni kuran öznelere (Rendell ve Wells) “*arada*” konuşur. Bu *arada* olarak üretilen alan; kelimeler ve şeyler, fikirler ve maddilikler, yapanlar ve kullananlar, Wells ve Rendell arasındaki konuma işaret eder (Rendell & Wells, 2014). Yazarlar bu çalışmada yapmayı hedefledikleri şeyi, teorinin uygulamayla arasındaki ilişkinin müzakere edilebilmesinin gerekliliği olarak anlatır. Bu çalışmanın yazılması ve okunması iki yer arasındaki sürekli bir hareketi gerektirir: teori ve pratik (Rendell & Wells, 2014).

Mimarlık epistemolojisinde nesnelliğin sorgulandığı bir diğer konu ise mimarlıkta feminist kuramla beraber mimari temsil konusunu da tartışmaya açan haritalama pratikleridir. Haritalama, haritalamayı yapan kişinin nereye bakıyorsa baktığı yerden bilgisini ve bu bilginin hesabını veren, kişisel bilgiyi ortaya çıkaran, yere dair çoklu bilgiyi yeniden üreten performatif bir eylem olarak kullanılır. Aslhan Şenel (2019) eril mimarlık düşüncesini ve eğitimi sorgulatan olanaklar sunabilen, yere dair disiplinlerarası, kolektif, bedenli, yapanın kendisini yansıttığı bir bilgi üretme ve

yerden bu yolla öğrenme biçimleri sunan haritalamayı bir performans olarak tanımlar. Böylelikle hem yaparken hem de okurken yer ile kurulan ilişkinin değişkenliğine dikkat çeker. Konumlu- bedenli olarak üretildiği için, haritalamayı yapan her bir kişinin diğer öznel ve yerlerle ilgili kuracağı ilişki farklı olduğundan da her haritalama eylemi yerin yeniden üretimi olarak çalışır. Haritalamalar bir dizi ikilik üzerine inşa edilmiş mekan tanımlarını da alt üst eden, ikiliklere sığmayan ve sabit olmayan mekânsal “şey”lerin de keşfedilmesini sağlar. Bu keşif mimarlıktaki geleneksel kalan statik temsillerin (renderların diyebiliriz) tekdüzeliğini sorgular (Şekil 4.2.1).

Şekil 4.2.1: Aslihan Şenel tarafından İTÜ’de yürütülen mimari tasarım stüdyolarında öğrencilerin yaptığı bazı haritalamalar (Şenel, 2019).

Mimarlıkta nesnellik algısının sorgulandığı alternatif işlerin yanında, nesnellik iddiasının ısrarcı bir şekilde mimari üretimleri domine ettiği bir mesele olarak renderlar da bu başlık altında tartışılabilir. Lucia Allais (2020), mimari renderın, inşa edilmiş deneyim ile alınan deneyim arasında ve daha spesifik olarak farklı veya ayrık deneyim birimlerinin edinilmesi ile deneyimin duyulur bir bütünlük olarak sunulması arasında örülmüş olduğunu ileri sürer. Mimarlığın ilk temsillerinden bu yana teknolojiyle birlikte sürekli güncellenen renderlarda dijital teknolojilerinin etkisiyle “gerçekçi” olmaya ya da nesnel ve tarafsızlığı karşı tarafı ikna etme hırısı, bu bölümün “nesnellik iddiasından vazgeçebilmek” başlığına takılır. Özellikle yarışma piyasasında, inşa edilecek projenin “gerçek” görüntüsünün nasıl olacağına yönelik bir takım dijital manipülasyonla donmuş bir imge sunan bu görseller, satın alınabilen ve

düşüncenin ya da yaşantının atmosferik herhangi bir ögesini bulundurmayan içeriği de “yer” ve “öteki” ile ilgili birçok bilgiyi örtük bırakabilir ya da manipüle edebilir. Eskiden çizime yüklenen epistemolojik sorumluluğun bugün dijital temsillerde nasıl vücut bulduğu sorgulaması için renderlar başlı başına bir mesele haline gelebilir. Kullanılan bu ifade tekniklerinde bir diğer tartışmaya değer unsur da projekte edilen gündelik hayatın ipuçlarını veren aktörlerle ilgili olabilir. Kullanılan bir temsildeki insan png’sine başka projelerde rastlamak, ya da bölgenin ekosistemine, müştereklerine dair kullandığı tekniklerin çeşitliliği, kurabileceği güç dengeleri, okuyucunun zihninde yaratabileceği manüpilasyonları dijitalde ait bazı değerlerin mimarlıkta kalıplaşmış jestlerin altını oymak adına potansiyel vadedebilir.

4.3. Yabancılaşma Politikası Üretebilmek

Başlangıçta belki de tek bir *yol* vardır, tarihsel olarak kadına atfedilen yol: *taklitçilik (mimicry) yolu*. Bu nedenle mimesisle oynamak bir kadın için, sömürüldüğü yeri, söylem yoluyla kendisinin basitçe ona indirgenmesine izin vermeden geri kazanmaya çalışmaktır (Irigaray & Whitford,1991). Çeviri: Feyza Çınar

Yabancılaşma politikası, insan sorası yeni bilgiyi üretmek, evrenselliği, dünya algısını yeniden ele almak, eleştirmek gibi amaçlarda yabancı olmayı kucaklayan yeni bir evrensellik kurmayı hedefleyen *XF*’e ismini veren “*xeno*” kelimesinden gelir. Yabancılaşmak kelime kökenine bakıldığında bir şeye, bir duruma, bir yere yabancı olma anlamı taşır. Yabancılaşmanın bir politika olarak benimsenmesi ise kendisini aslında farklı feminizmlerde ve kuir pratiklerde gösteren ve farklı tabirlerle pratiğe ya da söyleme dökülen tutum olarak ele alınabilir. Örneğin Irigaray’ın ortaya attığı *taklitçilik teorisi*¹¹ ya da Bloomer’ın dili manipüle etmesi ve yazma eylemini *dokumaya* dönüştürmesi, ya da haritalamalarda yapılan çizime yönelik *işlerliğin değiştirilmesi* örnek olarak ele alınabilir. Bu politikalar ya da taktikler varolana karşı eleştirel yaklaşımı benimser, varolanın *potansiyellerinden* yararlanır, onları dönüştürür, çeşitli düzeylerde çalışır.

¹¹ *Mimicry theory* bu araştırmada *taklitçilik* teorisi olarak Türkçeleştirilmiştir.

Irigaray, eğer kadınlar mevcut sembolik düzende konuşan öznelere değilse, o zaman kadınların kendilerini temsil etmesinin tek yolunun, bu durumun kabul edilmesi, yani nesneleştirilmiş konumlarının taklit edilmesi veya parodisinin yapılması olduğunu savunur (Rendell, 2022). Mimar Elizabeth Diller bu konuyu ele alan bir proje geliştirdi. Projede kadınların ev emekçisi rolüne yönelik feminist eleştirinin yaratıcılığa ilham vermek için nasıl kullanılabileceğini göstermeyi denedi. Origamiye benzer bir dizi katlama hareketinin gerçekleştirilmesiyle bir dizi gömleğin tamamen işe yaramaz formlara ütülendiği karmaşık bir koreografi üretti (Rendell, 2000). Bu, ev işinin hassasiyetinin bir parodisi ve eleştirel bir mimari uygulama olarak becerilerin yeni bir işlev için yeniden işlenmesi olarak okunabilir (Şekil 4.3.1).

Elektrikli ütünün ortaya çıkışıyla birlikte, ütüleme işi giderek hem estetik hem de ekonomik açıdan minimumlar tarafından yönetilmeye başlandı. Gömleği minimum düz yüzeylerden minimum yer kaplayacak iki boyutlu, tekrarlayan bir üniteye yeniden şekillendirmek için minimum çaba kullanılır. (...) Bir erkek gömleğinin standartlaştırılmış ütüleme modeli, gömleği geleneksel olarak dik depolama sistemlerine uyumlu düz, dikdörtgen bir şekle dönüştürür; üretim sahasında, fabrikada preslenmiş gömlek istiflenir ve kübik hacimler halinde yüklenen dikdörtgen kartonlara paketlenir. (...) Gömlek, söylenmemiş bir toplumsal sözleşmeye uymak için her aşamada disipline edilir. Giyildiğinde ortogonal verimlilik mantığının kalıntısı gövde yüzeyine kaydedilir. Temiz, ütülü bir gömleğin paralel kırışıkları ve keskin, kare köşeleri, zarafetin aranan amblemleri haline gelir (Diller, 2000).

Çeviri: Feyza Çınar

Şekil 4.3.1: Mimar Elizabeth Diller’ın bir dizi gömleğin tamamen işe yaramaz formlara ütülenerek ürettiği iş (Diller, 2000).

Ev işi algısına yönelik bir parodi kuran ya da sözüm ona “*ev hanımı becerilerinin*” verili talimatlarını başka bir işleve dönüştürmek üzere, varolan halini manüpile ederek ya da taklit ederek ya da ondan *yabancılaşarak* kurnazca yararlanan bu çalışma, gömleğin katlanması ya da buruşturulmasına yönelik metaforlar kurmasını sağlar. Verimliliğin yan ürünü olan bir gömlek, arzusunun yeni nesnesi haline bürünür (Diller, 2000). Ütülemenin verimlilik eğilimiyle ona bahşedilmiş estetiğinden kurtulduğu bir senaryoyu canlandırmayı sağlar. Post endüstriyel çağın beden temsilini imgeleyen bir nesne olan gömleğe ve gömlek üzerindeki katlama rejimine karşı geliştirilen eleştirel bakış bu yüzden tam da bir yabancılaşma politikası olarak ele alınabilir.

Haraway (2016), hangi düşüncelerle neleri düşündüğümüz, hangi hikâyeleri anlatmak için hangi hikâyeleri anlattığımız, hangi hikâyelerin hangi dünyaları ürettiği, hangi dünyaların hangi hikâyeleri yarattığına dikkat çekerek aracın önemini vurgular. Yabancılaşmaya aracı olan “şey”lerin verili hallerini bilmek onlara yaratıcı bir eleştirel bir pratik geliştirmeyi sağlayabilir. Mimarlık bilgisini üretmede, temsil etmede ve yaymada kullanılan yazılımların, programların, dijital arayüzlerin her biri mimarlık bilgisinin üretilmesinde, yayılmasında, geliştirilmesinde ve tartışılmasında birer araçtır. Bu araştırmada bu aracı unsurların hepsinin ortak özelliğinin, birbirine göre farklı gerçeklikler çizmesi ve bazı bilgileri diğer bilgilerden önceleyerek göstermesidir. Dolayısıyla üretilen “şey”de (bu bir söylem olabilir, temsil olabilir, yapı olabilir) örtük bilgilerin kalma ihtimalidir.

Eleştirel mekânsal pratikler kapsamında üretilen haritalamalar ya da topoğrafya çalışmaları kontrol sahibi erkin bakışını bozmak için tek ve sabit bir temsil üreten çizimlerin işlerliğini değiştiren denemeler olarak, kâğıda, çizime, harita ya da topoğrafyanın bilgisine yabancılaşır. Haritalamalardaki temel moivasyon var olana karşı görsel bir benzerlik kurma ya da semboller üretmekten ziyade, var olan bir işleyişi başka bir işleyişe dönüştürmeyi kapsar. Örneğin çizimin yeniden bir işleyiş üretilip üretemeyeceği bir araştırmadır. Bu işleyiş değiştirmeye yönelik yeniden üretilen temsiller de mimarlık kapsamında yeni sorular üretmeye de teşvik eder. Aynı soruyu araştırma kapsamında disiplinlerarası bir konumlanma ile mercek altına tutulan dijital değerler için sormak anlamlı olabilir. Dijitale ait domie edici değerler ve bunların örtük bıraktığı değerlerin farkındalığıyla, mimarlıkta yer alan dijitale ait işleyişlere ya da mevcut kullanımlara alternatif bir kullanım ya da başka bir işleyiş üretilir mi?

4.4. Muğlaklık, Kusur, Hata, Kaza, Öngörülemezlik, Şans vb. Durumların Etkinleştirilmesi

“Hesaplamalı medyaya ait teknikler- tasarım gereği kesinlik, doğruluk, tutarlılık ve optimizasyonu, belirsizlik ve tesadüfe göre önceliklendiren teknikler- aynı deneysel işlevi devreye sokmak için nasıl uygulanabilir?” (Koreitem, 2019).

Çeviri: Feyza Çınar

Belirsizlik, muğlaklık, kaza, kusur, şans, hata, öngörülemezlik gibi durumlar daha önce modern sonrası dönem, post yapısal ve post modern dönemlerde de gündem bulmuş meseleler olarak modernizmin getirdiği katı sınırların kırılmasını sağlamıştır. Mimar Aldo van Eyck, Lina Bo Bardi, Bernard Tschumi, Robert Venturi, Charles Jencks ve Nathan Silver, Cedric Price, Lacaton & Vassal, “fırsat”, “arada”, “olay”, “çelişki”, “adhosizm”, “beklenti” ve “artık alan” gibi ilgili kavramlar ile ilgili araştırmaları, tez çalışması kapsamında kuir bir yöntemle dijitalle ait var olan baskın değerlerde etkinleştirilmesi hedeflenen kaza, hata, kusur, muğlaklık vb değerlerin, bu kuirleştirme pratiği öncesinde yer tartışıldığı- var olan- önemli örneklerdir.

Yeoryia Manolopoulou’nun (2013) kaleme aldığı Architectures of Chance kitabı Manolopoulou’nun “şans” kavramı altında topladığı birçok meselenin tez çalışmasının odağında altı oyulan hatalar, kusurlar, öngörülemezlikler ve muğlaklık değerlerinin mevcut mimarlık kuram tartışmasını dökebilmek adına önemli bir çalışmadır. Daha önce “fırsat”, “arada”, “olay”, “çelişki” gibi ara değerlere işaret eden kavramların modern sonrası dönem mimarlık kuramında yarattığı tartışmayı Manolopoulou, “şans” gibi bir diğer kuir potansiyel taşıyan kavram çerçevesinden yeniden eleştiriye açar.

“Mimarlık mesleği ısrarla şansa direniyor. İstatistiksel olasılık günümüzde yapılar, malzemeler ve enerji akışları için 'en uygun' çözümleri bulmak amacıyla pozitivist bir araç olarak kullanılırken, mimari tasarımda hesaplamanın kullanımı aynı eski şeyi yapmaya devam ediyor: optimal olanı aramak ve gerçek bir durum olan şans kontrol etmeye çalışmak” (Manolopoulou, 2013). Çeviri: Feyza Çınar

Bu kavramlar, yazar kontrolünü ve Modernizm’in işlevselci ilkelerini eleştirerek Manolopoulou’nun odağında şansa, bu araştırma odağında ise muğlaklığa, ön görülemezliğe, arada olmaya atıfta bulunur. Manolopoulou (2013), kitapta mimarların bu girişimlerini kabul eder ve aynı zamanda, mimari teori ve pratiğin merkezi bir ilgi alanı olarak şans daha radikal bir şekilde ele alarak mimarlığın program, biçim ve meslekle meşguliyetini yeniden tanımlamak için daha önce ortaya atılan söylemleri

daha da genişletmeyi hedefler. Manolopoulou (2013), şansın, mimari düşünce için geçerli bir kavram olarak statüsünü pekiştirirse, özellikle tasarım pratiğindeki açık sorgulamasıyla güçlenirse, yeni mimarlık tarihlerinin ne olacağı sorusunu ortaya koyar. Soru tez çalışması için de anlamlıdır. Birbirine yakın anlam ve durumları karşılayabilen ve kuirin kendi normlarıyla da ilişkilendiklerini gördüğümüz bu kavramların, dijital ve mimarlık ara kesitindeki yeni mimarlıklar için ne vaad edebileceği bu araştırmada önemsenen bir meseledir. Dolayısıyla dijital öncesi mimarlık pratiklerine ne vaad ettiği ya da mimarlıkta kendilerine nasıl bir yer bulabildikleri incelenmelidir.

Manolopoulou'nun şans kavramı süzgecinde odağına aldığı öngörülemezlikler, kazalar ve hatalar, dijital teknolojilerin çalışma mantığı ile dışlanan ya da optimize edilen bir konumda tartışılıyor olmasa bile, mimaride bir dizi yaratıcı şans olasılığını keşfetmek için kasıtlı olarak bir araya getirdiği mimari proje ve metinler üzerinden yaptığı inceleme ile literatürde önemli bir boşluğa yanıt vermeye çalışır. Mimarlıkla ilgili birçok mekansal disiplin, özellikle 1900'lerin başından beri şans hem konu hem de yöntem olarak kabul etmiştir. Felsefede ön görülemezlik(indeterminism) sistematik olarak zamana bağlı olarak tartışılırken, psikanalizde hatalar ve kazalar bilinçdışının açığa çıkarılması için anlamlı işaretler olarak görülür (Manolopoulou, 2013). Dada, Sürrealizm, soyut dışavurumculuk ve soyut ekspresyonizm, nedenselliği dengelemek ve temsilin sınırlarını genişletmek için farklı otomatizm ve asamblaj türleri kullandı. 1960'larda ve 1970'lerde serpilen durumsal ve performatif kentsel pratikler şu anda yeniden canlanıyor, katılımı ve aktivizmi memnuniyetle karşılıyor, bu nedenle, kamusal olayların dinamik gerçekleştirilmesinde planlanmış olanla öngörülemezliği karıştırıyor. 20. ve 21. yüzyılın sonlarında dans, tiyatro, müzik ve yazıdaki aleatorik süreçler, doğaçlama ve etkileşimi teşvik ederek şans bir araya getirirken, aynı zamanda bilim ve dijital teknolojilerdeki gelişmeler karmaşıklığı inceler ve davranış kalıplarını ve değişimi tahmin etmek için olasılığı kullanır. Bu bağlamda Manolopoulou (2013), bu disiplinlerin çoğuyla iletişim halinde olan mimarlığın, şans ciddi olarak düşünmekten kaçınmış olmasını hayal kırıklığı olarak görür.

Şans evreninin ne kadar farkında olursak, belirsizliği ortadan kaldırmayı, şans tahmin etmeyi ve 'tasarlamayı' o kadar çok isteriz. Dünya anlayışımızdaki tahmin edilemezlik düzeyi ne kadar yüksek olursa, o kadar çok kontrol bekleriz ve o kadar az özgürlük bekleriz. Bu bağlamda,

mimarlığın doğanın belirsizliklerine ilişkin gelişmiş bilgisi, çevreyi teknolojik araçlarla kontrol etme isteğine yönelik artan ve aşırı bir eğilimle birleşiyor (Manolopoulou, 2013, s.19).

Çeviri: Feyza Çınar

Tüm bunlara ek olarak kavramları kullanıldığı dönemden, koşullardan ve söylemlerden bağımsız olarak etimolojik kökenlerine bakmak da önemli olabilir. Muğlak kavramının etimolojik kökenine bakıldığında Arapça “*ğlk*” kökünden geldiği görülür. Bugün ki anlamı da Arapça’daki “*kapalı*”, “*kilitli*”, “*anlaşılmaz*”, “*hermetik*” kavramlarına dayanır. TDK (Url-8) ise muğlak kavramını “*anlaşılmaz*” olarak ifade eder. Bugün kavram kullanıldığı bağlama, koşula ve duruma göre de kendine çeşitli anlamsal karşılıklar bulur. Belirsizlik, karmaşa, bulanıklık, çokluk-çok anlamlılık, öngörülemezlik bunlardan bazıları sayılabilir. Bu kavramsal çoğalım, “*kuir*”in doğuşu ve gelişimiyle ulaştığı anlam çokluğuna benzerdir. Bu bölümde, daha önce *kuir* değerler olarak ele aldığım *muğlaklık*, *kusur*, *hata*, *kaza*, *şans*, *öngörülemezlik* kavramlarının etimolojik kökenlerine ve tarihsel olarak arkalarında biriktirdikleri olaylara, durumlara söylemleri de yeniden müzakereye açılır.

TU Delft’te 2019’da aynı isimle düzenlenen sempozyuma dayanarak hazırlanmış 15 denemenin derlemesi olan *Architecture As a Craft* kitabının editörü Michiel Riedijk, kitabın ön sözünde mimarlıktaki iş bölümü sürecini anlamak için bilgisayarın rolü hakkında çıkarımlarda bulunur. Riedijk (2010, s.18,19) mimarlığa ve sanata bilgisayarların sirayet ettiği ilk zamanlarda, dijitalleşmenin yarattığı “nesnel” ve algoritmik bir sürecin kusursuz bir hesaplama ile ulaştığı ürün-eser algısının bugün değiştiğini ileri sürer. Bilgisayarın da dahil olduğu dijital teknolojilerin, disiplinimize ilk nüfuz ettiği yıllarda yarattığı endişelerin aksine bugün, tasarlanan nesneyi tam olarak belgelememizi ve onu sonsuz doğrulukla tanımlamamızı sağladığından, bireysel ifade için sonsuz bir alan sağlar. Lakin Riedijk (2010, s.19) bunun sadece buz dağının görünen yüzü olduğunu, uygulamada büyük bir tekdüzeliğe ve çeşitlilik eksikliğine yol açtığını, aynı bilgisayar tekniklerini kullandıkları için farklı tasarımcıların çalışmalarının artık ayırt edilemediğini ve de bilgisayarın, tasarımcının kendi seçtiği pozisyondaki herhangi bir kesinlik ifadesini maskeleydiğini ifade ediyor. Bilgisayarda yaratılan gerçekliğin görünüşte olan mükemmel temsili, tasarımcının konumunu ve niyetlerini belirsizleştirir. Burada kullandığımız dijital aracın, temsiline içkin bir pratik olan disiplinimizde, ürettiğimiz, yaydığımız ve geliştirdiğimiz mimarlık bilgisi üzerinde yarattığı politik bir durum söz konusudur. Buna nazaran

Riedijk (2010, s.19) bilgisayar tarafından oluşturulan çizimlerin, el eskizleri ve el çizimlerinde bulunan seçim mekanizmasından yoksun olduğu fikrini savunur ve mimarlıktaki ana ve yan değerler arasında bir kaybın olduğunu düşünerek bilgisayar çiziminin, mimari fikirlerin bir notasyonu olarak anlamsız olup olmayacağını sorgular. Bu sorgulama tez çalışması kapsamında yapılan literatür taraması için anlamlı bir sorgulama olmakla beraber, bu araştırmanın ana hedefindeki sorgulamalardan bu noktada ayrışır. Bu araştırma disiplinimizde var olan araçlara eklenerek dijital içeriklerle üretilen temsillerin geleneksel anlamda değerlendirilen ortografik hafızaya sahip olan çizimden farkına ve aralarındaki muğlaklıkların ifşa edilmesine odaklanarak, bunların geldikleri disiplinlerden getirdiği kuramsal problemlerle beraber düşünülmesini, bu karmaşık değerleriyle beraber düşünülerek bu araçların mimarlıkta “yeni” ve “anlamlı” bir kuram tartışması açmayı hedefler.

Bir diğer yandan Architecture As a Craft kapsamında derlenen metinler arasında yer alan, Stefano Milani'nin (2010) erken dönem bilgisayar sanatçısı Manfred Mohr'un çalışmasına ilişkin düzenlediği makalesinde de tez çalışmaya ışık tutan destekleyici sorgulamalar ve analizler bulmak mümkün oldu. Günümüz mimari pratiklerinde bilgisayar sanatının anlamına daha fazla ışık tutmaya çalışan Milani (2010), bilgisayarın mimarın yaratıcı yollarla bazen poetik bazen kaotik olarak birbirine bağlamak zorunda olduğu sayısız verinin uyumlu bir şekilde sınıflandırmasına olanak sunduğundan, lakin bu yaratıcı yollarla şiirsel ya da kaotik olan veri sınıflandırma pratiğinin bilişimde uygulanan bilimsel metodların programlanmış yörüngelerindeki mantıksallığına yabancı olduğundan bahseder. Milani'nin bu çıkarımında bilişimin programlanmış yörüngeleri ve bilimsel metodlarına hatayı, kazayı, öngörülemezliği ve muğlaklığı dışlama eğilimi de dahil edilebilir. Yazının ana ekseninde bilgisayar zekasının etki alanının keşfi için onun potansiyelini kabul eden ilk sanatçılardan biri olan Manfred Mohr'un çalışmalarına odaklanan Milani (2010), Mohr'a göre çizimin estetik problemlerini çözmek için bilgisayar kullanımının, enstrümanın en önemli noktasını materyalist kullanımı yaptığından, çizimle yapılan araştırmada eski çizim tekniklerinin ve hayal gücünün makinaya entegre edilemeyeceğinin varsayılması gerektiğini lakin yine de bunun tam aksinin de mümkün olabileceğini ifade eder.

Mohr tarafından detaylandırılan aygıt içinde çizim, gerekliliğini ve evrenselliğini mimaride de yeniden keşfederek epistemolojik statüsünü ve estetik deneyimi yeniden kavrama olasılıklarını mümkün kılar. Ancak Manfred Mohr'un akılcı araştırmasının gösterdiği gibi, çizimin bu yeni kesinliği apriori olarak reçete edilemez, eleştirel olmayan bir şekilde bir alete veya bir tekniğe

devredilemez, daha ziyade yalnızca onun sağladığı özgürlük içinde bulunabilir. Norm aracılığıyla çizim, praxisinin iç yasallıklarını araştıran ve biçim alanı içindeki kaydını sürdüren bir yazı biçimi haline gelebilir (Milani, 2010). Çeviri: Feyza Çınar

Gaboury (2018), hesaplamalı medyaya ait olan, teknik değerleri önceleme tavrının, dijital teknoloji ürünü olan “şey”lerde kesinliğin, doğruluğun, tutarlılığın yüceltilirken, belirsizliğin, muğlaklığın ve kazanın optimizasyonunun hatayı minimize etme eğiliminin baskın olma durumunu eleştiriyordu. Hatayı, kusuru, ön görülemezliği ve muğlaklığı dışlayan bu yönelimin, nesnelerin en üretken biçimlerinin keşfini sınırlandırdığını, onların onaylanmış halleri dışında kullanılmasının önüne geçtiğini vurgulamıştı. Oysa “hata”nın teknolojinin ilerisine yönelik zorunlu üretim dürtüsünün dışında düşündürmeyi sağlayan bir potansiyeli vardır. Bu yüzden de dijital kültürümüzü kuran unsurların kültürel ve eleştirel rolünü anlayabilmek adına dijital teknolojide minimize edilen, dışlanan hatanın, kusurun, muğlaklığın üretiminin kuir bir pratik olarak ele alınmasını, kuirliğin ve hesaplama pratiğinin beraber düşünülmesi adına anlamlı bir yol olarak tartışmaya açar. Kuir teori burada çağdaş teknolojinin üretim ve gelişimini yönlendiren ileriteknolojiyi anlamaya yönelik bir lens sağlar (Gaboury, 2018). Dijital olanın reddedilmeyen doğruluğu, hatayı optimize etme eğilimi, bugün çoğunlukla dijital araçların, medyanın ve teknolojinin etkisinde bilgisini, söylemini, pratiğini üreten ve yayan mimarlığın da kuramsal bir problemi olduğu anlamına gelebilir. Tez bu noktada Gaboury’nin toplum ve kültür üzerinden farklı bir disiplin çerçevesinden sorduğu soruların benzerlerini mimarlık kuramı içerisinde yeniden sormayı dener. Çünkü ekranlar, dijital arayüzler, kullandığımız dijital araçların ve medyanın ve tüm bunların arkasında temel bir rolü olan yazılımın ve kodlama pratiğinin mimarlıktaki kültürel ve eleştirel rolünün ne anlama geldiği yönündeki merak, tezin söz üretebilmek istediği bir sorunsaldır. Bir teknolojiden öte bir kültür olarak ele alınan dijital gelişimlerin, doğal olanı imkansızlaştırması, gündelik yaşamı hızla değiştirmesi, şeylerin birbiriyle olan makro ve mikro düzeydeki ilişkilenimlerini farklılaştırması, bu farklılaşma üzerinden de güdülen politikaların karşı söylemlerin öznesini dönüştürmesi, dijitale ait değerleri kuir bir pozisyonda yeniden üretmek adına potansiyelli bir gerekçedir. Bu kapsamda geçilen yeni patriyarkal düzene yönelik üretilen karşı söylemler, kuir taktikler, feminist ilkelere yönelik yapılan norm dışı okuma ile dijitale ait değerleri üretirken, yeni patriyarkanın dışladığı bu yüzden de kuir teoriye takılan, hata, kusur, muğlaklık, kaza gibi dijitale ait örtük değerleri etkinleştirmenin, mimarlık kuramında yeniden düşündüreceği

değerlerinin keşfine odaklanılır. Bu odakta post-kuir bir alana işaret edilerek hata, kusur, muğlaklık, şans, öngörülemezlik gibi kavramlarla kuir arasında bir özdeşlik kurulur. Kuir burada yeni patriyarkal jestlerin, eğilimlerin, ezberlerin dışladığı kaza, kusur, hata, eksiklik, muğlaklık, şans gibi dijitale ait örtük durumların değer gördüğü bir alan olarak açılır. Kuir ile bu kavramlar arasında kurulan özdeşlikte, kavramların halihazırdaki etimolojisi, mimarlık kuramında daha önce konumlandıkları yerini de yeniden ele almak bu açılımda önemli olur. Var olana dair normlarından sıyrılmış alternatif bir okuma olarak yöntemleşen kuir ile, bu başlıkta özdeşleştirilerek etkinleştirilmesinin potansiyellerine dikkat çekilen hata, kaza, muğlaklık, kusur gibi kavramların var olan post yapısal/ post modern ve dolayısıyla mimarlık kuramlarında taradığı alan da tartışmaya açılmalıdır. Dijitale dair örtük oldukları bu yüzden de kuirle kurabilecekleri özdeşlik potansiyeliyle etkinleştirilmesi hayal edilen bu değerlerin karşılık bulabildiği güncel çalışmalara da yer verebilmek önemlidir.

4.5. Kuir Okuma: Dijitalin Kuirleştirilmiş Değerlerinin Mimarlık Bağlamında Yeniden Üretilmesi

Toplum ve kültür dijitalleşme ile tekrar tekrar inşa olurken, kullanılan ya da bir parçası olunan, failliğin belirsizleştiği durumlar ya da müellifliğe yönelik meseleler sorgulanır fakat dijitalin kendi bilgi alanında kartezyen bilgi/bilme sistemlerinden miras alarak dönüştürdüğü değerlerinin de en az bu meseleler kadar sorgulanması gereklidir. Oysa o değerlerde var olan eleştirilerin de yarattığı aşinalığın dışında, gündem bulamamış lakin söz konusu toplum, kültür ya da kimlik inşasında saklı da kalsa payı olan durumlar olabilir. Tez çalışması bu durum ve değerlerin ilgili bilimlere ya da çalışmalarda dahi yeterince tartışılmamış olup, zaten yavaş bir bilim¹² olan mimarlık kuramında gündem bulamadığı iddiasındadır. Bu yüzden dijital değerleri kuir bir ele alışla var olan toplum ve kültür tartışmalarından süzerek norm dışı bir okuma ile araştırmaya sunmaya çalıştım. Bu yeniden üretim ya da görünür kılma pratiğinde araştırmacı olarak kendi konumumu tekrar hatırlatmaka fayda vardır. Araştırma kapsamında araştırmacı olarak bizzat kendimin ve gözlemlediğim diğer insanların gündelik hayat pratiğinin bir parçası olarak dijital teknolojilerle kurduğu diyaloglar,

¹² Buradaki yavaşlıkla kastedilen, toplum ve kültür teknoloji ile değişirken mimarlığın zaman zaman bu değişimleri kendi bilgi alanının içeriğine uzun süreçler sonrasında almasıyla ilgilidir.

dijitalle olan bu ilişkilenimleri akademik boyutta tartışan kuramcılar ve kuir ve feminist çalışmalar zemininde geliştirilen eleştirel politikalar, bu politikalarla bağdaştırılan farklı disiplinlerde üretilmiş işlerin görünür kıldığı dijitalde ait değerlerin örnekleri ve mimarlıkta feminist ve kuir kuramlar çerçevesinde üretilen mekânsal pratikleri kesiştirerek üretmeye çalıştığım kuir okuma, ürettiğim bilginin de konumunu ifade eder. Bu konumlanma disiplinlerarası bir alanda araştırılan ve bu tez çalışmasında kuirleştirdiğim dijital değerlerin, mimarlık bağlamında nasıl yeni sorunsallar ortaya serebileceğini merak etmişim. Ve daha önce kuir ve dijital olmak üzere iki bilgi alanı arakesitinde kuirleştirerek ortaya serdiğim dijital değerlerin, onları kuirleştirmemde beni yönlendiren dört politikayı mimarlık bağlamında yeniden tartıştım. Böylelikle kuirleştirdiğim dijital değerlere mimarlık katmanı ekleyerek, kuir, dijital ve mimarlık olmak üzere üç bilgi alanının kuir kesişiminde yeniden görselleştirdim (Şekil 4.5.1).

Üç bilgi alanının kesişiminde yeni bir kuramsal tartışmayı çağdaş ve yeni bir yorumla açma iddiası, her bir bilgi alanının başlı başına sahip olduğu normlar arasında bir müzakere motivasyonu taşır. Bu müzakereyi sağlayabilmek, bu üç bilgi alanının hem kendilerine has hem de ortaklaştıkları bilgi kodlarını ortaya dökmeyi gerektirir. Bu kapsamda tez çalışmasında öncelikle, yeniden problemleştirilen “norm”, “iktidar”, “tahakküm” gibi odaklara yeni bir pencereden bakabilmek için mimarlığa değil, kuir teoriye, DBB’ye öncelik verilmiştir. Böylelikle mimarlığın ayrıcalıklı konumundan indirildiği, disiplinlerarası araştırmanın bu bölümünde, mimari kuram ve pratiklere bir önceki bölümlerde tartışılan eleştirilerin nasıl biçimlendiği araştırılmıştır.

Agrest (1974)’in, *design* ve *non-design* olarak tabir ettiği *tasarımlar* ve *tasarım olmayanlar* arasındaki müzakere ile mimarlığın bir sistem olarak diğer sistemler üzerinden kültürle olan ilişkisine yönelik sorduğu soruları dijital kültür için sormak ve tekrar bir sistem ve kültür olan mimarlık ile dijital kültür arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmek anlamlı olabilir. Dijitalde dair araç, enstrüman ve ortamların da bir sistem olarak tasarlanmışlıkları ve tasarlanmamışlıkları var. Bugün kuir bir araştırma yöntemiyle tartışılan “*hata*”, “*glitch*”, “*virüs*”, “*hile kodu*” gibi dijitalde ait tasarlanmamışlıklar- *non-design* unsurlardır. Ve bunlara mimarlık gibi başka kodları ve geleneği olan yeni bir bilgi alanının kendi katmanları eklemlendiğinde nasıl karşılıklar bulabileceği de mimarlıkta feminist kuramda vurgulanan *interdisipliner* konum için yeni bir tartışma konusu açar.

Örneğin mimarlıkta feminist kuramla problemleştirilen ikili kodlar, haritalama, topoğrafya, çizimin işlerliğini değiştirmek gibi pek çok alternatif taktikle yeniden sorgulanıyor, eleştiriliyor. Mimarlığın içeriğine uyarlanarak kullanılan dijital değerlerin işlerliğini değiştirmek ya da verili kodlarını hackleme iradesini düşünmek, dijitalin kendi bilgi sisteminin içeriğindeki örtük ve baskın değerlerin farkındalığıyla onu yeniden ele almayı sağlayabilir. Bu durum da ona göre de bazı stratejilerini taktiğe dönüştürmeyi ve yeniden onu mekânsal potansiyelleriyle speküle etmeyi sağlayabilir. Bu spekülasyonlar yeni eleştirel mekânsal pratikler üretilmesini sağlayabilir. Var olan mekânsal pratiklere de farklı bir bakış açısı ya da alternatif bir okuma sunabilir. Geleneksel bilgi anlayışının sözüm ona “nesnel”liğine karşı önerilen konumlanmayla ilgili olan dertler, yabancılaştırılan politikalar, ikilikleri çoğaltan jestler ve de kaza, hata, muğlaklık gibi unsurları etkinleştirici taktikler, birbirinden tümüyle farklılaşan dört tane alan olmaktan ziyade, bir sistem olarak mimarlık gibi farklı sistemler ya da kültürler içerisinde de yeni problemler üreten, DBB, kuir ve mimarlığı kesiştiren başlıklara dönüşmüştür. Bu başlıklar uzayda belli alanlar tanımlayan nokta bulutları gibidir, birbirleriyle düğüm oldukları ve ayrıştıkları noktalar, tezin alt iddia ve öngörülerindeki, normlar arası kurulması planlanan müzakere için anlamlıdır. Bu müzakerenin yazımı, okunması, görselleştirilmesi ve varolan mekânsal pratikler için vadettikleri bir sonraki bölümde yakından incelenecek olan ve çoğu kuir olma iddiasıyla üretilmeyen lakin araştırma kapsamında kuirleştirilerek tartışılan örnekler için araştırmaya altlık sunabilir.

5. DİJİTAL KÜLTÜRÜN KUIR DEĞERLERİ VE MİMARLIKTAKİ POTANSİYELLERİ

Araştırmanın bu bölümüne gelene dek, öncelikle kuirin var olan kuramsal geçmişine ve gündelik dildeki değerlerine bakarak onu tez kapsamında yeniden tariflemeye çalıştım. Bu yeniden ele alma hali, onu bedenle olan formel bağından kopararak insansonrası bir bakışla problemi genişletilmiş post-kuir bir alana taşıdı. Bir sonraki bölümde dijital kütürü kuran değerlerin, bir önceki bölümde nasıl ele alındığı detaylıca açıklanan, kuir ile okuyarak, iki bilgi alanını kesiştirdim. Mimarlıktan farklı kodlara sahip iki bilgi alanı olarak araştırmada öncelenen kuir ve dijital kültür kesişimi, dijital değerleri görünür kıldığım bir tartışmayla genişletildi. Burada ortaya dökülen dijital dair normlar, bu normları araştıran çalışmalar ve bu çalışmalar içerisinde norma karşı politika üreten pratikler araştırılarak dijital dair baskın ve örtük değerlerin bir dökümü yapıldı. Dijital değerler çoğaltıldı, kuirleştirildi. Buraya gelene kadar tezde niyetlenen üç bilgi alanının ara kesitinden üretilecek kuramsal tartışmanın, mimarlığın ayrıcalıklı konumundan indirildiği, böylelikle bir konuma sabitlenmeden iki farklı bilgi sisteminin kesiştiği alanda tartışılacağı yeni bağlam, koşul ve söylemler ortaya dökülmüş oldu. “Nesnellik iddiasından vazgeçebilen; bağlamlara, konumlara, onları türeten söylemlere ve pratiklere odaklanan; kategorileri sürekli sorgulayan ve pratik alanın çeşitliliğine duyarlı bir bilme biçiminin olanaklılığını savunan” (Yardımcı, 2014) kuir pozisyon böylelikle inşa edilmeye başlandı. Bir sonraki bölümde ise, mimarlıktan farklı olarak iki bilgi alanının kesişimi bağlamında üretilen eleştirel çalışmaların gündemlerinin, mimarlık bağlamında nasıl tartışıldığını araştırmak için, bir önceki bölümde incelenen çalışmalara dayanarak dört ana başlık altında mimarlıkta postmodern, postyapısalsal, feminist, kuir kuramların araştırılması yapıldı. Bölümün sonucunda da kuirleşen dijital değerler ile mimarlık bağlamında yeni sorular üretildi.

Bu bölümde ise, bir önceki bölümde mimarlık bağlamında kuirleştirerek ürettiğim dijital değerleri, iki ileri bir geri giderek sürdürdüğüm kuir pozisyonumla, üç farklı mimari üretim örneği odağında yeniden tartışıyorum. Bu örnekler, mimarlık pratiklerinde, mimarlığın doğuşundan bu yana tartışılan temel üç konuya da eleştirel

bakmaya ve bu temel konuları var olan tartışmalarına alternatif bir açıdan okumaya imkan sunacak. Tezin esas problemine tekrar dönece olursak, dijital teknolojilerin ve bu yapılanıştan edinilen değerlerin mimarlık üretimlerinde nasıl yer bulabileceği, tartışma yaratabileceği, kuramsal düşünceyi nasıl destekleyeceği önemli bir araştırma alanı olarak düşünülmüştü. *Kuir BIM*¹³ (*Austin School of Architecture, University of Texas, 2019*), *New Masses For New Massings* (*MILLIØNS, 2014*) ve *A Range Life* (*T+E+A+M, 2017*) örnekleri başta olmak üzere, bu potansiyel alanı keşfetmek için bu bölümü hazırlıyorum. Mimari tasarım süreçlerinde ya da Rendell’a ithafen “eleştirel mekânsal pratiklerde” ekran, yazılım, kod, algoritma gibi değerlerin, eleştirel ve kültürel rollerinin ne olabileceğini anlamaya çalışıyorum. Bu tartışmayı önceki bölümlerde tartıştığım kuir ve kuir ile kesiştirerek dökümünü yaptığım dijital değerlere dayandırarak kuruyorum. Mimarlıkta eleştirel mekânsal pratiklere atıfla araştırmacı olarak öznel konumumu da görünür kılarak üç ana projeyi tartışırken, tez öncesindeki çalışmalarına ve bu arayıştaki karşılaşmalarına da yer veriyorum. Böylelikle parçalı ve konumuma göre ürettiğim bilgilerimi Eve Kosofsky Sedgwick’e atıfla, kuirin “çapraz kesen” anlamına dayandırarak kesiştiriyorum. Bu tartışmada yer alan çalışmaların bir kısmı kuir olma iddiası taşımadığından onları ben kuir olarak okuduğumdan, onları kuirleştirdiğimi de iddia ediyorum. Bu parçalı deneyimler, değersizleşen, örtük kalan, dışlanan, ötekileşen kuir değerleri kuramsallaştırmayı sağlıyor. Bu kuir değerler hem dijital kültüre hem de mimarlık kanonuna alternatifleri, azınlık kalanları, görünmez olanları kapsıyor.

5.1. Kuirleştirilmiş Dijital Değerlerin *Kuir BIM* Örneği Üzerinden Okunması

İnsanların temsilleri, çizimlerde yaşama, onları anlamlandırma, ölçeklerini, atmosferlerini, karakterlerini anlama, yani çizimin inşa ettiği dünyada var olma becerimizin merkezinde yer alır. Bu insan imgeleri herkes tarafından hemen tanınabilir, ancak çizilen dünyayı dolduranlar arasında hepimiz kendimizi tanıyabiliyor muyuz? Bu insan görüntüleri herkes tarafından hemen tanınıyor ama çizilen dünyayı dolduranların arasında hepimiz kendimizi tanıyabiliyor muyuz? (Url-9).

Çeviri: Feyza Çınar

¹³ *BIM*, *Yapı Bilgi Modellemesi* olarak Türkçeleştirilen, mimarlık, mühendislik ve inşaat alanında çalışan öğrencilerin ya da profesyonel kimselerin, projelerini, proje aktörlerinin daha etkin bir etkileşimle teknik hazırlıklarını yapmasını sağlayan üç boyutlu model tabanlı sanal bir ortamdır.

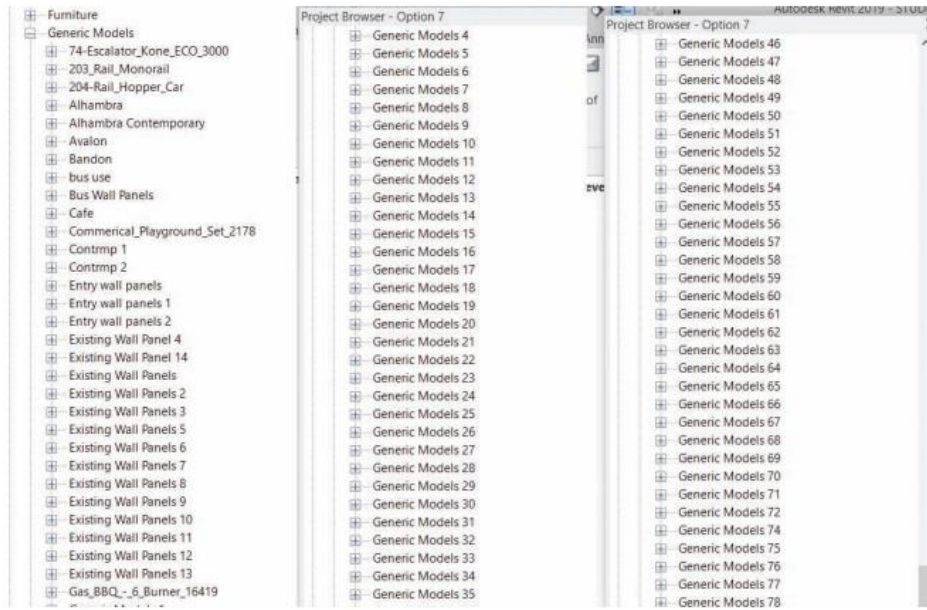
Bu bölümde, dijital teknolojilerin ve bu yapılanışın ortaya çıkardığı dijital değerlerin mimarlık üretimlerinde nasıl bir yer bulabileceği sorusuna *Kuir BIM* (Queering BIM) projesi aracılığıyla yanıt arıyorum. Mimarlığın düşünülüş şekli kullanılan araç ve temsilinden ayrılamaz.

Çünkü mimarlık, aracı ve temsili mimari düşünüşe entegre ettiği gibi araç ve temsil de mimarlık düşüncesini kendisine entegre eder. Günümüzde dijitalleşmenin etkisiyle mimarların kullandığı araç ve dolayısıyla temsil seti genişlemiş ve bu gelişimin mimari üretimlerde etkisinin ölçümü son derece zor olan önemli bir değişime sebebiyet vermiştir. Canazires (2019) yakın zamana kadar mimarların yazılım ve programların kendi yapısını disipliner geleneğe tam olarak yansıtamadığını, mimarlıkta yazılımla ilgili teorilerin geniş bir tasnife dayandığını ve de tasarım geliştirme aşamalarının yekpare uygulamalarla tamamlandığını iddia eder. Bu gerekçeyle de tez çalışmasının peşine düştüğü soruları destekleyici bir problem ortaya atar. Mimarlar ve tasarımcıların yazılım teorisi hakkında konuşabilmek için nasıl yollar aradığını speküle eder. Austin'deki School of Architecture, University of Texas'ta yer alan bir stüdyo tarafından BIM ortamının kuirleştirilmesine yönelik uygulamalı bir araştırma olan *Kuir BIM*, bu sorunsalı genişletebilmek amacıyla tez çalışmasına dahil edilmiştir. Stüdyonun yürütücülerinden Briscoe (2019), mimari tasarım için kullanımı kesinlik ve birden fazla verinin koordinasyonunu gerektiren BIM'in çıktılarının, yüksek inşa olasılığına basmakalıp "düz" bir perspektif atayarak inşa edilebilirliğe öncelik vermesini bir problem alanı olarak tanımlar. Bu çalışma, BIM'in varsayılan "family"¹⁴ ayarlarının normalleştirilmesine meydan okuyan uygulamalı bir yöntem denemesidir. Burada BIM tabanlı bir yazılım olan Revit üzerinden uygulama yapıldığını hatırlatmak iyi olabilir. Revit belli bir parametreye göre çalışan algoritmik süreçtir ve parametreler tasarımı üreten figürlere, tasarımın girdilerine, çeşitli sayıda veriye göre biçimlenir ve aslında tam da bu yüzden aracı kullanan kişiye sunulmuş hazır bir kodlama ortamı gibi de değerlendirilebilir.

Projeye dönecek olursak, araştırmada ulaşım ile ilgili nesnelere/montajlara ve ulaşımın eleştirisine odaklanılır. Bir ulaşım ağındaki dağınıklığın BIM'in kesin ve veri yüklü

¹⁴ Nesne tabanlı bir program olan Revit'te, üç boyutlu modeli yapılacak bir kapı, pencere, duvar, kolon, giriş gibi her şey nesne olarak tanımlanır ve bu nesneler de *family* olarak kendi kategorileri altında sıralanır. *Family* herhangi bir nesnenin modelini oluşturmak için kullanılan duvar, pencere, merdiven vb. tüm bileşenlerin özelliklerinin ve geometrilerinin tanımlandığı en üst sınıfı ifade eder.

alanına aykırı olan birçok ara durum ve koşul barındırmasını kuir bir alanda tartışma açmak adına fırsat olarak görürler. BIM bileşenlerinin mevcut koşullarında, varsayımlı ayarlar inşa edilebilirliğe öncelik veren spesifikasyon verileriyle yüklü, basmakalıp düz bir perspektif atar (Briscoe, 2019). Studyo, mimari pedagoji ve uygulama ortamında sıklıkla dayatılan bu platformda dijital içerik geliştirmenin odağını değiştirerek sosyal açıdan daha sorumlu ve eşitlikçi bir strateji, tasarım özgüllüğü ve iş birliği potansiyeli ile çalışma motivasyonu, BIM'in verili ayarlarını, yerin bedensel deneyimlerinden gelen bilgiyle bozar, değiştirir (Şekil 5.1.1).

Şekil 5.1.1: *Kuir BIM* projesi kapsamında öğrencilerin BIM'in verili family modellerine eklediği yeni modelleri gösteren kütüphane (Briscoe, 2019).

Burada BIM ile alakalı kuir teoriye takılan ilk mesele, inşa edilebilirliği önceleyen BIM bileşenlerinin mevcut koşullarında yatmaktadır. Dijital değerleri kuirleştirirken ya da yeniden üretirken yararlandığımız politikaları hatırlayarak, *Kuir BIM* projesinin, teknolojinin verimli olasılıklarına ve bu olasılıkların temsiliyetine odaklandığı okunabilir. BIM'in verili olan “family” ayarlarını stratejik olarak kullanır, alternatif tercihlerin artık gizlenmesine veya bastırılmasına gerek olmadığını iddia ederek bir nevi yabancılaşma politikası üretir.

Nesne tabanlı bir çalışma prensibine sahip olan BIM, parametrelerin üretilmesine, çeşitlenmesine ve bu çeşitliliğe göre üretilen biçimin nasıl değiştiğini görünür kılabilecek bir mekanizmaya sahiptir. Ancak burada dijital değerlere işaret eden bağlı

oldukları maddi gerçeklikten ayırt edilememe durumu, aracın çıktılarını da politikleştirebilir. Stüdyonun verili olan ya da artık ezbere pratik edilen BIM bileşenlerinin mevcuttaki usuzlarını stratejik olarak dönüştürüyor olması önemli bir eleştiridir. Burada bileşenlerin değişmesi, ya da kuirleştirilmesi, bu bileşenlerin oluşturduğu bir bütün olan BIM evreninde canlı cansız tüm ilişkilerin de dönüşebileceğine dair bir potansiyel oluşturur.

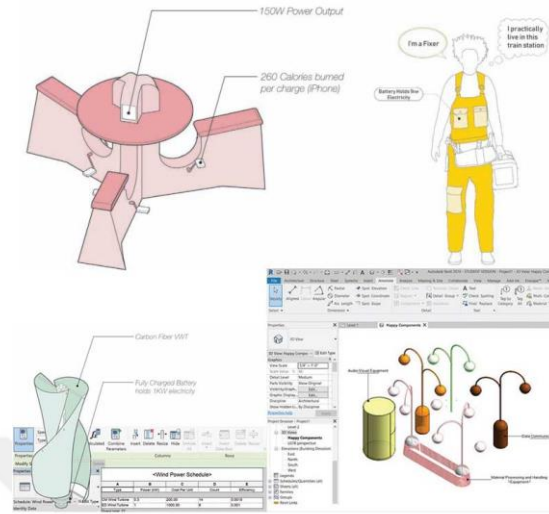
Briscoe (2019), Betsky'nin tanımladığı kuir mekânın aksine, çağdaş bir kuir mekanın artık karanlık ve yalnız bir dolap olmadığını; bu nedenle her yerde bulunan teknoloji bağlamının yanı sıra büyük ölçekli, kamusal mimari tipolojiler için de gerekli olduğunu savunur. Stüdyoda, bir tasarım aracı olarak *Kuir BIM* ile yapılan deneylerin yanı sıra, öğrencilerden spekülative bir yüksek hızlı demiryolu koridoru için bir alanı yaklaşık 30.000 metrekarelik bir ulaşım merkezi, birden fazla ulaşım modunu barındıracak şekilde problemleştirmeleri istenmiş (Briscoe, 2019). Aynı zamanda bu tipolojide teknolojinin rolünü de sorgulamaları için öğrencilerden, kullanıcıların temel istatistiklerini tanımlamadan ve ardından bir BIM ortamında kullanıcıların niteliksel özelliklerine göre tasarım yapmadan önce, bu çalışma ölçeğinde alışılmadık bir durum olan ulaşım merkezi kullanıcılarını seçmeleri istenmiş (Briscoe, 2019). Bu noktada tartışmayı genişletmek adına makalede geçen öğrenci yorumlarına da değinmek önemli olabilir:

Genellikle insanları dönemin sonuna kadar düşünmüyoruz... renderlarımız için." Bu kullanıcılar belirsiz bir şekilde cinsiyetlendirilmiş bir bakım görevlisinden bir kadına ve onun churro arabasına kadar değişiyordu. BIM bağlamında hangi ek veya spesifik bilgiler onları anlamlı kılıyor? (Briscoe, 2019). Çeviri: Feyza Çınar

Haraway'ın İnsan Genomu Projesi'ni örneklendirerek bedenlerimizin veri depolama sistemlerinde depolanan kod parçalarına indirgenerek bir metin haline dönüştüğü yönündeki görüşünü hatırlamak, mimari üretimlerimizin ayrılmaz bir parçası olan sözüm ona *insan-persona* ya da *şeyleri* üretimlerimize dahil ederken, kullandığımız araçla ya da temsil etme bilgimizle olan ilişkimizi düşündürür. *Kuir BIM* projesinin stüdyo ortamında BIM'in metin haline getirdiği ya da kod parçalarına indirgediği *şeylere* ait bilgileri görünür kılması, mimari işleyişte artık kalıplaşan iş akışı sırasını da tersine çevirir. Mimari üretimin düşsel sürecinde kanonlaşarak, tasarım kararlarının sonunda projeyi daha iyi pazarlayabilmek amacıyla kimliği sorgulanmadan sadece formel bir alışkanlıkla renderları süsleyen "bedenler", süreci başlatan bir parametre

neyi talep edeceğimiz, bedenın mimarlıktaki ele alınışında yeni bir tartışma yaratabilir. Daniel Innes (Url-9), dijitalleşme sonrası mimari üretimlere CAD blokları veya png imajları olarak- photoshop fırçasına indirgenmiş olanları da ekleyebiliriz- karşılaştığımız çok sayıda küçük karakterin, iyi huylu, apolitik bir topluluk olmak şöyle dursun, bize toplumun -tasarımcının, müşterinin, şirketin vb. merceği, eli ve cebi aracılığıyla- bizi nasıl algıladığı hakkında bir şeyler anlattığını iddia eder. Dolayısıyla mimari üretimlerde gördüğümüz pek çok şey, birçok açıdan toplum imajının nasıl üretildiğini, tutulduğunu ve yeniden üretildiğini yansıtır. Hatta yeri gelir aynı karakterlere-beden tasvirlerine- bağlam, fikir, ölçek olarak ya da tipolojik olarak farklı pekçok projede de rastlarız. Innes (Url-9), çizim pratiğinin kalbinde yatan daha ciddi bir dizi sorun olarak konuyu ele alır; yani çizimlerde insanları temsil etme şeklimizin sınırlı olmasını tasarladığımız toplumun büyük bir kısmını çıkar için göz ardı etmemize olanak tanıdığını iddia eder. Lakin konu sadece çizim geleneği ile ilgili olmayabilir. Kaldı ki bazı kuramcılar tarafından dijitalde yaptığımız çizimlerin aslında çizim değil birer imaj olduğunu, bu yüzden de mimarlığın veri işleme pratiğine dönüştüğü yönündeki iddialardan bahsetmiştim. Araştırma kapsamında konuyu tekrar problemleştirecek, konu dijitalde dair değerlerle genişletilebilir. Bir bedenın temsiliyetinin ya da tasarımı yönlendirebilirliğinin png ya da jpeg formatına indirgenmesi, photoshopta bir brusha dönüştürölüp istenen boyutta istenen yere damgalanabilir olması, AutoCad bloğu olarak herkesin erişimine açık hale gelmesi ve pekçok projede aynı imajlara rastlayabilir olmamız, dijitalleşmeyle gelen sınırsız hafıza, sınırsız kopyalanma ve çoğaltılabilme gibi dijitalin varoluş değerlerinin de bir sonucu olabilir. Birbirinden farklı pekçok eylem ve düşsel süreç böylelikle tek bir koda ya da tıklama eylemine dönüşür. Bu mesleklerin ve mesleğimizin icrasına önemli bir katkıdır. İş akışını yeniden tanımlamıştır ve üretime “hız” kazandırmıştır. Lakin Innes’in analizine bakacak olursak bu aynı zamanda ataerkiyi güçlendiren tehlikeli bir kültürel vakayla da sonuçlanabilir. Innes (Url-9) tüm CAD insanların zayıf ve Avrupalı olması, cinsiyetlerine uygun normatif kıyafetler giydikleri, tamamen ayakta duramıyorlarsa ya da herhangi bir engelleri varsa ya yaşlı ya da tekerlekli sandalye kullanıcısı olarak dijital edildiği yönünde ataerkiyi güçlendiren eğilimi problemleştiren önemli analizler ortaya çıkarır. Bu durumda mimarlar olarak dijital teknolojiler ve kültürle olan ilişkimizin verili olanla sınırlı kalmaması önemli hale gelebilir. Dijitalde dair değerleri bu araçlara müdahil olduğumuz noktalarda hatırlamak,

eleştirel bir pozisyon takınmamıza, bu pozisyonu genişletebilme ve çeşitlendirebilme imkânı sağlayabilir.

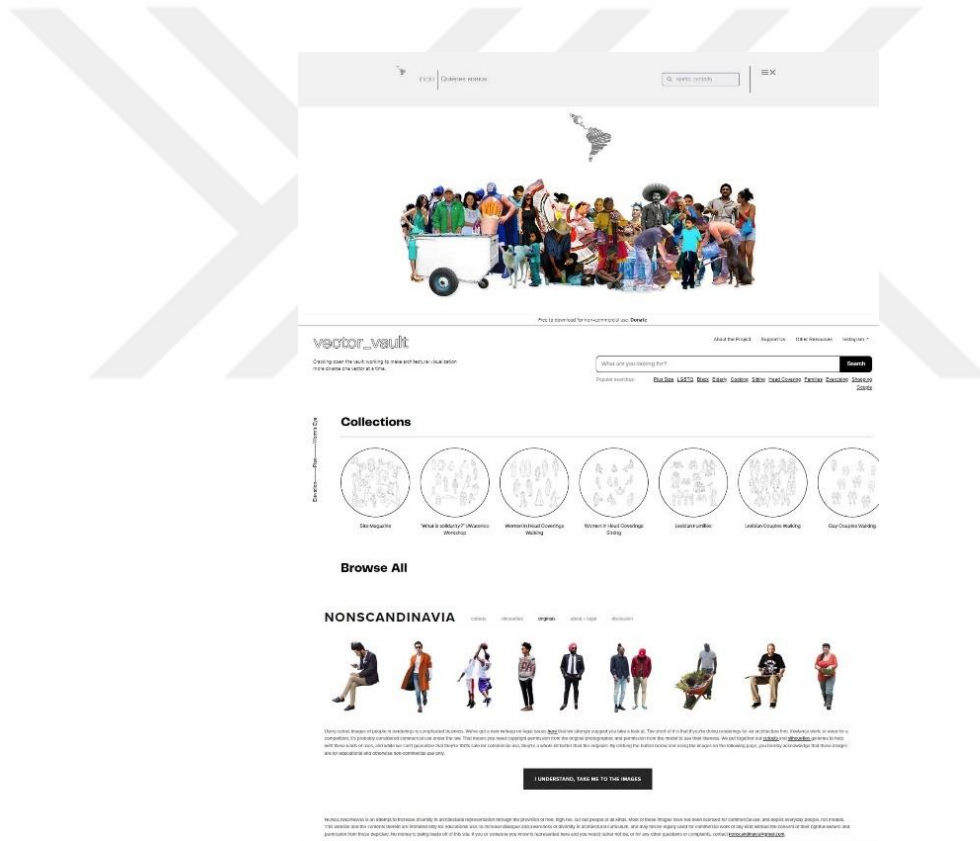

Şekil 5.1.2: Yere ait bedensel deneyimle gözlemlenen aktörler vve nesnelere ait bilgi veren modeller (Briscoe, 2019).

Dijitalin kopyalanmaya, depolanmaya ve çoğaltılabilmeye yönelik bir takım teknik ve kültürel sonuçları olan değerlerine kuir aracılığında mesafelenmek, bu değerlerle yeni bir kültürel ve toplumsal koşullanma yaratan ortam için patriyarkanın da değişimden geçtiği yönünde farkındalık artırabilir. Bu da siyasetimizi belirlediği gibi kendimize ortak bulmayı ve sesimizi çoğaltarak bazı geleneklerle vedalaşmayı kolaylaştırabilir. Bu noktada yaptıkları üretimleri ve ürettikleri eleştiriyi kuir olarak iddia etmeseler de Innes'in tabiriyle “mimarların yapıları ve hayali çevreleri inşa etmek için kullandıkları gelenekleri yıkmaya ve yeniden inşa etmeye başlayabileceğimiz yeni yollar yaratan” grupların çalışmalarını kuir bir yöntem üzerinden okuyarak çoğaltabiliriz (Şekil 5.1.3).

Kuir BIM için ise bunlardan daha fazlası bile söylenebilir. Aralarındaki fark ise elbetteki araçlar arasındaki farkla da ilişkilidir. Örneğin CAD tabanlı yazılımlar geniş uygulama alanına sahip genel bir çizim aracı iken, BIM tabanlı bir yazılım olan Revit, bir bina projesinde yer alan tüm aşamaları ve disiplinleri destekleyen bir tasarım ve dokümantasyon çözümüdür (Url-13). Yani kullanıcıyı yazılıma daha yakın temasa sokan ve inşası öncelenmiş bir projenin mühendisinden teknikerine, mimarından herhangi bir başka aktörüne kadar, paydaşlar arasındaki iş iletişimini de hesaplayan ya da dijital eden bir ortam olduğundan, yazılımın kendisinin kodlarında birtakım parametreleri kuirleştirmek, bağlı olduğu tüm modellere yansıtacağı anlamını da

taşıyabilir. Nitekim stüdyonun ek olarak, Madrid ve Barcelona'daki mevcut İspanyol Renfe yüksek hızlı tren istasyonları'ndan oluşan saha analizine yardımcı araştırma gezileri yaptığı da belirtiliyor. Briscor (2019), geziden önce ve sonra öğrencilerin GAIA, GPS ve Andmeasure gibi android telefon uygulamaların kullanarak karşılaştıkları şeyler hakkında bilgi veren mesafeleri, mevcut toplu taşıma merkezi bölüm ve parçalarını belgelediklerini ifade ediyor. Tüm bunlar yere ait bedensel deneyimin çeşitli araçların olanaklarıyla bir nevi haritalanması olarak da görülebilir. Farklı dijital araçlarla yere ait bilginin çoğalımını daha sonra BIM içeriğine eklenmesi için harcanan efor da aslında konumlu bilginin üretiminde el çizimine alternatif yeni bir deneme olarak da görülebilir.

Şekil 5.1.3: Mimar ve tasarımcıların dijital ortamlarda projelerine dahil edebilmesi örtük kalan, onaylanmayan şeylerin dijital üretimlerini yapan bazı platformlar (yukarıdan aşağıya: Url-10, Url-11, Url-12).

Kuir BIM ile ilgili bir diğer önemli not ise, verili sayılan ayarların özelleştirilmesi yönündeki pratiklerin yalnızca projelerde kullanılacak insan bedenleri üzerinden değil, pek çok şeyin bedenleştiği nesneler üzerinden denemeleriyle ilgili olabilir. Kamusal bir alanda bir rüzgar türbininin BIM anlatısında eyleme geçerken ve sorumlu tutulduğunda hesaplanacak ve programlanacak bir ulaşım senaryosunda rüzgar

enerjisinden elektrik üretmesi post kuir bir alana doğru genişlemedir. Buradaki kuirleştirme eylemi bedenden bir kopuş ya da başa bir bedenleşme olarak, dijital jestlerle yeni bir ilişkilene ortaya çıkarır. Bu ilişkilene makaledeki bilgilere göre, veri tabanı akademik ortamın kullanımına da sunulduğu için, BIM verilerinin büyük ölçekte hacklendiğine, dijital bir ortamda kamusal bir yerin paydaşı olan şeylerin çoğalımla kuir bir alan için potansiyel vaadeder.

5.2. Kuirleştirilmiş Dijital Değerlerin *New Massings for New Masses* Örneği Üzerinden Okunması

des Combes, sanki mimari görselleştirmenin amacı yalnızca binaların öngörülebilir görünümü değil, aynı zamanda dünyanın kendisinin matematikleştirilmesiymiş gibi, "güneşi hareket ettirebildiğini" eklemekten duramaz. Bugün bu hesaplama gücünün aracısının bir bilgisayar olduğu düşünülüyor. Ancak render almanın muhtemelen yaygın bir matematiksel köleliğin güçlerini kanallandırmaya yönelik bir teknik olduğu vaadi, dijital devrimden çok öncesine dayanıyor (Allais, 2020). Çeviri: Feyza Çınar

Bu bölümde, Los Angeles merkezli tasarım pratiği MILLIØNS'ın 2014'te Keller Gallery'de sergilenen *New Massings for New Masses* isimli işini inceliyorum. Bu çalışma MILLIØNS'dan *Ortografi Sonrası Kolektivite Üzerine 33 Aforizma* eşliğinde üretilmiş eleştirel bir mekânsal pratik olarak ele alınabilir (Şekil 5.2.1). Teze ise özellikle dijital teknolojiler ile bu yapılanışın ortaya çıkardığı dijital değerleri ve mimarlığın kendi değerlerini birbirinden ayırt edebilmeye ve dijitalleşme sonrası mimari temsilin nasıl araştırılabileceğine yönelik tartışmayı genişletebilecek bir söylem ürettiği için dahil edilmiştir. Bu çalışma ya da MILLIØNS'ın bugün dijital medya, araç ve koşullarla mimarların en basit anlamda ne yapabileceği üzerinden sürdürdüğü deneyler, metinler ya da mekânsal işler kuir bir iddia taşımaz. Üretimlerin içeriğinde ve bu üretimleri yapan mimar figürlerinin söylemlerinde bu araştırma kapsamında kuirleştirerek ortaya dökülen dijital değerlere olan atıfla, kuir bir okumayla bu üretimi teze dahil ediyorum. Yani bu çalışmayı kuirleştiriyorum. Dolayısıyla bu okumaya başlarken kuirin, bağlamlara, konumlara, onları türeten söylemlere ve pratiklere odaklanan değerleriyle, MILLIØNS'ın bu işi haricinde ürettiği metinler ve diğer işlerini, *New Massings for New Masses* örneğini türeten söylem ve konumlar olarak tartışmaya katma gayreti içerisindeyim. Koreitem, *John H. Daniels Faculty of Architecture, Landscape, and Design at the University of Toronto*'da verdiği seminerde (Url-14), kendilerini ebedi bir amatör olarak

konumlandıklarını ve ürettikleri işlerdeki yegâne iddialarının dijital medya ve teknolojinin sunduğu yeni ortam ve araç setini mimarlar olarak nasıl okuyacağımızı keşfetmeye dayandırdıklarını ifade eder.

Şekil 5.2.1: MILLIØNS'ın 2014'te Keller Gallery'de sergilenen New Massings for New Masses üretimi (MILLIØNS, 2014).

Bu konuşmada onları deneylerinde sonsuz amatör olmaya yönlendiren gerekçe ise tez çalışmasında speküle edilen dijitalle dair değerler ve bu değerlerin mimarlığa girişiyle muğlak kalan ilişkilerin merakıdır. Bu içeriği yenilenen enstrüman setinin, kendilerinden ayrıştırılması mümkün olmayan mimari düşünüş şeklini yönlendirirken nötr olmadığını, özellikle doğruluk, verimlilik, kesinlik, öngörülebilirlik, kontrol gibi bilim, mühendislik ve endüstri değerlerini içerdiğini; bu teknik değerlerin herhangi bir türden *iyi işleyen* (bu alanlar tarafından tanımlandığı şekliyle) bir sistem için gerekli olduğu genel "iş akışı optimizasyonu" kapsamına giren pek çok şey olabileceğini vurgular (Url-4). Aynı zamanda, bu teknik değerlere öncelik verilmesinin bir sonucu olarak, bir dizi *diğer* sürecin (*hata, kaza, belirsizlik, öngörülemezlik, gürültü, yanlışlık*) teknolojik olarak minimize edilmesinin mimaride geleneksel olarak deney ve keşif için önemli potansiyeller barındırdığını deneylerinde ve işlerinde temel alırlar.

MILLIØNS'ın bu bölümde inceleyeceğim işi özelinde, çalışmayı yaratan söylem ve pozisyonlara bakıldığında, tez çalışmasının temel motivasyonu ile örtüşme görülebilir.

New Massings for New Masses'e geri dönecek olursak, MILLIØNS için bu sergi üretimi ile ortaya atılan temel soru; dijitalleşme ile genişleyen ve ölçümü zor radikal bir değişimden geçen araç ve temsil setimizin, dolayısıyla da mimari düşüncenin yaratacağı mümkün ya da imkânsız mimarilerin keşfi üzerine kuruludur (MILLIØNS, 2014). *New Massings for New Masses*, esasında bir kule ve konut tipolojisi aracılığıyla söz üreten, eleştirel bir araştırmadır. Ekip bu araştırmada dijital değerlere ve bu değerlerin keşfine yönelik yaptıkları deneylerle, temelinde mimarlıkta gelenekselleşmiş bir alışkanlık olan “*sirkülasyonu takip eden program çözümü*”nü içselleştiren mimari düşünce üzerine spekülasyon yaratmaya çalışır (MILLIØNS, 2014). Çağdaş ve dijitalleşen koşullarda deneysel ve spekülatif bir konut tipolojisinin üretilebilirliğine yönelik yaptıkları üretimde, poche¹⁵ fikrini kullanırlar. Bu fikirle, herhangi bir yere ait olmayan bir kütleyi fonksiyonel unsurların konumlanabileceği içi boş hacimsel bir alan olarak yeniden üretirler. Bu süreçte mimarlık tarihindeki kolektif yaşamla ilgili basmakalıp fikirleri sarsmak için, dijitalleşme etkisiyle genişleyen temsil setinin potansiyellerini araştırırlar. Burada kalıplaşan mesele olarak görülen meselelerden biri de uzun süre mimarlık bilgi alanını domine eden ortografik çizim geleneğidir. Nihayetinde ortografi, kuralları olan, mimarlık bilgisini üretmeye yönelik çizimin matematiksel olarak geliştirilmiş bir araç olmaktan ötedir, bir ortamdır. Bu noktada ekibin bir parçası olan John May (2017)'in “*Everything is Already an Image*” makalesinde, dijitalleşmenin etkisiyle çizim fikrini muğlaklaştıran imajdan sonra mimarlığın felsefi özetini ve ortografik çizim üzerine olan iddialı çıkarımlarını hatırlamak iyi olabilir.

Açık ve net olmak gerekirse, bilgisayarda üretilen çizim imajları çizim değildir. Bilgisayarda çizilmiş çizgiler asla çizim sayılamaz. Ortografinin psikolojik jest kalıntısı, telematik yaşamın kendisinden giderek daha fazla ayırt edilemez hale gelen bir mimari kültürden hızla kayboluyor. Ortografi çağı sona yaklaştı (May, 2017). Çeviri: Feyza Çınar

Mimarlığın dijital anlamları geleneksel bir iş akışı ile pratik etmesi, *post-ortografik* çağın kendi jestlerini yaratamaması ve artık tümüyle geleneksel kalan ortografik

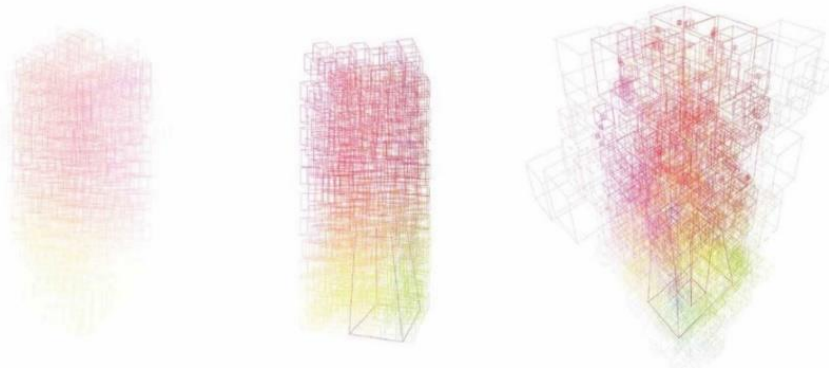
¹⁵ Poche duvarları veya alanları, ölçülebilir ve genel kare görüntülerine katkıda bulunan ancak yaşam alanları olarak işlevsel olmayan alanları belirtmek için tipik olarak kat planındaki koyu veya siyah alanlarla tanımlanır. Köşeleri ortadan kaldırmak ve iç mekanlara yuvarlaklık hissi vermek için odanın alanını değiştirmenin bir yolu olarak kullanıldığı örnekleri de vardır.

hafızaya olan bağımlılığın kabulü gelecekteki olası mimarileri düşünmek, bunlar üzerine spekülasyon yapabilmek adına kritik bir aşamadır. Çizim ve çizmeyle geliştirilmiş-edinilmiş ve refleks hale gelerek kodlanmış teknik jestler ve değerler uzun yıllar mimarlıkta temsilin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Son yıllarda mimarlığa nüfuz eden ileri bilişim, çizimin tasarım yapma pratiğimiz üzerinde sahip olduğu öngörülemeyen estetik alanını ve sanatsal boyutunu gölgede bırakır (Milani, 2010). Dijital devrimin etkisiye çizim, bilimsel bir metin gibi hızlandırılır ve gizemli bir figürasyonla bir algoritmaya dönüştürülür (Milani, 2010). Bugün çizim denildiğinde neye atıfta bulunulduğu bu yüzden muğlaktır. Milani (2010), geleneksel olarak “çizim” dediğimizde neye atıfta bulunduğumuzla ilgili genişletilmiş bir düşünceye ihtiyacımız olduğundan bahsederken, John May (2017) ise bugün mimarlığın, çağdaş mimarlık kültürünü tarifleyen fotoğraf, çizim ve imaj gibi üç farklı görsel temsil aracını birbirinden ayırmayla ilgilenmediği konusuna dikkat çeker. Bu da dijitalleşme sonrası mimarlıkta kendini gösteren temsil biçimleri dolayısıyla mimarlığın düşünülüş ve pratik ediliş şekli arasında muğlak- adı henüz konmamış yeni ilişkilere işaret eder. Dijital kültürün reddedilemeyen doğru sonuç verme ya da kesin yargı çıkarmaya yönelik değerleri ve hesaplanabilirliği karşısında bu ilişkilerin nereye evrildiğini, dijitalleşmeyle beraber mimarlığın bilgi alanının nasıl değiştiğini konuşabilmek adına bu muğlaklıkların daha çok tartışılmaya ihtiyacı vardır. Buradaki tartışmada muğlaklık olarak tanımladığım şey Canazires’in altını çizdiği, bilişimsel olanın materyalist gerçeklikleri etrafında dönmeye başlayan hâkim dijital kültür etkisinde değişen ve gelişen disiplinimizde, yazılım ve dijital medyayı tartışmak için eleştirel bir terminolojinin yokluğuyla da temellendirilebilir (Canizares, 2019).

Bu noktada, imajlara çizimden ayrılan bir ortam olarak yaklaşılması (Url-4), *postortografik* ortamdaki yenilenen mimari düşüncüyü anlamlandırabilmek adına önemli bir başlangıç olabilir. *New Massings for New Masses* özelinde de ekip yayınladıkları 33 maddelik aforizmada konutu motive eden mimari deneysellik ruhun, bu ruhu ortaya çıkaran teknik ve ortam olan ortografik mimari çizim sonsuza kadar ortadan kaybolduğu ve geri getirilemeyeceği için, var olmaktan çıkmış olduğunu ifade ederler (MILLIØNS, 2014). Ortografi nasıl post-ortografiye dönüştüyse, yaşayışımızı etkileyen sistemsel koşullarda da radikal değişimler¹⁶ olduğuna işaret ederler. Modern

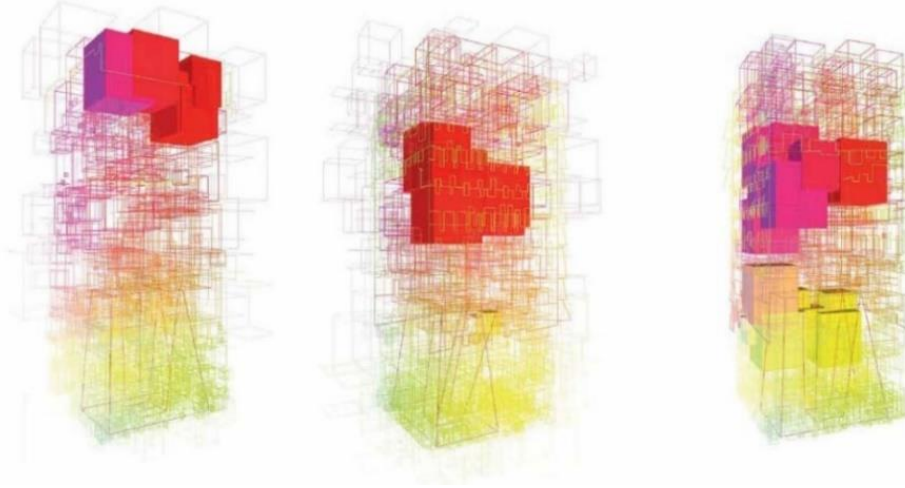
¹⁶ Ekip yaşantıyı etkileyen radikal dönüşümlere Sosyalizm ve Neoliberalizm üzerinden örnek verir. Sosyalizm ve İlerici Liberalizm yerini Refleksif Neoliberalizme dönüşmesinden; iletişimin yerini

konut tümüyle ortografik geleneğe ve mimari düşünme sistemine bağlıken post-ortografik çağın *konut* fikrine dair bir spekülasyon olan bu projede, üretime de ortografik jestlerin dayattığı tekrarlanan *plan* ya da *kesit* yüzeyleri üzerinden yeni bir simülasyon ya da veri işleme pratiğinden ziyade, bir takım dijital eskizle başlamışlardır (Şekil 5.2.2). Bu eskizler, ekip fabrikasyon aracı olarak her ne kullanıyorlarsa onunla koordine çalışır. Bu temsiller sanal bir ortamda *profil*, *çizgi* ya da *tel kafes* teknikteki tellerin yollarını oluşturarak hacimleri belirler (Şekil 5.2.3). Ekip modern konutta ritüelleşmiş sirkülasyon denilen unsurları yok ederek konuta dair kalıp fikirleri, dijitalin sunduğu bir tekniği kullanarak zorlamaya çalışır (Şekil 5.2.4). Bu çerçevelerin hacmin tamamını çevrelerken aynı zamanda da tektoniğe dönüştüğünü vurgularlar. Burada atlanmaması gereken bir diğer husus ise verinin eş zamanlı olarak cisimleşmesi ve malzemeye dönüşmesini kayıt altına alarak bu belgeleme aracılında bir mimari düşünce aramalarıdır. Ekip; onların tabiriyle “*profilleştirme*” ya da “*tel kafes*” tekniğini neredeyse her projelerinde kullandıklarını, bu teknikler üzerinde oynamanın, deneyler yapmanın yaklaşımlarını etkilediğini de dile getirir (Url-4). Ancak bu projede temsil olarak da kullanıyorlar. Ve aslında temsil sayesinde verilerin profile ve hacime dönüşümü görünürlük kazanıyor. Buradaki profillerin hiçbiri henüz fiziksel bir materyaliteye ship değildir ve üç boyutlu olarak basılabilir durum gelmemişlerdir. Belli dijital araç ve ortamın sınırlılıklara göre değişen bu unsurları temsilen görmek aynı zamanda hem yazılımı hem de dört eksenli tel kafes kesiciyi de mimarlık terminolojisinde yer almamalarına rağmen görünür ve üzerine düşünülür kılarlar.

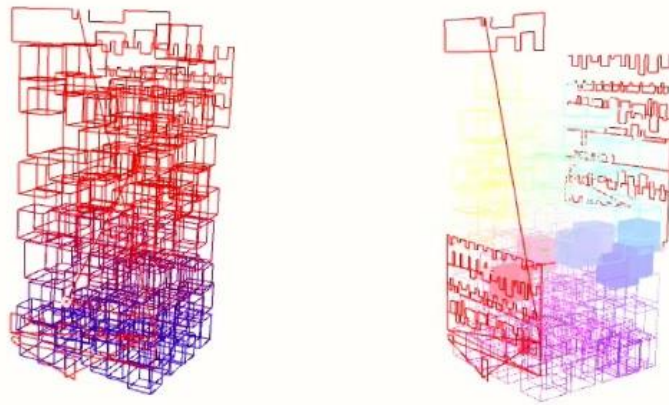
Şekil 5.2.2: MILLIØNS ‘ın New Massings for New Masses için ürettiği ilk dijital eskizler (MILLIØNS, 2014).

bilginin almasından, toplumsallığın tümüyle etkileşime dönüşmesinden bahsederek, bugün konut dediğimiz şeyi kuramsallaştıran her şeyin aslında yok olduğuna bu yüzden de konutun yeniden kuramsallaştırılmasının aciliyetine değinirler (MILLIØNS, 2014).

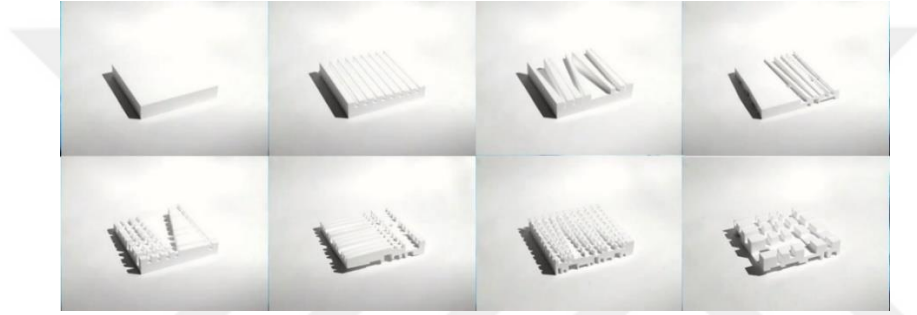
Şekil 5.2.3: Ekibin tel kafes yöntemini kullanarak ürettiği çerçevelerden ilk hacim denemeleri (MILLIØNS, 2014).

Bir zamanlar mürekkebi ve grafiti mekanik yüzeylere bastırarak mimari olasılıkları hayal ediyorduk. Bu süreçte “*ortografik çizim*” adını verdik. Artık “*modeller*” üretmek için elektronik yüzeylerdeki düğmelere, tuşlara basıyoruz. Bu modeller çizimleri içermez, bunun yerine olası tüm çizimlerin simülasyonlarını içerir, çünkü bir elektro topolojik modeli kesmenin- 2 boyutlu yapmanın- bir ortografik planın elle mekanik olarak çizilmesi göreviyle hiçbir ilgisi yoktur. Düğmelere basmak ortografik çizimden ne daha iyi ne de daha kötü, ancak tüm görsel benzerliklere rağmen ikisi aşılamayan tekno epistemik bir uçurumla ayrılıyor (MILLIØNS, 2014). Çeviri: Feyza Çınar

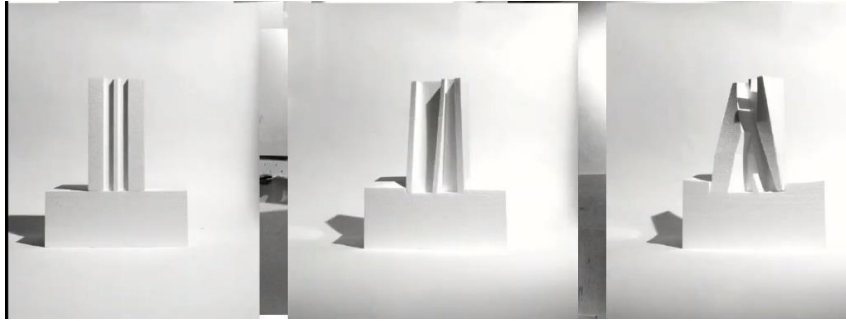

Şekil 5.2.4: Ekibin modern konutun tasarım sürecinde iş akışının merkezi haline gelmiş sirkülasyona dair unsurları yok ettiklerini (çıkardıklarını) gösteren dijital eskizler (Url-14).

Ekip konut ve kule tiolojisi aracılığıyla dijital araç ve ortamın yeniliğinin teknik ve tekniğe grift düşünce üzerinde yarattığı yeni ilişkileri araştıran bu projede bir ütopya yaratmanın gerekliliğinden ziyade, gelecekte birlikte yaşama fikrini karşılayan mimarlıkların nasıl olabileceğini tartışabilmek adına, yeni kütleler ya da yeni biçimler keşfeder. Bulunan yatay (Şekil 5.2.5) ya da düşey kütleler (Şekil 5.2.6) ortografik ortama değil, post-ortografik ortama aittir. Dijital fabrikasyon, tel kafes ya da “profil” üretme gibi dijital mecra ya ait olanaklar birçok araştırma ve projede kullanılır lakin incelenen projede, bilginin başka türlerinin ve oluşan bu yeni mecranın kendisinin ötesinde bir şeye ironik bir söylem oluşturması, kuirin var olana karşı alternatif bir okuma pozisyonuyla da örtüşür.

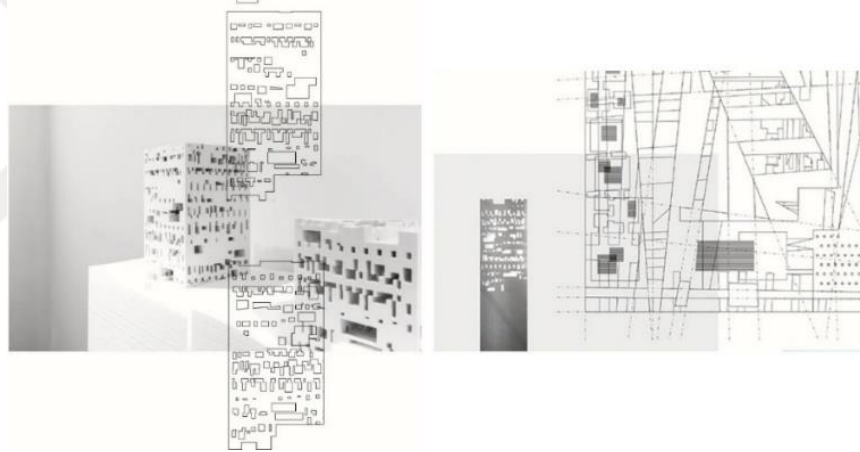
Şekil 5.2.5: Ekibin ortografi sonrası dijital ortamın sunduğu tekniklerle gelecekteki mimarlıklara yönelik keşfettiği spekülasyon yatay kütleler (Url-14).

Şekil 5.2.6: Ekibin ortografi sonrası dijital ortamın sunduğu tekniklerle gelecekteki mimarlıklara yönelik keşfettiği spekülasyon düşey kütleler (Url-14).

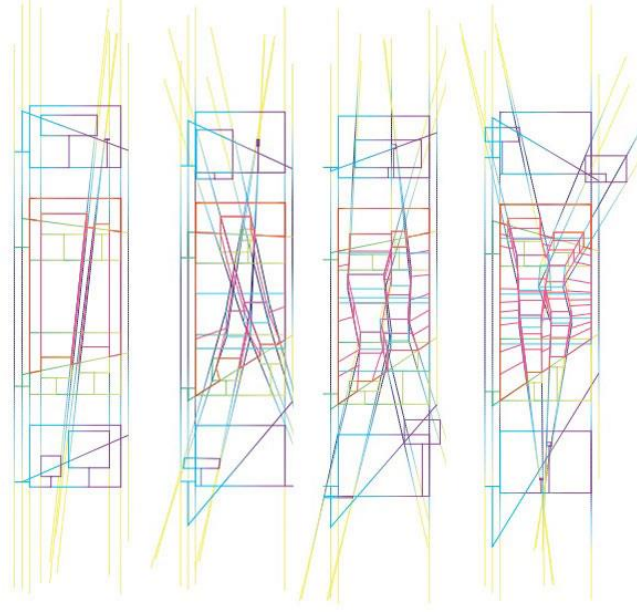
Ortografik çizim ve ortamın dijitalleşerek, çizimin taklit edilme pratiğine dönüştüğüne yönelik güçlü iddia elbette ki var olan ortografik jestler kullanılarak da tartışmaya açılabilir. Burada önemli bulduğum nokta mimarlık sistemine ait olanlar ve de dijital sisteme ait olan şeylerin de birbirine girmiş olmasıdır. Ortografinin kendisi, tipolojinin kendisi, yaşam konusunun kendisi oldukça mimarlık sistemine dahil ve kuramsal tartışmaları bulunan problemlerdir. MILLIØNS dijital ve mimarlık olmak üzere her iki bilgi alanına da okuryazarlık geliştirmeyi dert edinir (Şekil 5.2.7). Konut fikrinin

yeniden kuramsallaştırılmasının aciliyetine ortografik gelenek üzerinden bir eleştiri geliştirilerek de kuir ya da feminist mekânsal pratikler elde edilebilir. Lakin tez çalışması mimarlığı ayrıcalıklı konumundan indirerek dijital ve kuir ara kesitinin bilgi alanının araştırılmasına öncelik vermiş, mimari potansiyelleri bu öncelikli ara kesitte kaşılıklarını aramıştır. Bu noktada zaten dijital devrimden öncesine ait bir render geleneğini ısrarla sürdürmeye ya da BIM'in etkin olduğu lakin içerideki süreçlerin mimarlar için tam bir kara kutuya dönüştüğü ve ortografik jestleri post-ortografik zaman algısıyla ustalıkla birleştiren iş akışı sürecine teslim olmadan, yeni toplulukların ve yaşam tarzlarının mimarisini hayal etmek, tez çalışması kapsamında iddia edildiği üzere, normlar arası müzakere motivasyonu taşır. Ben bu motivasyonu tez çalışmasının kapsamına taşıyarak, görünür kılıyorum, tartışmayı genişletiyor ve çoğaltıyorum. Bu iddialarla da üzerine yeniden bir düşünce katmanı eklediğim bu varolan mimari ürünleri kuirleştirmiş oluyorum.

Şekil 5.2.7: MILLIØNS'in ortografi sonrası ortama dair okur yazarlık geliştirmek için New Massings for New Masses için ürettiği temsiller (Url-14).

MILLIØNS'in çalışma kapsamında keşfettiği biçimler; yazılımın, kodun, dijital olabilmenin kültürel ve eleştirel rolüne yönelik mimarlık lensinden bir değerlendirmesidir (Şekil 5.2.8). Yani kuir'dir. Bu değerlendirme ve keşifler disiplinimizde var olan araçlara eklenerek dijital içeriklerle üretilen temsillerin geleneksel anlamda değerlendirilen ortografik hafızaya sahip olan çizimden farkı ve aralarındaki muğlaklıkları da düşünmemize olanak tanıyor. Araştırmama dahil ettiğim *New Massings for New Masses*'in, dijital değerlerin, içine doğdukları ortamlara ait normlardan getirdiği kuramsal problemlerle beraber düşünülmesi, bu araçların mimarlıkta “yeni” ve “anlamli” bir kuram tartışması açmaya vesile oluyor.

Şekil 5.2.8: MILLIØNS'ın, yazılımın, kodun, dijital olabilmenin kültürel ve eleştirel rolünü sorgulayan temsil araştırmaları (MILLIØNS, 2014).

5.3. Kuirleştirilmiş Dijital Değerlerin *A Range Life Örneği* Üzerinden Okunması

Mesele dijitalin ötesine geçmiş olmamız değil, dijitalliğin fiziksel dünyamızı ve onu algılama biçimimizi değiştirmiş olması. Ve bu kabul, hesaplamanın gerçekliğimizin arka plan koşulu olduğu gerçeğinden ortaya çıkan duyarlılıklar ve potansiyeller hakkında eleştirel düşünmemizi gerektiriyor (Abrons, 2017). (Çeviri: Feyza Çınar)

Ellie Abrons (2017) fiziksel ve dijital mecranın değeri arasındaki ayrımları kaldırarak her ikisinin de eşit ve son derece gerçek- orijinal ortamlar olarak ele alınması gerektiğini vurgular. Abrons'un bu iddiası ve pratikte katkı koyduğu T+E+A+M isimli tasarım pratiğinin işleri, çoğunlukla dijital ve gerçek olarak ikileme oturtulan günümüz dünyasında, bu ikiliklerin arasında eriyen sınırlara yönelik kuir kuramın dijitalle dair problemleştirdiği sanal/gerçek, yapan/yapılan, makina/insan gibi ikilik problemlerini, mekânsal bir ölçekte genişletir. Böylelikle mimarlık normları içerisinde bu yeni normları tartışmaya açan üretimler yapar. Dolayısıyla bu bölümde dijital teknolojilerin ve bu yapılanışın ortaya çıkardığı dijital değerlerin mimarlık üretimlerinde nasıl bir yer bulabileceği sorusuna T+E+A+M'in 2017'de ürettiği, Los Angeles'taki ünlü Hollywood tabelasının gölgesinde yer alan bir ev için spekülasyon bir tasarım önerisi *A Range Life* projesi (Şekil 5.3.1) aracılığıyla yanıt arıyorum. Mimari kurgunun gelişim sürecinde, proje aracılığında

ürettikleri söylemde ya da kullandıkları araçla olan ilişkide kuir olma gibi bir iddia ya da yöntem bulunmayan bu üretimi, önceki bölümlerde kuir okumasını yaptığım dijital değerlere ve bu değerlerin kuir teori ile nasıl problemleştirildiğine benzer bir yaklaşım gözlemlediğim için tez kapsamına dahil ediyorum. Üretimlerin içeriğinde ve bu üretimleri yapan mimar figürlerinin söylemlerinde bu araştırma kapsamında kuirleştirerek ortaya dökülen dijital değerlere olan atıfla, bu çalışmayı kuirleştiriyorum.

Şekil 5.3.1: T+E+A+M’in 2017’de ürettiği A Range Life projesi (URL-15).

Bir çevre duvarı evin Doğu ve Güney sınırlarını belirlerken çevredeki manzaranın ikonik bir versiyonunu sunuyor. Hollywood tabelasının düz, grafik kalitesinin ötesinde yankılanan bu iki cephe, senaryo ve fiziksel dağ silsilesi arasında görsel bir oyun yaratıyor (URL-15).

Çeviri: Feyza Çınar

Projede yere ait birer öge olan *dağ sisilesi, kayalar, engebeli yüzeyler*, tasarıma birden fazla biçimde dahil olur (Şekil 5.3.2). Ekip fiziksel bir gerçekliği olan yere ait bu öğeleri *iki boyutlu profilde, üç boyutlu şekillerde, yüzey dokularında ve renk kullanımında* yeniden ele almıştır. Buradaki odak tartışma adına *A Range Life*’a ilham olan *dağ silsilesi, kayalar, engebeli yüzeyler* önemlidir. Ekip postdijital¹⁷ materyalite

¹⁷ *Postdijital* ortam, yazılım dünyasıyla standardizasyona uğrayan “mimari imaj”ın sanat, sosyoloji, felsefe gibi farklı bilgi alanlarıyla etkileşime girerek *öznel* yorumlarla beraber normlarının kırılmasını ve gündelik yaşam pratiğine ilişkin dijital edilmemiş bazı durumların karmaşıklığının verili olan imajlarla etkileşime girmesine olanak verir. Mimarlık camiasında postdijitale karşı farklı bakış açılarını görmek de mümkündür. *Mario Carpo* postdijitalin teknolojiye karşı koyarak çağın gereklerinden uzaklaşmakla eleştirir (URL-16). Postdijitalle teknolojiyi reddeden bir mimari ortamın, mesleğin geleceği için endişe verici bir pozisyona düşeceğini, böyle giderse de başka disiplinlerin mesleğimizdeki pratikleri eline alacağını ileri sürer. Postdijital materyalizmi tartışmanın yeni yollarını arayan T+E+A+M’in bir parçası olan Adam Fure, Carpo’nun bu eleştirilerine cevaben postdijital ortamın Carpo’nun iddia ettiğinin aksine dijital olduğunu, teknolojiye karşı bir pozisyonda yer almasının mümkün olmadığını öne sürer (URL-17).

olarak tanımladıkları bir tutumla, fiziksel gerçekliği o nesneye dair önemli bir bilgi olarak herkesçe kabul gören bu öğelerin dijital ortamdaki imajını tasarımın içeriğine farklı şekillerde dahil eder. Bu tutumda tasarıma ilham olan şey, fiziksel bir gerçekliğin soyutlanarak kullanılması değil, dijital bir ortam ya da teknolojiyle çizilen yeni imajdır, yani fiziksel gerçekliği olan bir şeyin dijitalde çizilen yeni gerçekliği. Bu tutum dijital değerlerin mimari kurguda nasıl konumlanabileceği sorusuna potansiyel bir seçenek olarak görülebilir. *Kayalar, engebeli yüzeyler, dağ silsilesi* gibi yere ait bilgiler, *battaniye yüzeyi, kalın örtüler, net silüetler* olarak yeni biçimleri bilgilendirir, yani maddileşerek mekânı tanımlamaya başlar. Çatı esas olarak, yüzeyleri *kaya imgeleri* ve *dokuları*yla basılmış kürk veya battaniyeye benzeyen kalın, üst üste binen yüzeylerden oluşur (Abrons, 2017).

Ekip üyelerinden Abrons (2017), *kayalık* ya da *dağ silsilesi* ısrarının fiziksel bir materyaliteyi taklit etmek çok daha ötede olduğunu iddia eder. Bir *kayanın* aynı zamanda bir *çizgi*, bir *doku*, başka bir *nesne* ya da *imaj* olabileceğine dikkat çeker (Abrons, 2017). Bu iddianın dayandığı zemin, dijital bir ortamın, bağlamın, bu bağlamı üreten söylemlerin varlığına yeniden dönüp bakılmasının gerekliliğine işaret eder. Ekip kısacası dijitalin bir kayaya sunduğu “başka bir şey olabilme” imkanının yarattığı yeni bir materyalizm anlayışını benimser.

Şekil 5.3.2: *A Range Life* projesinin tasarım sürecinde yere ait *kayalık, dağ silsilesi, eğri yüzey* gibi fiziksel nitelikleri baskın olan unsurların dijital ortamda kazandığı imaj olma halini ifade eden temsil (Url-15).

Abrons'un altını çizdiği bir *kayanın* bir kaya olmak dışında bir *yüzey dokusu, imaj* ya da herhangi başka bir şey olabilmesi, ekibin dijital kültürün şeylere sunabildiği çoklukla ilgilidir. Bir kaya aracılığında dijitalde ait değerleri bu sayede görünür kıldıkları düşünülebilir. Mimari düşüncede ve kuramda önemli bir yere sahip olan materyal anlayışını dijital teknoloji ve mecra aracılığında yeniden kuramsallaştırırlar. Abrons (2017) *postdijital* olarak ifade ettiği bu yeni materyalizm anlayışının Modernizm'de olduğu gibi cam veya çeliğin oantik ve süssüz ifadeleri ile evrensel bir soyutlamanın arandığı geçmiş yaklaşımlardan farklı olduğunu iddia eder. Betonun kaba yontulmuş yüzeyi veya iyi yıpranmış ahşabı dokusu gibi içsel malzeme niteliklerinin öznel deneyimiyle ilgilenen fenomenolojik takıntılardan da ayırır (Abrons, 2017).

T+E+A+M mekânsal pratiklerinde ışık simülasyonları, doku haritalama, yüksek kaliteli ağlar ve gelişmiş üç boyutlu teknolojiler gibi aracın kendisinin sağladığı bir takım efekti kullanır. Canazires (2019), ekibin gerek ürettiği mekanlar gerekse de bu mekanların temsilinde, yeni kültürel çağrışımlar oluşturmak için sahaya özgü süreçleri (fotogrametri) hesaplamalı- bilişimle ilgili süreçle (render motorları) birleştirdiklerini ifade eder. Bu ne anlama gelir? Simüle edilmiş parçacıklardan ve yakalanan imajlardan oluşturulan materyal efektlerin karmaşıklığı başka bir şey üretmek için hem fiziksel hem de sanal düzenlemeleri harmanlama arzusunu ortaya koyar. *A Range Life* projesinde kullanılan *kaya* ve *dağ* ilhamı, *kayanın*, ya da *dağın* çeşitli imajlarından, ki bunlar son derece *dijitaldir*, *fiziksel* bir yaratıma dönüştürülür (Şekil 5.3.3). “Postdijital materyalizm budur, fiziksel ve dijital ortamda materyallerin kısıtlı ve eğlenceli bir şekilde manipüle edilmesinden ortaya çıkan *garip*, bazen *yüce* ve çoğu zaman *tekinsiz* niteliklerin takdir edilmesinden doğar” (Abrons, 2017). Dijital ortamdaki manipülasyonu şeylerin *garip*, *tekinsiz* ya da ilk akla gelen olumsuz anlamlı niteliklerini takdir ederek yöntemleştirme ve mimari kurgunun bir parçası haline getirme, tez araştırmasının bu bölümdeki tartışması için önemli bir detaydır. Sözü edilen eylem, *tekinsiz* ve *garip* gibi bir takım olumsuz niteliklere değer vererek onlardan yeni bir değer yaratmaktır. Burada üretimi yapan mimar figürleri tarafından *kuir* ya da *kuirleştirici* bir iddia olmasa da üretilen söylem, bağlamlara, konumlara tekrar bir bakma halinin *kuir* olduğu tez kapsamında iddia edilir. Peki dijital değerleri ya da fiziksel varlığı olan herhangi bir “şey”in dijital değerlerini bu şekilde görünür kılmak, etkinleştirmek, mimarlıkta ne gibi anlamlar üretebilir?

Orijinal ile kopya arasındaki ayrımların postdijital olarak düzleşmesi, mimari müellifliğin doğasını ve statüsünü de dönüştürür. Aslında artık ne orijinali var ne örneği ne formatı. Tüm örneklerin sadece kopya olduğu tek bir orijinalin olduğu iddia edilemez. Kimse çizimin önce geldiğini ve fiziksel nesnenin ikinci sırada geldiğini (yoksa tam tersi miydi?) ya da görselleştirmelerin olası bir "gerçek" şeyin temsilleri olduğunu iddia edemez (Şekil 5.3.4 ve Şekil 5.3.5). Özgünlük, çeşitli medyalar arasında, benimsenen, başkalarıyla birleştirilen, değiştirilen ve yeniden sunulan görüntüler, dokular ve formlar halinde atomize edilmiş şekilde dağıtılmıştır. Müelliflik ortadan kaybolmaz, bunun yerine tasarımın birçok katmanına sızan bir bulut halinde dağılır (Abrons, 2017). Çeviri: Feyza Çınar

Şekil 5.3.3: A Range Life projesinde kullanılan “kaya” ve “dağ” ilhamının, kayanın, ya da dağın çeşitli imajlarından- ki bunlar son derece dijital- fiziksel bir yaratıma dönüştüğünü gösteren iç mekan imajı (Url-15).

Şekil 5.3.4: A Range Life projesinin planları (Url-15).

Şekil 5.3.5: A Range Life projesinin kesitleri (Url-15).

Ekibin A Range Life dışında Post Rock (Şekil 5.3.6), Detroit Reassembly Plant (Şekil 5.3.7 ve Şekil 5.3.8), Living Picture (Şekil 5.3.9) işleri de bu tez çalışması kapsamında, keşfine düşülen, dijital bir teknolojide, araçta ya da unsurda “*ikili olmayan*”, “*muğlak*”, “*eksik*”, “*belirsiz*” gibi kuir değerlerin hem tasarladığı mekanların kendisinde hem de mekânsal temsillerinin üretimine yönelik deşifre edilebileceği denemeler sunar. DBB ya da DBB kapsamında karşı söylem ya da ilke üreten kuir, feminist, insansonrası vb. eleştirel çalışmalarda problemleştirilen sanal/gerçek, makine/insan, yapan/yapılan (müelliflikle ilgili) arasında kurulan ikilikler, T+E+A+M’in konumlandığı *postdijital* pozisyonda olduğu gibi mimarlıkta temsil, kurgu, pratik gibi pek çok alanına genişletilebilir. Orijinal/kopya, sanal/gerçek gibi ikiliklerin örtük bıraktığı ya da mimarlıkta geleneksel bir anlayışın sürdürülmesine, henüz keşfedilmediği için olanak veren dijitale ait değerler yeni bir mimarlık kuram tartışması, üretim yöntemi, gelecek vizyonu sağlayabilir.

T+E+A+M’in *A Range Life* örneğinde dijital değerlere ya da kuire direkt bir atıf yoktur lakin hem mimarlığın hem de dijitalin var olan içeriğine yönelik alternatif bir okuma olarak düşünülmelidir. Bu çalışma, Abrons’a (2017) göre dijitale ait olan jestleri, medyayı, teknolojileri, dijital olanın mimaride kendi tarihi, kahramanları ve söylemi olan bir varlık olarak kanonlaştırılmasını eleştiren bir alternatif sorgulama niteliğindedir. Mekansal tasarımın kendi sürecinin deneysel bir süreç olarak ilerlediği hatırlanırsa, ekibin denemelerinde ürettikleri temsiller aracılığıyla sordukları sorularla Korreitem’in dijital olan aracın doğduğu disiplinler geleneğe ait değerlerine yönelik sorduğu sorular arasında ilişki kurulabilir. Koretiem’in (Url-4) speküle ettiği

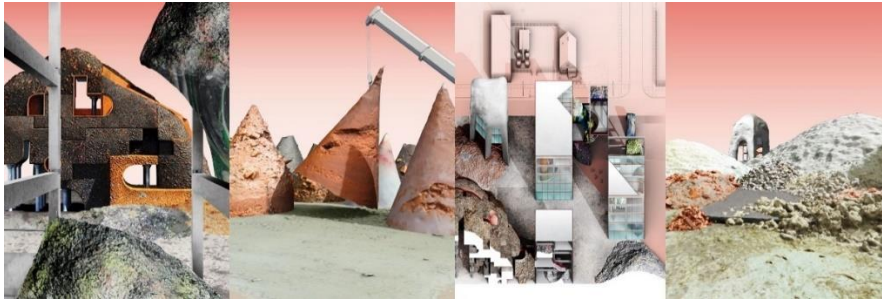
“hesaplamalı medyaya ait teknikler- tasarım gereği kesinlik, doğruluk, tutarlılık ve optimizasyonu belirsizlik, muğlaklık ve tesadüfe göre önceliklendiren teknikler - aynı deneysel işlevi devreye sokmak için nasıl uygulanabilir?” sorusu ekibin “*A Range Life*” ya da “*Another Rock*” ve “*Detroit Reassembly Plant*” işlerinde karşılık bulur. Tez kapsamında bu karşılığın da kuir değerler taşıdığını iddia ediyorum.

Şekil 5.3.6: Kullanılmayan malzemelerin kurtarıldığı, yeniden şekillendirildiği ve mimari araçlar ve bağımsız yapılar olarak kullanıldığı Post-Rock¹⁸ materyal denemeleri (Url -18).

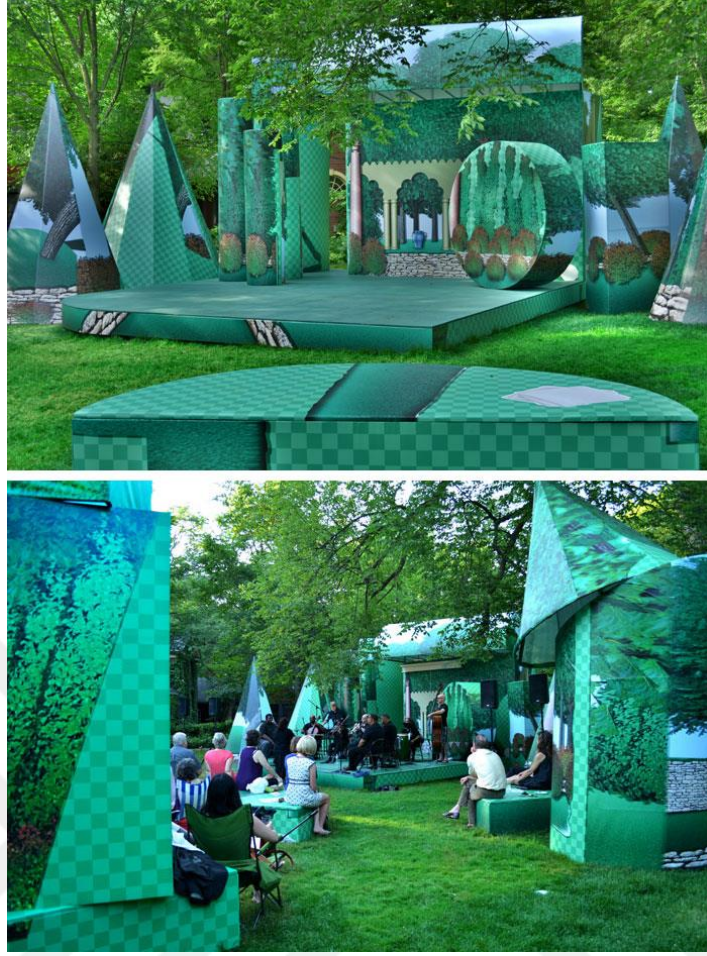

Şekil 5.3.7: 2016 yılında üretilen Detroit Reassembly Plant projesine ait maket görselleri (Url-19).

Şekil 5.3.8: 2016 yılında üretilen Detroit Reassembly Plant projesine ait maket görselleri (Url-19).

¹⁸ *Post Rock*, polimer ve inorganik kaynakların bir karışımından oluşur (URL-16). Geri dönüştürülmüş ürün, ya malzemelerin istiflendiği ve ısıyla döküldüğü yerde "yerinde" ya da silindirik şeklini laboratuvarında gerçekleştirilen rotasyonel ısıyla şekillendirmeden alan "kıvrıntılı" olarak oluşturulur. Miller ve Moran, dijital görselleştirmeye tasarlanan üç spekülative tasarım projesi aracılığıyla Post Rock prototiplerini mimari çalışmalara dönüştürmüştür (URL-16).

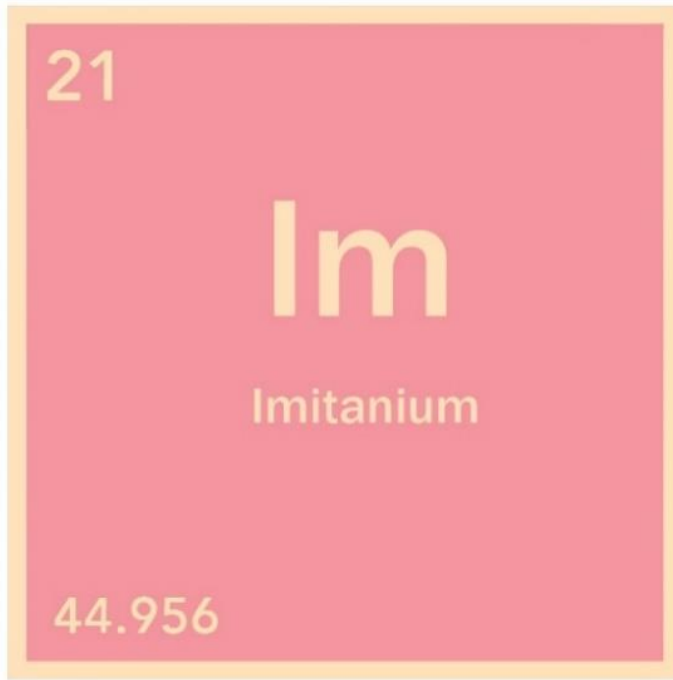

Şekil 5.3.9: Ekibin 2017 yılında ürettiği Living Picture projesi (Url-20).

Materyalleri kelimenin tam anlamıyla üzerinde çalışılacak, yeniden birleştirilecek ve yeniden hayal edilecek gerçek varlıklar olarak ele alıyoruz; bu hem fiziksel hem de dijital malzemeler için geçerli olan bir tutumdur. Bu yaklaşım, sadece önerinin değil, aynı zamanda öneri içindeki temsiller olarak dokulu, satüre edilmiş nesnelerin mekânda katmanlaşmasıyla imajlara vurgu yapılmasına yol açan scenografik etkiler yaratır. Dijital ve fiziksel malzemelerin yeniden bir araya getirilmesiyle üretilen imajlar, kökleşmiş tarihsel ve kültürel çağrışımları özgürleştiriyor ve bunların yeniden üretilmesine olanak tanıyor (Abrons, 20217). Çeviri: Feyza Çınar

Gelişmekte olan bir estetik söylem olarak postdijital, her yerde bulunan ancak çoğu zaman anlaşılmaz olan hesaplama süreçlerinden kaynaklanan kalıpları ve nitelikleri, görünür kılarak "hesaplama taneciklerinin" fiziksel şeylerde ortaya çıkma yollarına ışık tutar (Abrons, 2017). T+E+A+M'in *A Range Life* projesini dayandırdığı bu anlayışın benzeri, postdijital bir iddia ileri sürülmemiş olsa bile tez öncesi çalışmalarında da vardır. *İTÜ Mimari Tasarım Lisansüstü Programı*'nda, Prof. Dr. Ayşe Şentürer, Doç. Dr. Aslıhan Şenel, Prof. Dr. Nurbın Parker ve Araş. Gr. Dr. Özlem Berber yürütücülüğünde, *Antikite'den Yeni Materyalist Dünyaya, Nesnel, Mekansal, Arkitektonik Açılımlar* temasında kurgulanan *MTS Proje 1* dersi kapsamında Egehan Savgı ve Yusuf Enes Mete ile beraber grup olarak ürettiğimiz "*Kurgusal Madde:*

İmitanyum” projesi, tez kapsamında sorgulanan, dijital teknolojilerin yarattığı “*mükemmel*”, “*kusursuz*”, “*nesnel*” algıyla yönetilen normatif inancı kıran aksi durumların potansiyelini keşfetmeye yönelik mekânsal bir karşılığı olan bir denemedir (Şekil 5.3.10). Bu çalışma, günümüzde madde, gerçeklik ve dünyaya dair kavrayışı etkileyen dijital koşulların altında, maddi ve maddi olmayan arasındaki düalist ilişkiyi eleştiriye açarak öteki durumların çoğul potansiyellerini speküle etmeyi amaç edinir (Şekil 5.3.11). Araştırma yeni materyalizm okumalarına dayandırılarak hafıza ve imge gibi maddi olmayan unsurların, materyal dünyayı nasıl etkilediğine dair tartışmaları, üretim sürecine dahil eder. Bu durumu apaçık bir biçimde göstermeye başlayan günümüz dijital araçlarının ve teknolojik olanakların var ettiği çoğul gerçeklik, bu noktada sadece pragmatik bir araç olarak kullanılmak yerine eleştirel gelecek projeksiyonlarına zemin hazırlar. Bu eleştirel projeksiyonlar, tez kapsamında dijitalite ait olarak keşfedilmeyi bekleyen “*kusur*”, “*hata*”, “*kaza*”, “*muğlak*” gibi kuir niteliklerin projenin kurgusunda, görsel temsillerinde ve yazımında nasıl karşılık bulacağını da sorgular haldedir.

Şekil 5.3.10: İTÜ Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı MTS Proje 1dersi kapsamında Egehan Savgı ve Yusuf Enes Mete ile beraber grup olarak ürettiğimiz “Kurgusal Madde: İmitanyum” projesine ait görsel (Çınar, 2020).

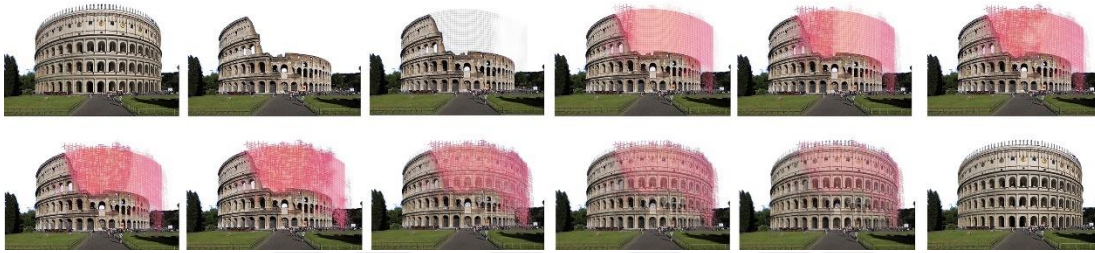

Şekil 5.3.11: İmitanyum’un dijital araç ve teknolojinin sunduğu çoğul gerçeklik üzerine ürettiği eleştirel bir projeksiyon örneği (Çınar, 2020).

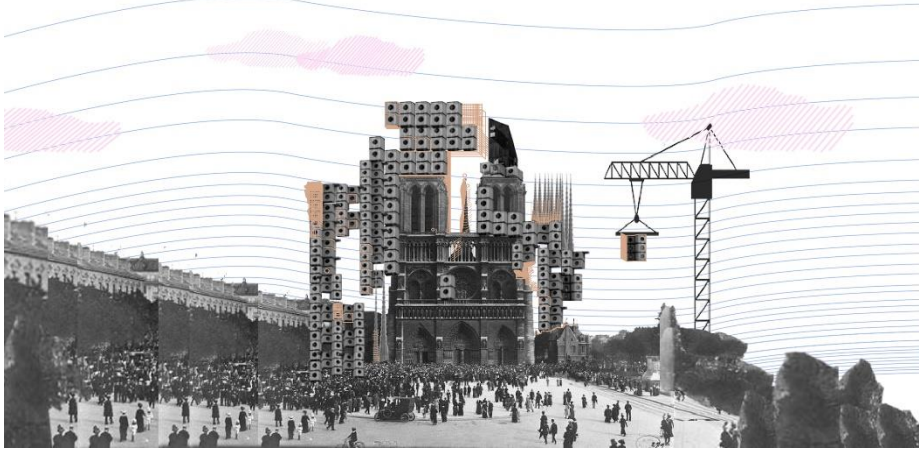
Tez çalışması kapsamında mimarlıkta keşfine odaklanılan kuir değerler, *İmitanyum*’un projeksiyonunda yararlanılan dijital aracın kendisinde yer almaz, projenin temel argümanlarından biri de zaten diğer maddelerin aksine dijital bir ortamda fiziksel özelliklerinden önce virtüel özelliklerinin inşaa edildiği bir teknolojiyle yaratılan *İmitanyum*’un başlı başına bir kurgudan ibaret olmasında saklıdır (Url-21). Kurgunun kendisi, *İmitanyum* ve ait olduğu, temsilini ürettiği ve söylemini yaydığı dijital ortamda bu değerlerle temellendirilerek üretilmiştir.

İmitanyum, dijitalleşen kültür ve toplumun değerlerini taşıyan “mükemmel” denebilecek bir işlev tahayyülü çizer. Labaratuvar ortamında, dijital olarak üretildiği için diğer maddelerden ve dolayısıyla da onlara atfedilen maddi ve maddi olmayan ikiliğinden kopuşu simgeler. *İmitanyum*, adından anlaşılacağı üzere, evrendeki her şeyi taklit edebilecek molekül dizimine sahiptir. Bu kulağa kusursuz gelen ve de dijital ortamda üretildiği için sorunsuz çalışacağına yönelik inanç eğilimini hatırlatan değeri hiçbir şeyin eskimeyeceği, kayıpların yok olacağı, toplum için yıkım ya da felaket değeri taşıyan olayların ortadan kalkabileceği sorunsuz bir dünya tahayyülünün habercisidir. Bu kusursuz tahayyülün yaratıcısı olan dijital araç, algoritmanın kendisi ve medyası, *İmitanyum*’un gelecek projeksiyonlarında dışladığı durumlarla yüzleştirilir. Dijitalleşen kültürel ve toplumsal değerlerin örtük bıraktığı “hata”, “kusur”, “kaza” gibi benim tez çalışması kapsamında kuir değerler olarak ileri sürdüğüm nitelikler, *İmitanyum*’un iddia ettiği düzeni alaşağı eder. Bizleri ikiliklerden çokluklar evrenine taşıyan, dijital kültür ve toplumdaki saklı potansiyeller, *İmitanyum*’un projeksiyonlarında mekânsal olarak da karşılığını bulur. Eklendiği maddenin molekülünü taklit ederek onu tamamlayan *İmitanyum*’un spekülasyonlarının mekânsal

olarak ilk durağı Kolezyum'dur (Şekil 5.3.12). Yıllar önce gördüğü hasarı unutturacak bir kopyalama yeteneğiyle İmitanyum, yapının hasarını onararak, mekânda zamanın ve olayların izlerini birdenbire siler. Bu son derece *mükemmel* olan madde 2019'da yanarak büyük hasar alan Notre Dame Katedrali'nin onarımı için de kullanılır (Şekil 5.3.13). Onarım sürecine eşlik eden rüzgârlı hava koşulları hiç öngörülemeyen bir durum yaratır. Rüzgâr, Tokyo'dan Nagakin Kapsül Kulesi'nden birtakım parçaları onarım sahasına taşımıştır. İmitanyum bir noktadan sonra birleştiği bu yapının moleküllerini taklit ederek bir *kaza* oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu kaza da Notre Dame Katedrali'nin Nagakin Kapsül modülleriyle tamamlanması ile sonuçlanmıştır.

Şekil 5.3.12: İmitanyum'un dijital araç ve teknolojinin sunduğu çoğul gerçeklik üzerine ürettiği eleştirel bir projeksiyon örneği (Savgı, 2020).

Şekil 5.3.13: İmitanyum'un dijital araç ve teknolojinin sunduğu çoğul gerçeklik üzerine ürettiği eleştirel bir projeksiyon örneği (Çınar, 2020).

Kurgusal bir madde olan *İmitanyum* bu sorgulamalar çerçevesinde kendini gösteren, ikiliklerin dışına çıkabilmek için, dijital teknolojilerde normatifleşen *nesnel* ve *kusursuz* olma eğiliminin dışında temsiliyetler çizen bir mimari projeksiyon örneğidir. *İmitanyum*'un vaad ettiği gelecek projeksiyonları ile, felsefi kavramlar, maddenin kendisi, temsil-deney ilişkileri ve kuram gibi mimarlığın temel problemleri; *İmitanyum*'un hem kurgusallığında gizlenen var olma ihtimali ile hem de bu

kurgusallığın mimariye ifade ediliş tekniği ile sorunsalın parçası haline gelir. Varolabilirliği reddedilemeyecek olan bu kurgusal maddenin projeksiyonları, Grosz, Bergson, Deleuze ve Yeni Materyalist düşünürlerin kuramsal tartışmaları ile temellenir. Bu projeksiyonlarla iddialı gelecek öngörülerinde bulunmadan, eleştirel bir tartışmanın yaratımına odaklanılır. Materyal dünya, hafıza ve imgelem, gelişen teknolojiler ve mimarlık bağlamında sorgulanan *İmitanyum* maddesi ile yaratılan retro-fütürist imgeler bu eleştirel düzlemi görünür kılar.

Bu bölümün tartışmasını bititirken, *A Range Life* projesinin ve tartışmalarını güçlendirmek adına bölüme dahil ettiğim diğer mimari üretimlerin, *ikilikleri bozmak, hatayı, kusuru, kazayı, muğlaklığı etkinleştirmek, nesnellik iddiasından vazgeçmek* ve *yabancılaşma politikası üretebilmek* gibi birbirinin alanını işgal eden ancak birbirlerinden farklılaşabilen politikalarla spekülative bir ilişkilendirme kurduğu fikrindeyim. Hem mimarlık tarih ve kuramında tartıştığım hem de dijital kültür odağında tartıştığım meselelerin kesişiminde bir mimar üretim olan bu çalışma ile, tez kapsamında 4 politikaya indirgeyerek yeniden ürettiğim kuir düşünceyi zenginleştiren bir içeriğe sahiptir. Çalışma, tezin ilk bölümlerinde dökümünü yaptığım pek çok kavramı grift bir şekilde mimarlık içeriğine dahil etme çabasıdır.

5.4. Kuir Okuma: Kuirleştirilmiş Dijital Değerlerin Seçilen Mimari Üretim Örneklerinin Odağında Tartışılması

Bu bölümde dijital değerlere yönelik eleştirel sorular üreten, mimarlık kanonuna yerleşmiş değerleri eleştiriye açtığı için alternatif deneme olarak gördüğüm çalışmalara yer vererek, kuir pozisyonunda okumaya çalıştım. Tez kapsamına bu bölümde dahil edilen her bir mimari üretimin ardındaki mimar figürlerinin de konumları, tutumları, erken dönem çalışmalarını da araştırarak, incelenen işleriyle ilişkiselliğinin okunmasına gayret gösterdim. Buna ek olarak tez çalışmasının ardındaki figür olan kendimin de tez öncesi çalışmalarım ve karşılaşmalarımın tartışmaya dahil ettiğim üretimlerin, kuir pozisyonunda yapmayı iddia ettiğim okuma için, üreteceğim söylemin, konumuna, bağlamına ve koşullarına, nesnel olmaya yapay bir adanmışlık göstermeden bir görünürlük sağladım. Tüm bu ilişkisellik bağlamında mimarlık kanonunu yıllarca yönlendiren temel ve kapsamlı konuları, daha önceki bölümlerde kuirleştirerek görünürlüğünü sağladığım dijital değerlerin odağında yeniden tartışmaya açtım. Bu inceleme ile mimari üretim dediğimiz nosyonun çok

çeşitli olduğu ve dijital değerlerle olan eleştirel pozisyonumuza karar verebildiğimizde daha da çeşitlenebileceği iddiasını öne sürüyorum. Bu iddia ile mimarlığın var olan bilgi alanına ait değerlerin, kuir değerlerin ve dijital değerlerin birbirinin alanını işgal ederek güncel bir mimarlık kuramı tartışması açması niyetinde idim.

Örnekleri incelerken kuirin nesnelliği reddeden kuramsallığında olduğu gibi, üreteceğim söylem ya da iddia edeceğim sözler için, okuyucunun hangi örneği hangi örnekten önce ya da sonra okuyacağını da tümüyle araştırmacı olarak benim irademde olan bir durum olmamasa dahi, önemli olacağı düşüncesi ile ilk olarak *Kuir BIM*'i inceledim. Bunun sebebi seçtiğim örnekler arasında kuir olma iddiasını ve de beden siyasetini mevcut içeriğinde taşıyan tek örnek olmasıdır. Ardından tıpkı tezimdeki izlekte olduğu gibi, kuir olma iddiası taşımayan ve materyalist bir beden siyaseti içermeyen örneklere yapmayı hedeflediğim kuir okuma ile, kuir tekrar post kuir bir alana genişletmiş oldum. Kuir ve dijital olmak üzere mimarlıktan farklı iki bilgi alanının ara kesitinde aradığım mimari potansiyeller için önceki bölümlerde ortaya döktüğüm sorunsalları, mimarlık kanonuyla ilişkilendirerek okumaya çalıştım.

Bu okumanın spekülâtif tarafı ise araştırmada kuir ve dijital olmak üzere iki bilgi alanının ara kesitinde dört ana politikaya indirgeyerek kuirleştirdiğim dijital değerlerin, bu bölümde tartışmaya açtığım her bir örnekte farklı stratejilerle kullanılması olabilir. Tez araştırması kapsamına dahil ettiğim mekansal pratiklerin her birinde dijital ve mimarlık ara kesitinde bir eleştiri bulunuyor ama bu eleştirileri nasıl bir yordamla yöntemleştirdiklerini konuşabilmek adına yararlandığım dört politikanın belirleyici olduğunu düşünüyorum. Her bir politikayı, projelerde kullanılan dijital değerlerle kesiştirmeye ve speküle etmeye çalıştığımda dijital değerler odağında bir siyaset üretmenin çok çeşitlenebilir olabileceğine dair bir tablo çıkıyor (Şekil 5.4.1).

İkilikleri bozmak politikasını incelenen üç örnek özelinde ortaya serdiğim dijital değerlerle tekrar ele alalım (Şekil 5.4.2). Her üç projede de ikiliklerin bir şekilde mesele haline geldiğini tartıştık lakin bunun problemleştirilmesinin nasıl olduğu sorusunun yanıtına baktığımızda her bir projede farklı dijital değerler üzerinden bir etkinleştirme söz konusudur. Örneğin *Kuir BIM*, mimarlıkta yaygın bir şekilde kullanılan bir dijital aracın *kesinlik*, *doğruluk* ve *veri yüklü* değerlerini problemleştiriyordu. Bu değerler bir ikiliğin güçlü parçalarını temsil ettiği için, bunları bozmak, bu ikiliklerden sıyrılabilme imkanının yaratabileceği çoğul evrene kapı

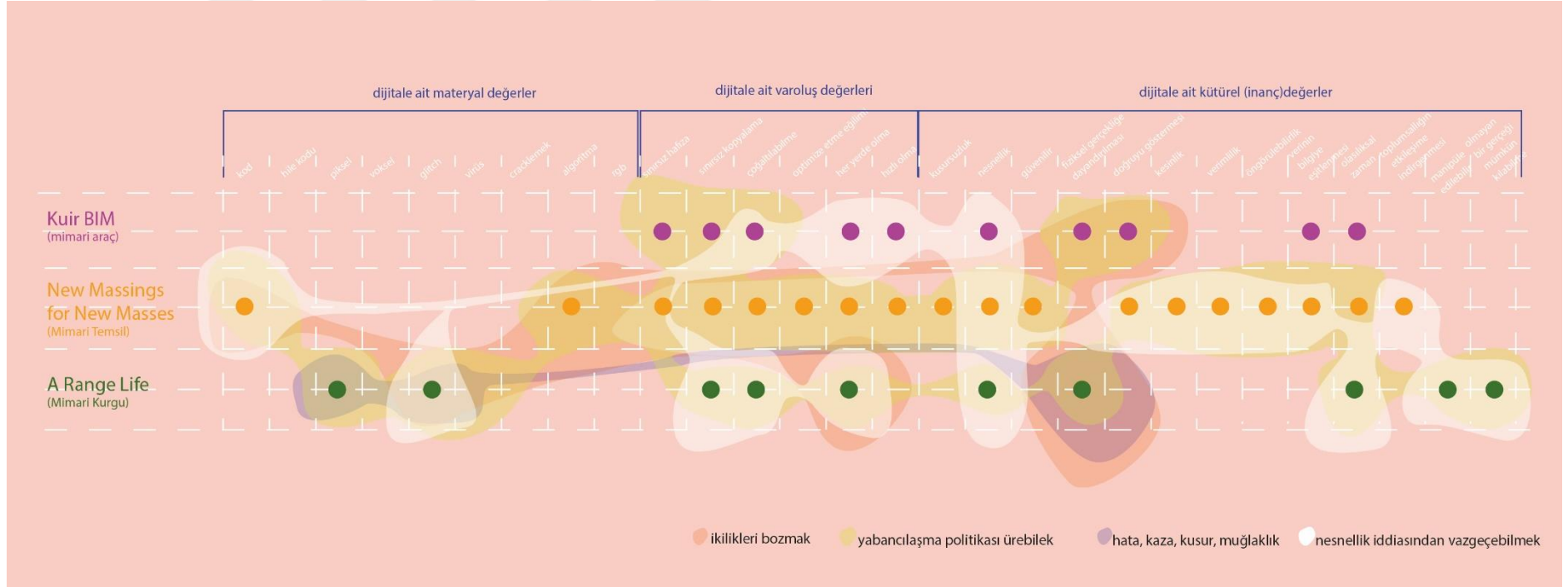
aralıyor. Bu *bozma* ya da *hackleme* iradesinde itici güç olan başka bir dijital değer ise, bu evrende karşılaştıklarımızın fiziksel bir gerçekliğin kurduğu gerçekliği sürdürmesi dolayısıyla da patriyarkanın kurduğu ikilikleri devam ettirme eğilimidir.

Günümüzde dijital araçların olanaklarına rağmen *Modulor*'dan beri bedeninin mimari temsildeki konumunda bir değişimin olmayışı, dijital araçlarda bu geleneğin ivmelenerek sürdürülmesi gibi bazı gelenekler, bu sebeple *ikilikleri bozmak* politikasında gündem bulabiliyor. İdeal beden; ölçek, nitelik ya da tasvirinin örtük bıraktığı bedenlerin ya da bedenleşmelerin görünürlüğünü artırabilir bir politika olarak *Kuir BIM* pratiğinde kullanılıyor. *New Massings For New Masses*'de ise aynı politikanın farklı dijital değerlerle olan farklı ilişkilimlerle uygulanabilirliğini tartışabiliyoruz. Tasarımcılar bu çalışmada kodu ve algoritmayı kullanarak mimarlıktaki baskın olan konut fikirlerinin örtük bıraktığı diğer uçları- *sirkülasyonu takip eden program önerisini*- sorunsallaştırarak önerdiği yeni konut tahayyülü ve temsilleriyle bu ikiliği bozuyor. Burada kod ve algoritma olarak dijitalin materyal değerlerini kullanarak verimlilik, kesinlik, doğruluk gibi kültürel olan başka değerlerine olan baskın görüşe de bir eleştiri geliştirmeye çalışıyorlar. Bir inanışın ya da hâkim görüşün baskın olan değerlerinde bozum yapmak da bir ikilik bozma politikasıdır. *A Range Life*'a geldiğimizde ise aynı politika farklı bir tartışma bağlamında yine dijitalle dair materyalist bir değer olarak ele aldığım *glitch* kullanarak yapılıyor. Mekansal temsillerimizi oluştururken kullandığımız steril, parlak, gölgeleri iyi bir şekilde tasarlanmış realistik görüntülerin aksine *glitch* gibi bir imajda meydana gelebilecek teknik bir kaza sonucu oluşan bozuk görüntüyü değerlendirerek yeni bir gerçeklik üretiyorlar. Bu vesileyle de sanal/gerçek, yapan/yapılan, makina/insan gibi ikilik problemlerini bozmayı deniyorlar.

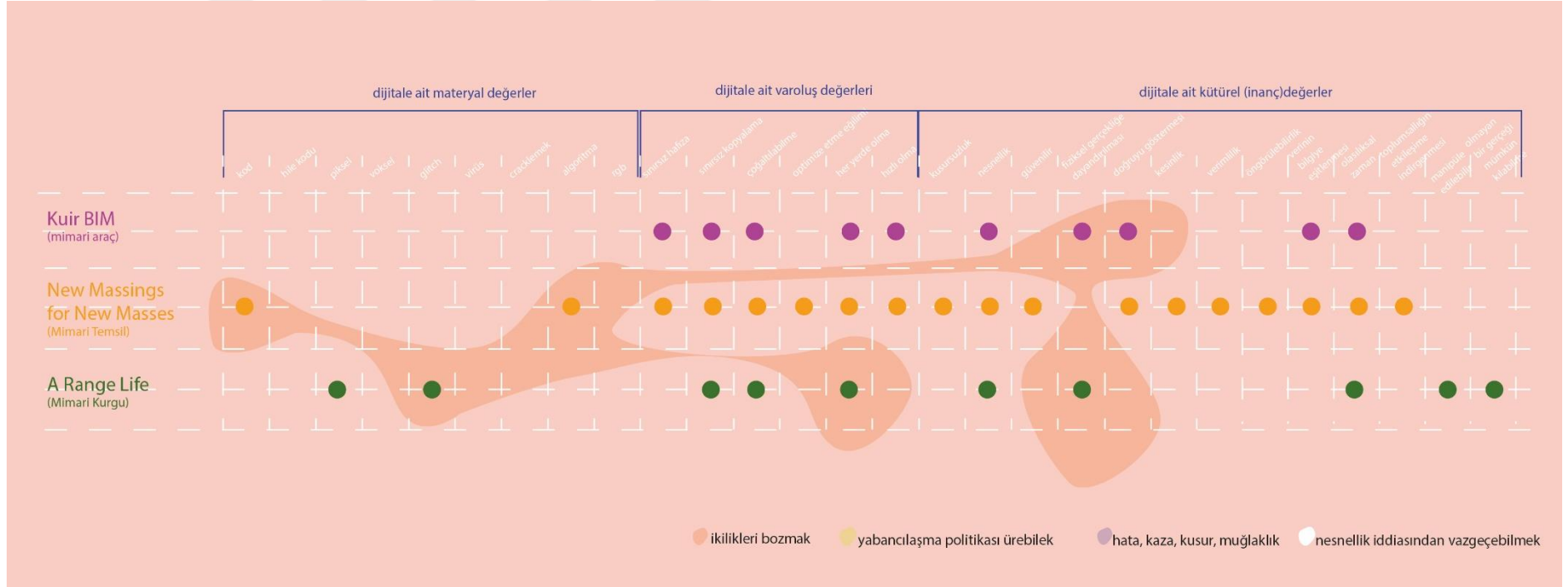
Yabancılaşma politikası üzerinden örnekleri yeniden değerlendirmeye çalıştığımızda yine her üç projede de bu politikayla ilişkili farklı stratejiler okuyabiliyoruz (Şekil 5.4.3). *Kuir BIM*'de BIM'in verili ayarlarını ve kullanım jestlerini bozmak ya da çoğaltmanın bir yabancılaşma politikası ürettiğini söyleyebiliriz. Fiziksel yaşayış kültürümüzdeki ikiliklerin dijital araçlarla güçlenerek sürdürüldüğüne yönelik yaptığım çıkarım, dijitalin analog bir çizim aracından çok daha hızlı olması, sınırsız bir hafızaya, kopyalayıp çoğaltabilme gibi materyal özelliklerine dayanıyordu. BIM'in verili ayarlarını değiştirmek, family dosyalarını yerin bedensel deneyiminden gelen bilgiyle çoğaltmak, dijitalle dair bahsi geçen kopyalanma, depolanma, çoğaltılma gibi

değerleri eleştirel ya da stratejik bir biçimde kullanarak kırmanın yollarının aranabileceğine dair bir motivasyon sağlıyor. Modülör'ün ya da beyaz adamın dışındaki bedenlerin bilgisini dijitale ait aynı değerleri kullanarak çoğaltmak, ya da bu azınlık bilgisinin görünürlüğü için bu değerlerin kullanım jestlerine yabancılaşmanın açabileceği tartışmaları yapabiliyoruz. Benzer bir şekilde *MILLIONS*'un kodu, algoritmayı ya da rgb renklerini, olasılıksal zaman algısını, bu algıyı kuran kesinlik, doğruluk, nesnellik, verimlilik gibi değerleri kullanım amacının dışına çekerek farklılaştırması, yabancılaşma politikasıdır. Dijital araç ve onun aracılığıyla üretilen temsil ve eş zamanlı gelişen mimari düşüncelerdeki kalıpları bu yabancılaşma ile ters yüz etmeye dair bir girişimdir. *A Range Life* ile fiziksel bir gerçekliğinden öncelenerek değer kazanan dijital değerlerin kurmaca, absürt ya da garip olarak dışlanabilecek senaryoların yüceltilmesi, dijitale dair örtük kalmış meselelere karşı olan pozisyonumuza bizi yabancılaştırır. Bu yabancılaşmayla da mimari bir değer üretirler. İncelenen projelerde hata, kusur, muğlaklık, kaza gibi değerlerin etkinleştirilmesi alanına işaret eden tek proje ise *A Range Life*'tır (Şekil 5.4.4). Bir önceki paragrafta projeye özgü olarak yabancılaşmanın politikasının nasıl üretildiğine dair açıklama bu politika ile de oldukça ilişkilidir.

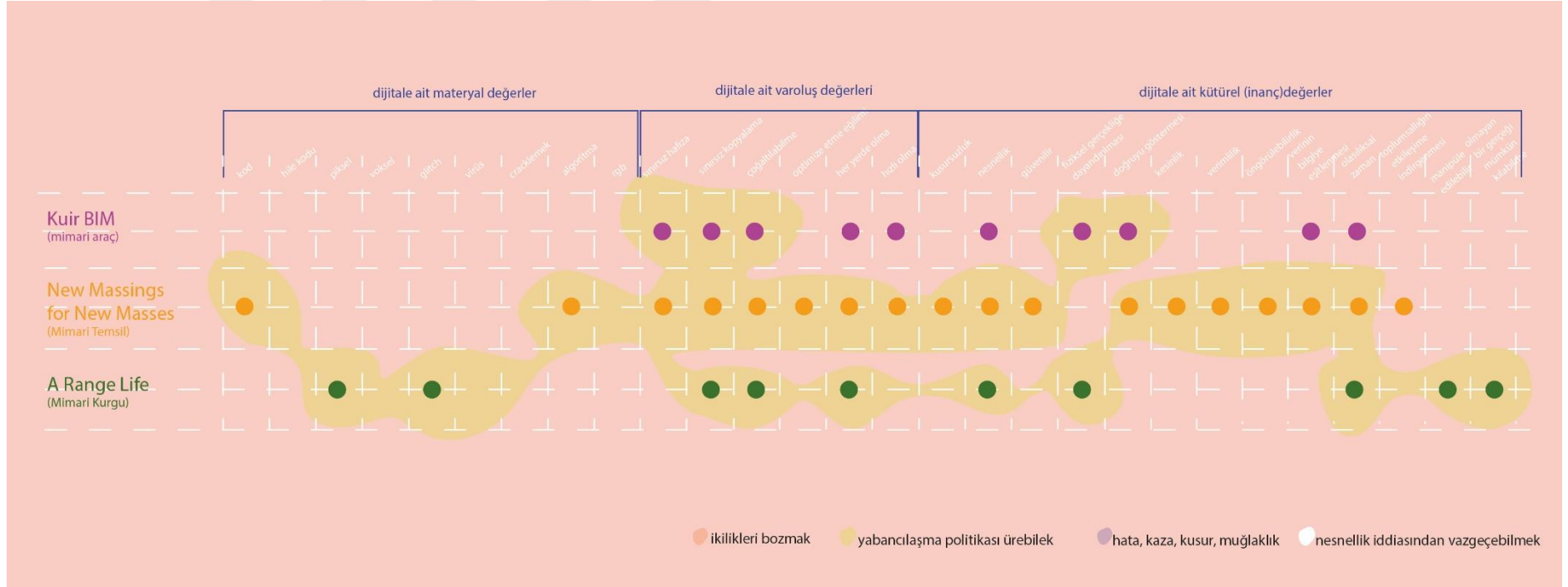
Son politikamız *nesnellik iddiasından vazgeçebilmek* ise yine her üç projede de farklı dijital değerlerle diyalog haline girerek farklılaşan bir durum çizer. Bu projelerde iddia edilmese dahi ben bu politikaların etkinleştirilmesinde konumlu nesnelliklerin sürdürüldüğünü görüyorum (Şekil 5.4.5). Dijital değerlerin baskın ya da örtük bir şekilde hangi kapsamda ve nasıl bir teknikle dönüştüğü, incelenen her bir mimari üretim örneğinde biriciktir. Bu biricik olma durumu nesnel bilgi üretimi konusunda ısrarcı ve üçüncü tekil şahıslarla donalı eril yazım dilini baskılayan kartezyen bilgi/bilgi üretme ve dağıtma geleneklerindeki yapaylıktan özgürleşmeye işaret eder. Bir önceki bölümde detaylıca tartışırken kendi konumlu nesnelliğime dikkat çekmek aracılığıyla, spekülasyonu güçlendirecek kendi çalışmalarım ve karşılaşmalarımı da bölümlere dahil etmişim. Dahil ettiğim bu çalışmaları bu matrise eklese idim, nesnellik iddiasından vazgeçebilen bir dijital değer sistemi ile ne kadar çeşitli mimari üretimler yapılabileceğini görebilecektik diye düşünüyorum. Dijital değerlerin verili sayılmadan, eleştirel bir mesafelenme ile, üretim amacı dışında kullanıma da açık olarak ele alınması, mimari üretim dediğimiz nosyonu çoğaltabilir.

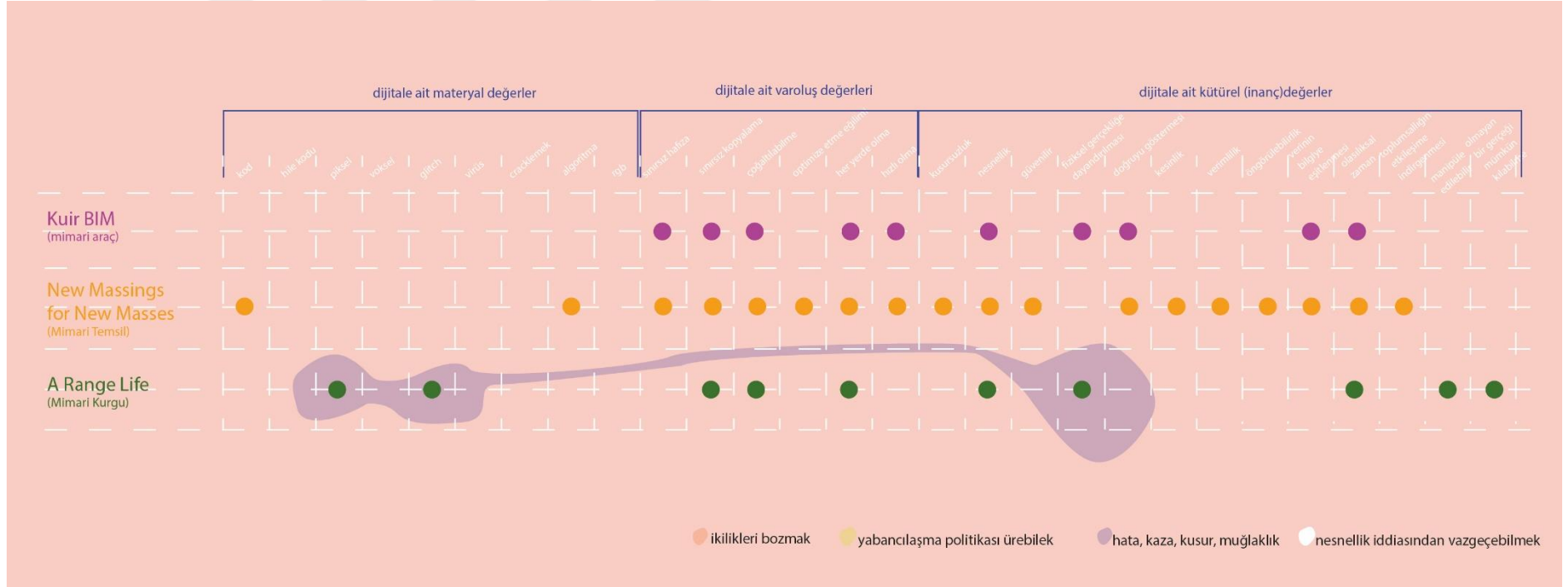
Şekil 5.4.1: Araştırma kapsamında incelenen üç mimari üretim odağında hangi dijital değer kullanım yordamının hangi politikayla ilişkilendiğini gösteren diyagram (Çınar, 2024).

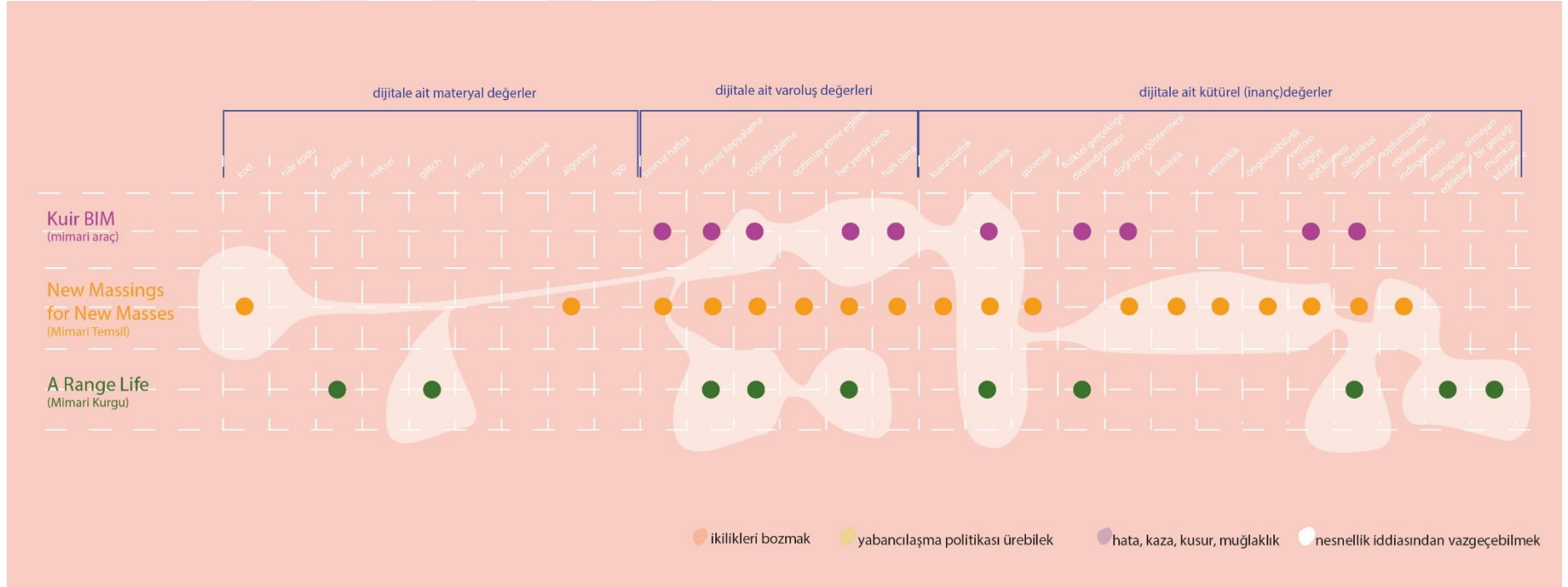
Şekil 5.4.2: İkilikleri Bozmak politikasının incelenen örneklerde kullanılan dijital değerlerle ilişkisini gösteren diyagram (Çınar, 2024).

Şekil 5.4.3: Yabancılaşma politikasının incelenen örneklerde kullanılan dijital değerlerle ilişkisini gösteren diyagram (Çınar, 2024)

Şekil 5.4.4: Hata, Kusur, Muğlaklık, Kaza gibi değerleri etkinleştirme politikasının incelenen örneklerde kullanılan dijital değerlerle ilişkisini gösteren diyagram (Çınar, 2024).

Şekil 5.4.5: Nesnellik İddiasından Vazgeçebilmek politikasının incelenen örneklerde kullanılan dijital değerlerle ilişkisini gösteren diyagram (Çınar, 2024).

İkilikleri bozmak, nesnellik iddiasından vazgeçmek, yabancılaşma politikası üretebilmek ve muğlaklık, kusur, hata, kaza, öngörülemezlik, şans vb durumların etkinleştirilmesi olarak gerek mimarlıkta gerek bu araştırma kapsamında öncelenen iki bilgi alanının incelemesinde tartışmasını yaptığım bu politikalar, sadece neyi kullandığımızın değil nasıl kullandığımızın önemine dair bir sonuç çıkarıyor. Bu dört politika birbiriyle de oldukça ilişkilidir. Örneğin hatayı, kusuru, kazayı etkinleştirmek aynı zamanda bir ikiliğin bozulması ya da yabancılaşma politikasının üretimi anlamına da gelebilir. Ancak gelmeyebilir. Bu durum da kuirleştirme olarak tabir ettiğim okuma ve yazma pratiğinde çalışmaya spekülâtif bir alan açıyor. Bu bölümde seçilen örnekler de özellikle farklı disiplinlerde dijitalin ne olduğu ve neyi nasıl etkilediği sorularını mimarlıkta soran kuramsal bir söz üretme çabası olan çalışmalardan belirlenmiştir. Bu üretimlerin tezde incelenme motivasyonunu karşıladığını lakin örneklerin çok daha genişletilebilir ve çoğaltılabilir olduğunu da belirtmenin önemli olduğunu düşünüyorum. Mimarlık kanonunda ezber haline gelmiş jestler, ortografik hafıza, modern konut fikri- ya da diğer tipolojilerin yapma bilgisini önceleyen kalıplaşmış fikirler, dijital materyaliteye bir dayanak haline gelen fiziksel gerçekliklerin öncelenmesine değin eğilimler, gelenekselleşmiş materyalist bakış açıları, mimarlığın ve mimar figürünün ne olduğu, pedagojinin kendisi, bu temelde teknikleşmiş kurgusal üretimler gibi pek çok konunun dijital değerler odağında yeniden sorusallaştırılabileceği ve mimarlık kuramında, pratiğinde, pedagojisinde pek çok yeniliğe kapı aralayabileceğini düşündürmüştür. Normlar arası sürekli bir müzakere ve alternatif bir okuma vaadeden kuir pozisyonda öncelenen dijital değerler mimarlıkta gelenekselleşmiş, kalıplaşmış değerleri hacklemek, sorunsallaştırmak için kullanılabileceği gibi, alternatif eğilimleri desteklemek ya da üretmek amacına da hizmet edebilir. Ben bu araştırmada öncelikle kuir ve dijital bilgi alanlarının normlarına dair bir okuma geliştirmeye çalıştım ki bu mimarlığı ilişkilendiği disiplinler içerisinde ayrıcalıklı kılan bir geleneğe karşı bir duruşu ifade ediyordu. Mimarlıkla ilişkilendirmek üzere, mimarlıktan önce birbileriyle ilişkilendirdiğim bu iki bilgi alanının ara kesitinde mimarlığın nasıl konumlanacağını araştırdım. Lakin araştırmaya direkt mimarlığın sözüm ona “içi”nden kuir ve dijitalin araştırılması da yapılabilirdi. Benim hazırladığım metinsel üretimin böyle bir kurguda ilerlemesinin bir diğer gerekçesi ise Canazires (2019)’ın de altını çizdiği gibi bilişimsel olanın materyalist gerçeklikleri etrafında dönmeye başlayan hâkim dijital kültür etkisinde değişen ve gelişen disiplinimizde, yazılım ve dijital medyayı tartışmak için eleştirel

bir terminolojinin yokluğuyla da ilgilidir. Bugün John May ya da Milani'nin de parmak bastığı ve araştırdığı gibi, mimarlık kanonunu yönlendiren çizim, fotoğraf ve imaj olmak üzere üç başat temsil biçiminin hala birbirinin yerini alması ve imaj dediğimizde neye, çizim dediğimizde neye, fotoğraf dediğimizde neye atıfta bulunduğumuzun cevapsız kalması da bunun bir göstergesidir. Aynı belirsizlik dijital olana dair yorum ve ilişkileneceğimizde de devam etmektedir. Bu araştırmayı yaparken araştırmanın nesnesinin ne şekilde ya da nasıl olacağı bu muğlaklıklar sebebiyle de büyük bir sorunsal haline gelmiştir. Bugün arama motorlarına dijital ve mimarlık yazdığımızda karşılaştığımız ya da karşılaşmayı umup bulamadıklarımız da literatürdeki bu eksikliğe işaret eden önemli bir detaydır. Pratiğimize, söylemlerimize, medyamıza, bilgimize, bilgimizin biçimlenişine sirayet eden dijitalle ait değerleri konuşmak mimarlıkta neyin modasının geçeceğine, neyin mesele edilmesinin gerekliliğine, neyin eleştirilip neyin çeşitleneceğine dair önemli potansiyeller taşır. Hangi normun hangi bilgi alanına ait olduğunun idrakına varabilmek mimarlıkta yeniye aramak ve üretmek adına eleştirel pozisyonumuzu ve siyasetimizi belirleyeceği için önemsenmiştir.

6. KUIR OKUMA: DİJİTAL DEĞERLER VE MİMARLIK ÜRETİMİ ARA KESİTİNDE NORMLARINDAN SIYRILMIŞ ALTERNATİF BİR TARTIŞMA

Queer¹⁹ hem norma katılır-örneğin kadın ya da erkek olarak tanınabilir- hem de normun kendisini yerle bir eder çünkü normun (heteroseksüel matrix) dayattığı arzuyu reddeder (Turner, 2023).

Kuir, Dijital ve Mimarlık olmak üzere üç farklı bilgi alanını kesiştirerek, bu bilgi alanlarının birbirleriyle ilişkilimleri üzerinden bir tartışma açmak, spekülasyon geliştirebilmek ve üç bilgi alanı arasında keşfedilen ilişkiler ağının mimarlık üretimlerinde hangi geleneğe, söyleme ya da alternatif meseleye dokunacağına yönelik arayışın “normlarından sıyrılmış alternatif bir okuma” olarak değerlendiriyorum. Normlar arasında sürekli bir müzakere motivasyonu taşıyan bu okuma biçimi, kuirdir. Turner (2023)’in de belirttiği gibi hem norma katılır hem de normu yerle bir eder. Bir mimarlık kuram tartışması için, mimarlıktan farklı iki bilgi alanının kesişiminde keşfedilen sorunsalları, problemleri bir mimar figürü olarak benimsemek ve mimarlık alanında karşılık geleceği lokasyonları araştırmak, üç bilgi alanının da normlarını hatta bu normları kırmaya yönelik geliştirilen tutum ve pratikleri incelemeyi gerektiriyordu. Hangi noktada bu normların bir parçası olunacağını ya da hangi noktada reddedileceğinin eleştirel pozisyonunu inşa edebilmek adına, tez araştırması en başından beri benimsediği “var olan bir içeriğe norm dışı bir okuma”nın nasıl yapılabileceği konusuyla da müzakere halindedir. Bu pozisyon da kuirin var olan literatüründen geliyor. Dolayısıyla bu araştırmada öncelenen bir bilgi alanı olarak kuirin, tarihine, onun dilde dolanan ve çoğalan kavram setinin keşfine, nasıl kuramsallaştığına, ürettiği sorulara ve sorularının nasıl genişleyebileceğine ve post kuir bir alana çekildiğinde bedenle olan formel ilişkisinin bozumuna ve bunun sınırlılıklarının ya da katkılarının tartışmasına ve mimarlık alanında halihazırda nasıl bir konumda olduğuna yer verildi. Kuirin aslında hem bir eylem hem de bir kuram

¹⁹ Bu araştırmada “*queer*” Türkçeleştirilerek “*kuir*” olarak kullanılmıştır, lakin alıntısı yapılan yazarın cümlesine müdahale etmemek adına *queer* olarak bırakılmıştır.

olarak oluşan bir bilgi alanı olması gerekliliğiyle, öncelikle onun var olan içeriğine alternatif bir okuma geliştirmeye çalıştım. Bu çaba bir sonraki bölümde dijital kùltüre dair yaklaşım, literatür ve tartışma başlıkları ile onların etrafında gelişen karşı konumlanmalarla yeniden kurulan bir kuir pozisyonla yeni bir okuryazarlık geliştirmeye evrildi. Böylelikle mimarlıktan önce kuir ve dijital kùltür arasında bir inceleme yapılmış oldu. Bölüm sonucunda keşfettiğim dijital kùltüre dair örtük ve baskın değerlere yönelik geliştirilen siyaset, söylem ve ilkeleri döküm ve üretilen bu pozisyonların-söylemlerin de normlarının olabileceği sorunsalıyla, onları yeniden ortaya döküm. Karşı pozisyonunda dijital değerlere bariz söylemi olmasa da mutlaka atfı ya da eleştirel bir pozisyonu olan bu kuir ve feminist siyasetlere karşı da hem norm dışı bir okuma yapmak adına, hem de bir sonraki bölümde mimarlık alanına genişletilecek bir tartışmanın zeminini hazırlamak adına, sezgisel sorular üreterek bölüm tartışmasını spekülative problemlerle tamamladım. Dijital ve kuir arakesitinde yapılmış bir incelemeyi mimarlık alanıyla ilişkili sorularla bitirmenin, o bölümde incelenen bilgi alanlarının normlarına aykırı olduğu iddiasıyla bunun norm dışı alternatif bir okuma olduğunu iddia ettim. Bir sonraki bölümde, dijitalde dair baskın ve örtük değerleri görünür kılan ya da bu değerlerle olan ilişkilenimleri problemleştiren feminist ve kuir çalışmaların, mimarlıkta var olan içerikle kesişimini yapıp, bu temelde mimarlıkta altı oyulacak dijitalde dair değerlerin yeniden ilişkisel olarak dökümünü yapmak istedim. Dört ana başlık altında kesişimini sağladığım mimarlık ve kuir-dijital ara kesiti için, bu arakesitten gelen her bir başlık altında bir mimarlık tarihi ve kuram okuması da yapmış oldum. Böylelikle kuir ve feminist kuram aracılığında dijital kùltürü araştırmak ve ona karşı bir eleştirel pozisyon geliştirebilmek adına üretilmiş söylem, taktik ya da ilkelerin, mimarlıkta dijitalleşme öncesi var olan içeriğine bakmış oldum. Böylelikle, mimarlığın kendi içeriğinde eleştirel konumların nasıl inşa olduğu, hangi başlığın nasıl problemleştirildiğinin de bir dökümünü yaptım. Var olan bu içeriğe bir de dijital katmanını eklediğimde neye atıfta bulunabileceğimi ya da neyi reddebileceğimi, siyasetimi nasıl üretebileceğimi belirlemiş oldum. Bu bölüm sonunda da dijital ve kuir arakesitine mimarlığı ekleyerek, dijital değerleri, tez çalışmamda peşine düştüğüm arayış için yeniden tartıştım. Bir sonraki bölümde de dijitalde ait değerleri kurileştiren tez çalışmasında, bu değerlerin mimarlıkta konumlanabileceği ya da karşılık bulabileceği potansiyelleri keşfetmek için *Kuir BIM*, *New Massing For New Masses* ve *A Range Life* projelerini çalışmama dahil ettim. Bu projeler, mimarlığın dijital bilgi alanı ile varolan ve potansiyel ilişkileri

üzerinden bir tartışma açmıştır. Öznel etkilerle projelerin mevcut konumlarını eleştirip dönüştürüyor olması, mimarlık bilgisinin geleneksel kullanımı ya da üretimi yerine eleştirel bir perspektifle yeni katmanlarla buluşturması amaçlanmıştır. Var olan dijital değerlerin izinin sürülebileceği söylemlere yer vermeleri ve bu değerlere yönelik kullanılan disiplinlerarası politikalarla potansiyel ilişkileri güncel bir mimarlık kuramı tartışması açabilmek adına önemli bulunmuştur. Bu üç farklı mimarlık üretiminin birbirleriyle olan ilişkisi de önemlidir. Bu örnekler arasında ya da mimarlıkla ilişkilendirdiğim araç, temsil ve kurgu gibi konular arasında katı bir kategorizasyon yoktur ya da mimarlıkta tek bir kanonlaşmış mesele üzerinden kuirleştirilmemişlerdir. Hepsi için temsil, araç, kurgu gibi pek çok ortak meseleyi tartışmak mümkün oldu. Projelerin kuirleştirilmiş dijital değerleri üreterek inşaa ettiğim eleştirel pozisyonda okumasını yaptığımda onları farklılaştıran pek çok değer keşfettim. Örneğin ikilikleri bozmak politikası hepsinde ortak lakin hangi dijital değeri nasıl bu politikayı etkinleştirecek şekilde kullandıkları konusunda farklılaşıyorlar. Bu da onların tekil bilgilerini yöntemsel olarak gündeme getiriyor. Projeler arasındaki muğlak sınırları katılaştırmak gibi bir gayrete düşmemenin de kuir bir pozisyona katkı sunduğu fikrindeyim. Dijital değerlere dikkat çekerek mimarlıktaki araştırmalarımızın, pratiğimizin, tutumlarımızın, ikilikleri, hataları, kusurları, kazaları, muğlaklıkları düşünmek içinyeni bir boyut kazandırabileceği düşüncesindeydim. Bu araştırmada müzkere edilen normlar sadece dijitalde ait değerlerin mimarlık alanında kurduğu/kurabileceği normlar değil, mimarlığın kendi bilgi sistemine karşı pratik edilen eleştirel çalışmaların yaratabileceği normlar da olmuştur. Neticede bu karşı söylem, ya da alternatif mekânsal pratiklerde de dijital olanlarla bir müzakere hali vardır. Dijital, dijital kültürün işlerliğine yönelik inançlar, pikseller, algoritmalar, kodlar her yerdedir, belki alternatif mekânsal pratiklerin de eleştireliliğinin bir parçası olmalıdır.

Araştırma da yoğun kuramsal bir düşünce üretme fikrinin, bu araştırma sorasında üretilecek kuramsal düşünceler ya da pratikler için eleştiriye açılacak potansiyel bir üretim olabilceği fikrindeyim. İleriye yönelik mimari kurguyu yeniden düşünmeye olanak tanıyacak fikirler, eleştiriler ya da söylemler, alternatif araçlar ya da araçların

tasarlanma amacı dışında kullanımı, yeni temsil anlayışları gibi pek çok yeniliğe fırsat tanıyabilecek bir içerik için motivasyon olabileceğini düşünüyorum.

Tüm bunların yanında araştırmanın kısıtlılıklarını da gözardı etmemenin gerekliliğinin de farkındayım. Kuirin bir siyaset olarak bedenle olan ilikisinden tümüyle koparılması kuramsal olarak yeni düşüncelere kapı açarak kuirin etki alanını genişletse dahi, siyasetini ve eylemini sınırlayıcı olarak da görülebilir. Aynı zamanda kuirin bu şekilde ele alınışının her alternatif okumada kullanılabileceğine yönelik bir kafa karışıklığı ya da norm da kurabilir. Bu noktada kuirin bu araştırmaya ne vadettiğini tekrar hatırlamak iyi olabilir. Kuir tek başına alternatif bir okuma için bir şey vaad etmeyebilir lakin, henüz çok da etkinleşmemiş dijital değerlere yönelik siyasetin mimarlık bilmi içerisine sızması için dilde dolanan anlamlarındaki gibi onu kesiştirici ya da çatı kavram olma rollerine atıfta bulunur. Bunun ne kadar kurucu bir öge olduğu ise tartışmalıdır ve her zaman müzakereye açıktır. Araştırmaya dahil edilen üç mimari üretim için farklı bir alternatif okuma sistemi de geliştirilebilir ve bu sistem üzerinden daha çok örnek de tartışmaya katılarak, mimarlığın dijital teknolojiler ve yaratılan kültürel yapılarıdan nasıl etkilendiği ya da bu yapılarıya nasıl karşılık verebileceği sorusuna daha net taktik ya da stratejiler de üretilebilirdi. Lakin bu senaryoda da kategorileşmenin ve birtakım netliklerin kuir pozisyonun norm dışı tutumunu zedeleyebilirdi. Kuir araştırmalarda kullanılırken onun normalleştirilmemesinin önemine daha önceki bölümlerde de değinildiği ve bu fikir benimsendiği için araştırma üç güncel örnek önceliğinde söylemlerini iletmiştir.

KAYNAKLAR

- Abbas, N.** (2007). Refiguring Dis/Embodiment. In *Altering Practices* (pp. 241-257). Routledge.
- Abrons, E.** (2017). For Real. *Log*, (41), 67-73.
- Ackerman, J. S.** (2002). The conventions and rhetoric of architectural drawing. *Origins, Imitation, Conventions, Cambridge (Mass) y Londres, The MIT Press*, 299.
- Agrest, D.** (1974). Design versus non-design. *Communications*, 27(1), 31-65.
- Agrest, D. I.** (1988). Architecture from without: Body, logic, and sex. *Assemblage*, (7), 29-41.
- Ahmed, S.** (2006: 2020). *Queer phenomenology: Orientations, objects, others*. Duke University Press.
- Aladağ, F.** (2020). Dijital beşerî bilimler ve Türkiye araştırmaları: Bir literatür değerlendirmesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 18(36), 773-796.
- Allais, L.** (2020). Rendering: On Experience and Experiments. In Z. Çelik Alexander & J. May, (Ed.), *Design Technics. Archaeologies of Architectural Practice*, (pp.1,44). University of Minnesota Press: Minneapolis.
- Betsky, A.** (1997). *Queer Space: Architecture and Same-sex Desire*. New York: William Morrow and Company.
- Bloomer, J.** (1993). *Architecture and the Text: The (S) crypts of Joyce and Piranesi*. Yale University Press.
- Bonnevier, K.** (2007). *Behind straight curtains: Towards a queer feminist theory of architecture*. Stockholm: School of Architecture, Royal Institute of Technology
- Braidotti, R.** (2013:2018). *İnsan sonrası* (Ö. Karakaş, Çev.). İstanbul, Türkiye: Kolektif Kitap.
- Braidotti, R.** (2017). *Göçebe Özneler: Çağdaş Feminist Kuramda Bedenleşme ve Cinsiyet Farklılığı* (Ö. Karakaş, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Briscoe, D.** (2019). *Queering BIM: A changing narrative to digital objects*. *Journal of Architectural Education*, 73(2), 203-210.
- Butler, J.** (1993:2014). *Bela bedenler* (C. Çakırlar & Z. Talay, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Butler, J.** (1994). Against proper objects: Introduction. *Differences: a journal of feminist cultural studies*, 6(2), 3.
- Butler, J.** (2018). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

- Caldwell, A., & Smitheram, J.** (2023). Blurring Binaries: A Queer Approach to Architecture through Embodied Connection. *International Journal of Architectonic, Spatial, & Environmental Design*, 17(2).
- Canizares, G.** (2019). Everything Is Software. *BLACK BOX: Articulating Architecture's Core in the Post-Digital Era*.
- Couper, P.** (2019). Epistemology. In A. Kobayashi (Ed.), *International encyclopedia of human geography* (2nd ed.) (pp. 275-284). Elsevier.
- Cuboniks, L.** (2018). *The xenofeminist manifesto: A politics for alienation*. Verso Books.
- Deleuze, G., Galeta, R., & Tomlinson, H.** (1989). *Cinema 2: The time-image*. University of Minnesota.
- D'ignazio, C., & Klein, L. F.** (2019). *Data feminism*. MIT press.
- Diller, E.** (2000). Bad Press. In J. Rendell, B. Penner, I. Borden, (Ed.), *In Gender space architecture: An interdisciplinary introduction*, (pp.385-396). Psychology Press.
- Drożyński, C.** (2022). Holes in Architecture: A Queer Eye on a Design Method. *Architecture and Culture*, 10(2), 285-303.
- Durudoğan, H.** (2011). Judith Butler ve Queer Estetiği. *Cogito*, 87-98
- Edelman, L.** (1994: 2013). *Homographesis: Essays in gay literary and cultural theory*. Routledge.
- Firestone, S.** (2015). *The dialectic of sex: The case for feminist revolution*. Verso Books.
- Foucault, M.** (2004). Nietzsche, soybilim, tarih, *Felsefe Sahnesi*, (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, M.** (2014). *Özne ve İktidar / Seçme Yazılar 2*, (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, M.** (2017). *Cinselliğin Tarihi*. (Tanrıöver H., Çev.). İstanbul: Ayrıntı
- Franck, K. A.** (1989). A feminist approach to architecture: acknowledging women's ways of knowing. In E. P. Berkeley & M. McQuaid, (Ed.), *Architecture: A place for women*, (pp. 201,216). Smithsonian Institution Press.
- Gecikmez, E.** (2020). *Zenofeminist Manifesto: Bir Yabancılaşma Politikası*. 5Harfliler: <https://www.5harfliler.com/zenofeminist-manifesto-bir-yabancilasma-politikasi/> . (erişim tarihi: 19.12.2023).
- Grosz, E.** (2001). *Architecture from the Outside*. Massachusetts Institute of Technology.
- Gülhaş, A.** (2020). *Kuir perspektif: Mimarlığın çözüm problemi* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Halberstam, J.** (2011: 2013). *Çuvallamanın Queer Sanatı*. (İ. Tabur, Çev.). İstanbul: Sel.
- Haraway, D.** (1988:2016). Situated Knowledge: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*, 14(3).

- Harding, S. (1987).** Introduction: Is there a feminist method? In S. Harding, (Ed.), *Feminism and Methodology*. Bloomington: Indiana University Press.
- Hester, H. (2018).** *Xenofeminism*. New York: John Wiley & Sons.
- Hofkirchner, W. (2021).** Digital Humanism: Epistemological, ontological and praxiological foundations. In P. Verdegem, (Ed.), *In AI for Everyone? Critical Perspectives*, 33-47.
- Holder, A. (2017).** Five Points Toward a Queer Architecture; Or, Notes on" Mario Banana No. 1". *Log*, (41), 155-160.
- Irigaray, L., & Whitford, M. (1991).** *The Irigaray Reader*, In M. Whitford, (Ed), Oxford: Blackwell.
- Jagose, A. (1996:2017).** *Queer Teori: Bir Giriş*. (A. Toprak, Çev.), İstanbul: Notabene Yayınları.
- Kitchin, R. (2014).** *The Data Revolution: Big data, open data, data infrastructures and their consequences*. Sage.
- Kolb, J., & Betsky, A. (2017).** The End of Queer Space? *Log*, (41), 85-88. Erişim Tarihi: Temmuz 2, 2020, Erişim Adresi: www.jstor.org/stable/26323721
- Kotsioris, E. (2020).** 'The Queering of Architecture History Has Yet to Happen': The Intra-Canonical Outlook of Beatriz Colomina. *Architectural Histories*, 8(1).
- Liu, A. (2013).** The meaning of the digital humanities. *PMLA*, 128(2), 409-423.
- Manolopoulou, Y. (2013).** *Architectures of chance*. Ashgate Publishing.
- May, J. (2017).** Everything is already an image. *Log*, (40), 9-26.
- McCormack, B. (2009).** The Problem with Problem Solving. *Issues in Integrative Studies*, 27, 17-34.
- Meehan, P., & Prentice, B. (2015).** Digital humanism makes people better, not technology better (Gartner Special Report).
- Milani, S (2010).** The new'ductus': a reflection on Manfred Mohr's drawing. In M. Riedijk, (Ed.), In *Architecture as a craft: architecture, drawing, model and position*, (pp.141,157). Delft University of Technology's Faculty of Architecture, May-June 13-4.
- MILLIONS. (2014).** *Collectivity After Orthography: New Masses for New Masses*. MIT SA +P Press.
- Parcell, S. (2012).** *Four historical definitions of architecture*. McGill-Queen's Press-MQUP.
- Penley, C., Ross, A., & Haraway, D. (1990).** Cyborgs at large: interview with Donna Haraway. *Social Text*, (25/26), 8-23.
- Pilkey, B. S. (2013).** *Queering heteronormativity at home in London* (Doctoral dissertation). University College London. London
- Rendell, J. (2001).** Bazaar Beauties or Pleasure Is Our Pursuit: A Spatial Story of Exchange. In I. Borden, J. Kerr, J. Rendell, (Ed.), *The unknown city: Contesting architecture and social space*, (pp.104-121). MIT Press.

- Rendell, J.** (2011). Critical Spatial Practices: Setting Out a Feminist Approach to some Modes and what Matters in Architecture¹. In *Feminist Practices* (pp. 17-56). Routledge.
- Rendell, J.** (2016). "Critical Spatial Practices: Setting Out a Feminist Approach to some Modes and what Matters in Architecture". L. A. Brown (Ed.), In *Feminist Practices: Interdisciplinary Approaches to Women in Architecture* (pp.17-55). Abingdon: Ashgate Publishing.
- Rendell, J., & Wells, P.** (2014). The place of prepositions: a space inhabited by angels. In J. Hill (Ed.), *In Architecture: The Subject Matter*, (pp. 131-158). London: Routledge.
- Rendell, J., Penner, B., & Borden, I. (Eds.).** (2000). *Gender space architecture: An interdisciplinary introduction*, (pp.385-396). Psychology Press.
- Riedijk, M** (2010). Prologue. In M. Riedijk, (Ed.), In *Architecture as a craft: Architecture, drawing, model and position*, (pp.18,19). Delft University of Technology's Faculty of Architecture, May-June 13-4.
- Ruffolo, D. V.** (2009:2016). Post-queer politics. Routledge.
- Ruffolo, D. V.** (2015). Post-Queer Değerlendirmeler. *KaosQueer+*, 2(2), 6–15. Ankara: Notabene Yayınları
- Rydning, D. R. J. G. J., Reinsel, J., & Gantz, J.** (2018). The digitization of the world from edge to core. Framingham: International Data Corporation, 16, 1-28.
- Schreibman, S., Siemens, R., & Unsworth, J. (Eds.).** (2008). *A companion to digital humanities*. John Wiley & Sons.
- Şenel, A.** (2019). Mimarlık Eğitiminde Haritalama: Geleneksel Eril Mimarlık Üretimine Yaratıcı Bir Eleştiri. *TMMOB Dosya*, 42, 5-18.
- Turner, T. Z.** (2023). *Spinoza ve Direniş Etiği*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık
- Uslu, A.** (2014). "Queer Bir Giriş Doğru". *KaosQueer+*, cilt (1), 4-8
- Y ayınları.
- Yardımcı, S.** (2012, Mayıs 18). Ne O! Ne Bu! Ne Şu! Queer Kuramı ve Kimliksizleşme. Erişim Tarihi: 16.12.2023, Erişim Adresi: <https://www.e-skop.com/print.aspx?PageID=749>
- Yardımcı, S.** (2014). Queer veya Yöntemde Devrim. *KaosQueer+* , 2(1), 74–82. Ankara: Notabene Yayınları
- Url-1:**<<https://www.independent.co.uk/tech/spain-s-hologram-protest-thousands-join-virtual-march-in-madrid-against-new-gag-law-10170650.html>>, erişim tarihi: 16.02.2023
- Url-2:**<<https://www.vice.com/en/article/434gqw/i-made-my-shed-the-top-rated-restaurant-on-tripadvisor>>, erişim tarihi: 16.02.2023
- Url-3:**<<https://www.simonweckert.com/googlemapshacks.html>>, erişim tarihi: 16.02.2023
- Url-4:**<<https://www.e-flux.com/architecture/becoming-digital/248077/some-notes-on-making-images-with-computers/>>, erişimtarihi: 16.02.2023

- Url-5:**<<https://www.thequeernation.org/>>, erişim tarihi: 09.12.2023
- Url-6:**<<https://metropolismag.com/viewpoints/bauhaus-perversions/>>, erişim tarihi: 1.02.2023
- Url-7:**<<https://evrimagaci.org/sibernetik-nedir-ve-nasil-calisir-15416>>, erişim tarihi: 16.02.2023
- Url-8:**<<https://sozluk.gov.tr/>>, erişim tarihi: 16.02.2023
- Url-9:**<<https://drawingmatter.org/drawing-people/>>, erişim tarihi: 16.02.2023
- Url-10:**<<https://escalalatina.com/quienes-somos/>>, erişim tarihi: 16.02.2023
- Url-11:**<<https://vector-vault.org/>>, erişim tarihi: 16.02.2023
- Url-12:**<<https://www.nonscandinavia.com/educational-gateway>>, erişim tarihi: 16.02.2023
- Url-13:**<<https://www.autodesk.com.tr/solutions/revit-vs-autocad#:~:text=BIM%20ve%20CAD%20aras%C4%B1daki%20far%20klar%C4%B1,odaklan%C4%B1rs%C4%B1n%C4%B1z%20ve%20%C3%A7izimler%20modelden%20olu%C5%9Fturulabilir>>, erişim tarihi: 17.02.2024
- Url-14:**<<https://www.youtube.com/live/DQku08C9en0?si=WURSbwCipqrU2DK0>>, erişim tarihi: 17.02.2023
- Url-15:**<<https://tpluseplusaplusm.us/a-range-life/>>, erişim tarihi: 17.02.2023
- Url-16:**<<https://metropolismag.com/viewpoints/post-digital-collage/>>, erişim tarihi: 17.02.2023
- Url-17:**<<https://www.archpaper.com/2018/05/postdigital-for-the-record/>>, erişim tarihi: 17.02.2023
- Url-18:**<<https://www.archpaper.com/2018/05/team-simulates-natural-processes-to-make-spectacularly-synthetic-materials/>>, erişim tarihi: 17.02.2023
- Url-19:**<<https://tpluseplusaplusm.us/detroit-reassembly-plant/>>, erişim tarihi: 17.02.2023
- Url-20:**<<https://tpluseplusaplusm.us/living-picture/>>, erişim tarihi: 17.02.2023
- Url-21:**<<https://youtu.be/jd5heinmVa4?si=67pkHh73AXSFfgMr>>, erişim tarihi: 17.02.2023

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Feyza Çınar

ÖĞRENİM DURUMU:

Lisans : 2018, Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2017 yılında İZOCAM Öğrenci Yarışması'nda Ulusal Kategoride 2.'lik Ödülü kazandı ve Isover International MCH Student Contest'te Türkiye temsilcisi oldu, finalist olarak yer aldı.
- 2017 yılında Herkes İçin Mimarlık Derneği iş birliğinde tasarım ve inşasında yer aldığı Yırca Sabunevi Projesi Mimarlık Yıllığı 2018'de seçilen projeler arasına girdi.
- 2018 yılında Gazi Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nü tamamladı.
- 2018 yılı içerisinde TH & İDİL Mimarlık & Şehircilik'te Proje Sorumlusu Mimar olarak çalıştı.
- 2019 yılında Syncro Croatia isimli dernekte gönüllü tasarımcı olarak yer aldı.
- 2020 yılından beri Herkes İçin Mimarlık Derneği'nin aktif bir üyesidir.
- 2022 yılında İstanbul Kara Surları ve Topkapı Meydanı Kentsel Tasarım Yarışması'nda Satın Alma Ödülü kazandı.
- 2022-2023 yılları arasında Arkitera Mimarlık Merkezi'nde editör mimar olarak çalıştı.
- 2023-2024 güz döneminde Işık Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü'nde yarı zamanlı Öğretim Üyesi olarak çalıştı.

YÜKSEK LİSANS TEZİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

Çınar F., Türkkkan S., Arı H.İ, II. *Ulusal Lisansüstü Mekânsal Çalışmalar Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları - 904 ISBN: 978-625-7758-19-2, ss: 29-30

DİĞER YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

Çınar, F. (2019). Bir Anadolu Mirasına Hayat Vermek: Ayancık Kereste Fabrikası. Erişim tarihi:16 aralık 2023, <https://www.arkitera.com/gorus/bir-anadolu-mirasina-hayat-vermek-ayancik-kereste-fabrikasi/>

Çınar, F., Ilıkoba, H. (2022). Bize Ne Söz Düşer?. Erişim tarihi:16 aralık 2023, <https://manifold.press/bize-ne-soz-duser>